Lắp cựa

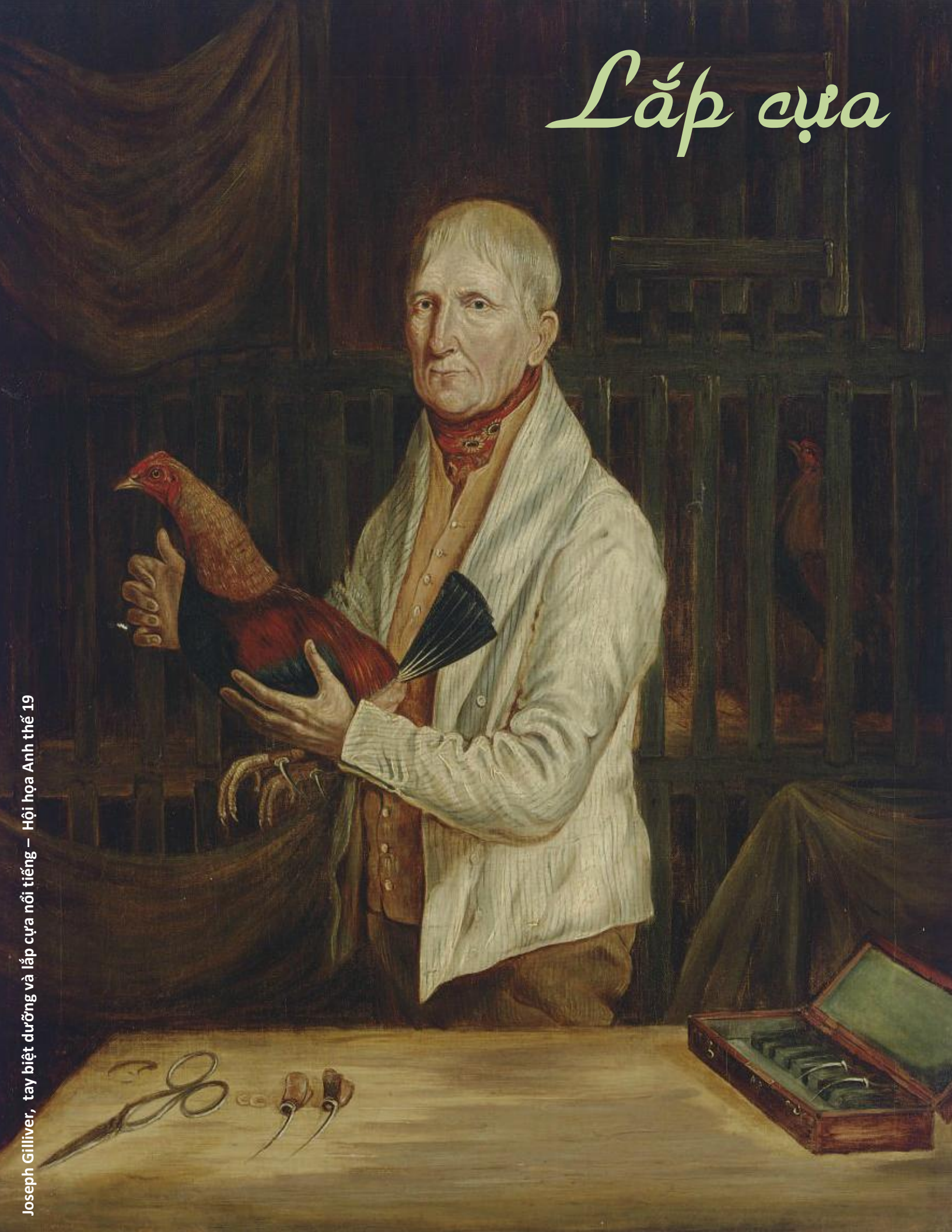

Joseph Gilliver, tay biệt dưỡng và lắp cựa nổi tiếng – Hội họa Anh thế 19

Tổng hợp từ những bài viết về chủ đề "lắp cựa" của nhiều sư kê khác nhau trong hơn một thế kỷ qua.

Lắp cựa thời xa xưa

Robert Howlett – Trích "The Royal Pastime of Cock-fighting" (1709)

Và về việc lắp cựa cho gà, không có một công thức nhất định nào, bởi cách thức và đòn lối của một số con đòi hỏi cựa phải lắp thật cao; số khác lại thật thấp: Con này phải lắp cựa "gai" (narrow), con kia lại phải lắp cựa ngay (wide) hết mức có thể.

Và do vậy, tôi không để ai khác lắp cựa, trừ phi anh ta phải xem gà xổ trước đó, và nhận biết lối đá của nó; không những anh ta chẳng thể trở thành một chuyên gia lắp cựa [nếu không làm vậy], mà theo tôi cách phù hợp nhất để lắp cựa gà là chăm sóc và xem nó xổ.

Nguyên tắc lắp cựa

J. W. Cooper – Trích "Game Fowls, Their Origin and History" (1869)

Hãy nhờ một phụ tá giữ gà; giữ nó sao cho mặt trong của cẳng chân ở đúng tầm, rồi dùng ngón cái và ngón trỏ nắm kéo ngón thới của gà; trong khi làm vậy bạn sẽ thấy sợi gân chân nhấp nhô ngay tại gối. Bạn sẽ lắp cựa bên phải ***thẳng hàng với mép ngoài của sợi gân*** ngay tại gối, và cựa bên trái ***thẳng hàng với mép trong của sợi gân*** ngay tại gối. Cẩn thận không chỉnh cựa trái quá gai vào trong bởi sẽ khiến gà tự đâm chính mình. Theo nguyên tắc chung áp dụng cho người mới chơi, tốt nhất bạn nên lắp cựa phải thẳng hàng với ***mép ngoài của chân*** đối diện với gối; và cựa trái ***thẳng hàng với mép ngoài của sợi gân*** ngay tại gối [người mới chưa quen chỉnh cựa nên sẽ an toàn nếu chỉnh cựa cả hai chân ngay hơn về thới]. Các bạn trẻ mới chơi nên lắp theo cách này cho đến khi trở nên thuần thục để lắp theo cách đầu tiên. Bởi nếu chỉ lắp cựa lố một phần mười sáu inch [một li rưỡi] vào trong sợi gân gối thì gà có thể tự đâm vào chính mình; và do vậy cần hết sức cẩn trọng khi lắp cựa. Chúng tôi áp dụng lối lắp cựa này trong vòng 30 năm, và luôn thành công với một vài trường hợp ngoại lệ, vốn không phải do lỗi lắp cựa. Chúng tôi chưa từng thấy con nào đá quá 30 chân khi lắp cựa theo cách này mà một trong hai con chưa tử trận. Bởi vậy trường hợp hai con đá hoài mà chưa bị chết hay gục ngã, chắc chắn là vì lắp cựa kém.

Khi chuẩn bị gà đá trường và trước lúc bạn đưa gà vào lồng để biệt dưỡng, hãy đột cựa. Không đột quá ngắn, mà đủ dài để gắn đế cựa sắt lên cho chắc chắn. Sau đó, bạn đệm cựa bằng một mảnh giấy ẩm hay da ngựa thật mềm, để đế cựa sắt tròng vào thật khít, và không bị xê xích. Khi bạn đã chỉnh cựa xong, hãy cột nó bằng chỉ sáp (wax-end) loại tốt nhưng không quá chặt khiến chân và các ngón bị đơ. Loại cựa sắt (gaft) sử dụng thường được đôi bên thỏa thuận trước trận đấu. Chiều dài và loại cựa phải gần như nhau, không thể phân biệt. Trách nhiệm của trọng tài là kiểm tra cựa dựa vào thỏa thuận của đôi bên. Gà cũng phải có trọng lượng tương đương. Trong khi gà của bạn đang cân, hãy chụp một cái bao, dùng riêng vào mục đích này, lên đầu để ngăn gà ngọ nguậy, nhờ vậy mà trọng lượng của nó mới chính xác. Khi mọi thứ đã sẵn sàng, hãy đá theo luật địa phương của bạn, hoặc những luật được ghi trong sách này.

Nhiều người có lẽ còn bỡ ngỡ với hàng loạt loại cựa sắt khác nhau, cả cựa hợp lệ lẫn cựa điểu, chúng tôi sẽ mô tả về chúng sau đây.

Loại cựa hợp lệ là cựa tròn với đế gần như tròn, và bề ngoài quen thuộc. Những loại như cựa võng [drop socket: cựa hình số 3 hoặc số 7] là không công bằng và việc sử dụng chúng cần bị ngăn cấm. Ở những loại này, đế cựa dài

và mặt dưới (lower side) được đệm da để cho vừa với gốc cựa xương, và cũng nhờ được đệm, khiến cựa hạ thấp xuống gần đến ngón chân; gọng cựa cũng võng xuống gần đế, gần như chạm vào bàn chân. Mũi dao có thể được chế từ cựa tiêu chuẩn hay cựa võng; lưỡi như mũi kiếm, dẫu chúng tôi từng thấy cả loại ba ngạnh. Tất cả những loại cựa khác với loại đế tròn và gọng tròn đều bị coi là không hợp lệ. Người lắp cựa, nài gà cũng như trọng tài nên để ý đến vấn đề này.

==========

*Sách của bác sĩ Cooper đã trở thành tài liệu kinh điển cho nhiều thế hệ sư kê trong hơn một thế kỷ chọi gà, cho đến tận ngày nay! Đây là phần mô tả của ông về hình lông và lối đá:

“Nhiều sư kê có kinh nghiệm đều công nhận rằng dù gà bạn có gan lỳ đến đâu thì khi bị cựa vào tinh hoàn hoặc ống dẫn tinh nó sẽ không chịu nổi. Người mà chúng tôi hết sức tin cậy, trong một trận ở Wilmington, Delaware, có con gà trúng cựa và bỏ chạy. Ông được một sư kê người Anh có mặt ở đó nói cho nguyên nhân, và sau đó ông mang gà về nhà, giết và mổ xác, phát hiện ra một đống máu bầm trong ống dẫn tinh, và vết đâm của cựa. Ông sau đó đem toàn bộ anh em cùng bầy với con này đi đá và tất cả đều gan lỳ cho đến chết. Khỏi cần phải nói giờ ông tin tưởng điều này đến mức nào. Nài trong trường đấu cũng hành động dựa trên kiến thức này, đôi khi chơi đểu bằng cách bấm gà, không đến mức lộ liễu, nhưng bấm đủ đau vào tinh hoàn để làm chúng bị rót.

Gà có lối đá riêng và đôi khi được phát triển thành một dòng hay phân dòng. Điều này không phải lúc nào cũng đúng nhưng trên thực tế, một số dòng được đặt tên theo lối đá của chúng.

Gà NẠP LÙA (shuffler) được đặt tên như vậy bởi vì khi đá chúng luôn nạp, lùa và đá theo cách thức gấp gáp, ồ ạt. Chúng thường đá thấp, nhắm vào thân và hiếm khi đá lên đến đầu của địch thủ. Gà loại này nên luôn đá với thể loại cựa dài, đại loại hai hay thậm chí hai inch rưỡi (5 – 6.4 cm) tùy trọng lượng; lý do là vì khi gà chỉ đâm thân, cựa phải đủ dài để đâm sâu và gây ra vết thương chí mạng. Khi bạn buộc phải đá thể loại cựa ngắn, hãy chọn những con đá cao chân và giỏi tránh né. Những con này khi đá cựa ngắn sẽ chiếm ưu thế so với gà nạp lùa; nhưng khi đá cựa dài thì lợi thế không còn nữa, mà nếu có thì sẽ nghiêng về phía gà nạp lùa.

Một số con có thói quen hụp đầu khi gà địch đá, và ngay khi gà địch đá trượt và bay qua đầu, nó bèn xoay lại và đá liền trước khi địch thủ kịp lấy lại thăng bằng. Những con như vậy rất nguy hiểm và một số người chuộng.

Gà CHẠY XE (wheeler) được gọi theo lối đá của chúng – Một số con phát triển thành tật hay thói quen tự nhiên, mà theo đó chúng chạy xe sau ba hay bốn cú đá. Dẫu lối đá này không được chuộng, chúng thường thắng phần lớn trận đấu nhờ lối đá này.

Những con khác đá đá tương đối chân phương, trực diện – không bao giờ lưỡng lự, nhùng nhằng. Chúng đá ngay lập tức, và đá nạp hoặc đá lông. Chúng gan lỳ đến tận xương tủy, và một khi nắm lông, chúng sẽ đá cho đến khi mất đà hoặc bị đối phương ngăn cản, và sau đó chúng nhanh chóng đá lại như thể trả đũa cho sự cố này, hoặc để ngăn cản đối phương chiếm ưu thế. Đây là loại chiến kê được ưa chuộng hàng đầu, không chỉ vì lối đá hay, mà còn vì những chiến kê như thế này thường hạ thủ tốt, và bởi vì chúng dường như trả lời trực tiếp cho điều mà ai cũng mong đợi: sự gan lỳ.

Có những khác biệt về hình dạng (shape) và dáng (station), một số dòng và phân dòng cẳng dài, lêu nghêu, trong khi số khác lại thấp bé, phục phịch. Gà cẳng dài, không phải lúc nào cũng vững chãi, nhưng nhiều con vẫn làm được, và khi đặc điểm này xuất hiện, nó không chỉ có giá trị đấm đá, mà còn góp phần vào vẻ đẹp của gà – bên cạnh bộ lông, rậm rạp và xum xuê, kết hợp với vóc dáng.

Thông thường, gà cẳng ngắn đứng vững chãi, và nâng đỡ cơ thể ở vị trí phù hợp. Qua một thời gian dài đá trường, chúng tôi nhận thấy đa số đều chuộng gà dáng đẹp với cẳng dài và mạnh mẽ - chúng tôi nhấn mạnh cẳng dài đá trường, chứ không phải gà kiểng. Nhiều người tin rằng gà cẳng dài, cổ cao có nhiều lợi thế ***rướn***, và đứng đầu trong số những chiến kê đá hay và mạnh nhất, và như vậy, chúng cũng có lợi thế khi đá lông (billing) [các tác giả sau thường dùng "bill hold"= đá lông, "billing"=cắn mổ trước khi thả].

Thật sai lầm khi cho rằng gà dáng cao, cẳng dài luôn chiếm ưu thế so với gà dáng thấp. Chúng ta thường thấy rằng gà dáng cao đá không chính xác, lối đá do dự và thận trọng kể cả với đối thủ nhỏ hơn nhiều; thỉnh thoảng bạn cũng thấy có con đá lông kém, và khi hai điều này cùng kết hợp thì những con như vậy không nên đem đá trường, dẫu dòng giống của chúng là gì đi nữa.

Chúng ta thường thấy gà dáng thấp, khi đá trường, tự vươn thẳng đến độ cao bất thường, nâng dáng trong sự phấn khích khi đối địch – Những con như thế này thường rất cảnh giác, mạnh mẽ và xuất sắc trong đá trường.

Không hề có công thức nào về dáng, màu sắc, hay hình dạng áp dụng cho việc tuyển chọn một chiến kê xuất sắc. Chắc chắn rằng không gì có thể mô tả một cách tường tận. Đa số mọi người đều dựa vào cảm tính cá nhân, chứ không dựa vào việc nghiên cứu một cách cẩn trọng các đặc điểm của gà chọi.

Mọi sư kê đều phải thường xuyên thử nghiệm gà bằng cách xổ chúng với gà mồi. Đánh giá dựa trên cách chúng đá nạp và đá lông.

Gà đá lông dữ dằn được chuộng bất kể kích thước ra sao, bởi nó hầu như có xu hướng đá đều đặn, tận dụng được thời gian quý giá lúc cận chiến và đá bồi nhanh chóng.

Gà dáng cao, mau đá lông, đôi khi ỷ lại quá nhiều vào lối này mà bỏ qua không chịu đá. Việc xổ và huấn luyện thường xuyên thường sửa được lỗi tật tệ hại này, đặc biệt là khi xổ với con lớn hơn và đá hay hơn nó trước, rồi mới chuyển qua con nhỏ hơn và đá kém hơn. Nó sẽ nhanh chóng nhận ra lỗi tật của mình quá bất lợi và thay đổi khi đá trường vốn dựa trên những gì đã học, luôn là điều có lợi.

Khi bạn muốn mua gà hay mà không có cơ hội được lựa tận tay, bạn nên chọn những con thuộc về dòng hay phân dòng đã nổi danh; và nếu bạn thích một lối đá nhất định, tên gọi của nhiều dòng gà sẽ giúp bạn lựa chọn một cách khôn ngoan.

Gà chọi nên được mua từ nhà phân phối (dealer) mà bạn tin tưởng nhất, hay là nơi mà bạn có thể thẩm tra.

Một số dòng hay phân dòng luôn được ghi nhận về năng lực đá trường – nhưng một số con lại làm hại danh tiếng này. Ở những dòng hay phân dòng khác, sự đảo chiều đôi khi là có thực, và loại bỏ chúng càng nhanh chóng thì sẽ càng có lợi về nhiều mặt. Sẽ tốn tiền vô ích khi mua phải những con như vậy – sẽ mất thời gian vô ích khi lai tạo chúng – và nếu đem đá trường thì bạn sẽ lãnh đủ.

Sư kê và người mới chơi thường hoàn toàn thất vọng với hiện tượng mà họ gọi là "luồng xui xẻo", trong khi nếu nghiên cứu cẩn trọng về các đặc điểm và dòng gà đem đá, bạn sẽ tìm thấy lý do chính đáng cho sự xui xẻo của mình.

Khi một sư kê thua độ với con gà đá hay, mạnh, bạn thường cam chịu, vì biết rằng bạn sẽ chấp nhận mọi rủi ro thông thường của trận đấu, và như thành lệ, bạn không cảm thấy bực bội khi chung tiền. Không có niềm tin nào bị suy chuyển và quan điểm về bản thân cũng như gà qué vẫn như trước. Chỉ trong những trận đấu như thế này mà "xui xẻo" mới có cơ hội xảy ra.

"May độ" chiếm một phần đáng kể, đặc biệt trong suy nghĩ và mục đích của người chơi thiếu kinh nghiệm. Không nhất thiết khi tham gia bộ môn mà luôn phải đồng hành với sự khinh xuất, hay quá nhiều rủi ro. "May độ" không bao giờ được đưa vào sự tính toán, bởi niềm vui chiến thắng mà nó mang lại không bằng một nửa so với việc nghiên cứu cẩn trọng các đặc điểm của chiến kê, huấn luyện chúng và nhận thức rằng chiến thắng giành được hoàn toàn nhờ vào công sức của chính bạn.

Người mới chơi nên tìm hiểu kỹ lưỡng về lối đá của dòng gà mà bạn sở hữu, hay bất cứ con gà nào mà mình kỳ vọng; bởi vì đây là điều đem lại rất nhiều niềm vui cho các bạn. Lời khuyên này không cần thiết với các cựu sư kê, bởi không ai thành công mà lại bỏ qua điều quan trọng này, và phải luôn thực hành một cách liên tục. Đây thực sự là niềm vui chủ yếu, vì với nhiều người trong số họ, điều-đúng-đắn trên cuộc đời này, là tham dự trận đấu chỉ nhằm để kiểm tra đánh giá của chính mình."

Vài gợi ý về cựa

Ed. James – Trích "The Game Cock" (1873)

Một trong những chủ đề quan trọng nhất cần bàn luận là cựa sắt (gaff) vì hầu hết các trận đấu đều tùy thuộc vào nó. Ngày xưa, cựa gà được làm bằng bạc, nhưng trong vòng nửa thế kỷ lại đây cựa thép bắt đầu xuất hiện. Có rất nhiều loại cựa được lưu hành trên thực tế, hầu như mỗi vùng đề sử dụng loại cựa khác nhau ít nhiều về hình dạng và kích thước. Loại cựa chuẩn (regulation) ở New York dài 1 ¼ inch tính từ mép trên (top rim) của đế đến mũi cựa, mà nó phải tròn, thon dần đến mũi và cong nhẹ lên khi đi ra từ đế cựa. Cựa phải được làm từ loại thép cứng nhất, tôi luyện kỹ, và với chất lượng như vậy có thể đâm vào gỗ cứng mà không sợ gãy. Có rất ít người am tường việc làm cựa, và chúng được bán bởi các nhà nhập khẩu danh tiếng và ổn định, bởi nói chung sẽ vô nghĩa nếu chất liệu chỉ khá hơn chì một chút và đế không đủ to để tròng vào gốc cựa xương. Loại cựa được gọi là cựa võng (drop socket) bởi vì gọng được hạ thấp xuống tại đế, và mặc dù bị coi là không công bằng lại được sử dụng một cách rộng rãi ở khắp nơi. Chúng hạ thủ tàn độc hơn và khiến trận đấu kết thúc một cách chóng vánh. Cũng có những loại cựa mũi dẹp (sword-blade), mũi ngạnh vuông (diamond blade), cựa dao (slasher) và những loại khác nữa, một số dài từ 4 đến 5 inch (9-12 cm). Tất cả đều được coi là cựa đểu trừ những nơi người ta chấp nhận chúng.

Với gà quá chạng, cựa không được dài quá 2 ½ inch (6.4 cm); với chạng dưới đó, cựa từ 2 – 2 ¼ inch; với gà 4 pound 4 ounce (1.93 kg), cựa không dài quá 2 inch; và nếu dưới 4 pound (1.81 kg), cựa dài 1 ½ inch hay ngắn hơn; bởi khi chuyển qua đá lông hay xuống sức, cựa dài sẽ thành ra vô dụng; nó chỉ hữu dụng trong một hai chân đầu khai trận nhưng vô ích sau đó.

[Gà Mỹ thường đá dưới chạng 5-6 (2.44 kg), trên mức đó gọi là quá chạng (turn-out)]

Nguyên tắc lắp cựa

F. H. Gray – Trích "Game Fowl, Their Origin and Breeding" (1878)

Ôm hai bên mình gà, lắp cựa sắt vừa khít vào gốc cựa xương, hướng mũi cựa ***hơi chệch ra ngoài hay ra sau chân*** và cột chặt ở tư thế đó. Giữ chặt chân vừa cột cựa, đảo bên và cột chân bên kia với cùng cách thức, hướng mũi cựa tương tự. Gà lắp cựa theo cách này đâm thân và cổ tốt và thường đá gãy cánh hoặc chân địch thủ. Gà đá đầu và cổ đặc biệt cần chỉnh cựa gai hơn (closer); để thực hiện, nếu lắp cựa bên chân phải, chỉnh mũi cựa ***thẳng hàng với tâm điểm của vết lõm nhỏ trên gối phải***. Mũi cựa bên chân trái phải ***thẳng hàng với mép ngoài gối trái***.

Về chủ đề này, bác sĩ Cooper khuyên như sau: "Hãy giữ gà sao cho mặt trong cẳng chân thật thẳng, rồi dùng ngón cái và ngón trỏ nắm kéo ngón thới của gà; trong khi làm vậy bạn sẽ thấy sợi gân chân nhấp nhô ngay tại gối. Bạn sẽ lắp cựa bên phải thẳng hàng với mép ngoài của sợi gân ngay tại gối, và cựa bên trái thẳng hàng với mép trong của sợi gân ngay tại gối. Cẩn thận không chỉnh cựa trái quá gai vào trong bởi sẽ khiến gà tự đâm chính mình".

Nên đột cựa khi đưa gà vào lồng để biệt dưỡng, và chừa lại một đoạn vừa đủ để tròng đế cựa sắt. Giấy mỏng gấp lớp và ẩm, hay da ngựa thật mềm có thể được sử dụng để đệm đế cựa sắt. Hai phương pháp trình bày ở trên được áp dụng một cách rộng rãi và không gặp rủi ro nào. Vâng, có lẽ cùng với việc thả gà, không gì mang nhiều cảm tính như lắp cựa; hầu như mỗi sư kê đề có phương pháp lắp cựa riêng, và không thể khẳng định phương pháp của mình hay hơn số còn lại.

Lưu ý về lắp cựa, thả gà

Không có nguyên tắc chung nào được áp dụng cho việc thả gà, ngoài một số lưu ý liên quan đến trình độ của nài và những gì họ cần lưu ý. Nài không bao giờ được phép phấn khích bởi lời nói hay hành động của nài địch, kẻ rõ ràng muốn bạn rối trí, mà phải hoàn toàn bình tĩnh và luôn để mắt tới gà nhà trong khi đếm. Khi thả, đừng để gà địch cắn mổ quá nhiều khiến gà nhà mất sức. Nếu cần thiết phải giữ cánh gà, hãy thực hiện một cách nhẹ nhàng và không dụng lực để đẩy cho đứng trên hai chân. Nếu một con đâm dính vào con kia, nài phải xuất hiện trước và xem xét để rút cựa ra. Ngay sau trận đấu, đánh giá mức độ tang của gà. Nài phải là người cực kỳ bình tĩnh, có khả năng phản ứng nhanh nhạy và am hiểu luật trường. Họ phải tận dụng mọi lợi thế trong phạm vi luật trường. Nài giỏi là người tháo vát. Vô số trận đấu giành thắng lợi nhờ việc thả gà hơn là lắp cựa hay trình độ của gà.

Liên quan đến lắp cựa, chúng ta ghi nhận rằng nhiều con đá gai (close hitter) trong khi số khác đá ngay (wide). Loại sau phải lắp cựa gai hơn, về điểm này hoàn toàn khác với cách lắp cựa gà đá gai, mà phải theo dõi hết sức cẩn trọng để tránh chúng tự đâm. Nài phải thật thân thuộc với gà trước khi lắp cựa. Người mới chơi sau khi lắp cựa phải thử gà, và bằng cách này sẽ học hỏi được cách thức lắp cựa đúng đắn.

Đừng bao giờ đá con gà bệnh hoặc chưa tới độ, bởi dẫu bạn có là tay lắp cựa giỏi đến đâu thì bạn vẫn khó mà thành công; trên thực tế, biệt dưỡng là tất cả, bởi nếu không gà sẽ không đạt phong độ, cơ bắp yếu ớt và lối đá không sắc sảo mà cực kỳ bạc nhược. Gà biệt dưỡng tốt nhất thường thắng trận, dẫu vẫn có lúc không may bị gà địch hạ thủ. Theo kinh nghiệm của chúng tôi thì việc biệt dưỡng và lối thả gà quan trọng hơn so với lắp cựa, bởi nếu biệt dưỡng kém thì gà không thể dùng cựa làm lợi thế.

Sới nên có đường kính 16 hay 18 feet (4.9 – 5.5 m) và có thể bao gồm 6 hay 8 cạnh, hay hình tròn. Vách sới nên cao từ 16 đến 24 inch (0.4-0.6 m) để ngăn các cú đâm khi gà đá gần vách sới. Vách nên làm bằng vật liệu rẻ tiền, tốt nhất sẫm màu, đệm bằng cỏ khô hay rơm làm thành lớp vách êm ái xung quanh. Trong tất cả các sới chuẩn, nền

được trải thảm hay vật liệu phù hợp, tâm điểm được đánh dấu; hai dấu khác được vẽ ở hướng ngược nhau, cách tâm một foot.

Mô tả cựa

Để giúp đỡ cho những ai chưa quen với các loại cựa sắt (gaft) khác nhau, chúng tôi xin minh họa tất cả những loại cựa hiện đang được sử dụng. Với những cựu sư kê bài này chẳng có mấy thông tin nhưng với người mới chơi vốn chưa rành về chúng, những người cần phải có minh họa rõ ràng thì chúng tôi tin rằng bài viết này rất có ích.

REGULATION SPUR.

Loại cựa chuẩn (regulation) công bằng và phù hợp nhất trong mọi tình huống, vốn gần như thẳng và tròn đều từ gốc đến mũi, với đế cựa tròn, khác biệt rất ít so với loại cựa Singleton vốn cũng rất phổ biến và được nhiều người ưa chuộng.

Loại cựa Singleton hiện được các tay lắp cựa sử dụng một cách phổ biến. Đế cựa nhẹ, ngắn và tròn, với gọng cựa gần như thẳng, xuất phát từ mặt dưới. Đây được coi là một trong những loại cựa công bằng nhất đang lưu hành, được tôi luyện kỹ (finished), rất cứng, khó gãy và có thể đặt mua với độ dài bất kỳ. [Singleton là nhà chế tạo cựa danh tiếng ở Dublin, Ai-Len]

SINGLETON SPUR.

CINCINNATI HEEL.

Cựa Cincinnati khác với cựa Singleton ở nhiều điểm. Đế cựa nặng, dài và sâu, gọng cựa cong lên từ mặt dưới đế. Cựa này được tất cả các tay lắp cựa ưa chuộng và không nên bị cấm, giống như cựa Singleton vốn tròn đều từ gốc đến ngọn.

Cựa đê (Thimble) được sử dụng rộng rãi, và nghe nói đem lại nhiều lợi thế bởi đặc điểm không giống với bất kỳ loại cựa nào khác. Đế có dạng cái đê, không hở ở đầu cuối, điều đem lại sự khác biệt so với các loại cựa khác. Nghe nói rằng khi lắp đế, cựa vươn dài hơn khiến lực đá mạnh hơn.

THIMBLE HEEL.

FULL DROP SOCKET.

Cựa toàn võng (Full Drop) là loại được các tay lắp cựa ưa chuộng vào thời kỳ phôi thai. Như tên gọi, mũi cựa đâm lên từ phần dưới thấp của đế, và võng xuống gần chạm

bàn chân. Da thường được đệm ở dưới đế để hạ thấp gọng xuống hơn nữa.

Cựa bán võng (Half Drop) khác với cựa toàn võng ở chỗ gọng cựa đâm thẳng lên từ phía trước đế mà không dài và võng bằng. Cựa võng có thể đặt mua với độ dài bất kỳ. Tuy nhiên, luật trường cải tiến coi các loại cựa võng là không công bằng và do đó chỉ được sử dụng nếu hai bên đồng thuận.

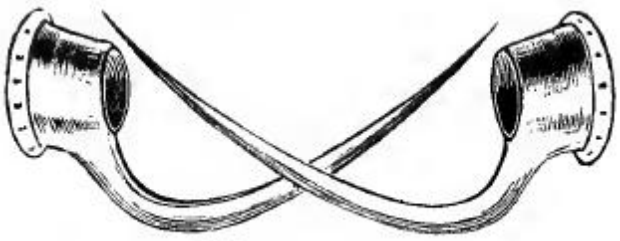

HALF DROP SOCKET.

Lắp cựa

George Conderman - Complete Guide for Conditioning, Heeling and Handling (1899)

Ghi chép của bác sĩ Cooper là một trong số những phương pháp lắp cựa đầu tiên. Những lời sau đây được giới chọi gà khắc cốt ghi tâm:

"Hãy nhờ một trợ phụ tá giữ gà; giữ nó sao cho mặt trong của cẳng chân ở đúng tầm; ***đệm cựa xương bằng một tấm da dê tơ ẩm để đế cựa sắt tròng khít và không bị xoay hay xê dịch***. Rồi dùng ngón cái và ngón trỏ nắm kéo ngón thới của gà; trong khi làm vậy bạn sẽ thấy sợi gân chân (leader) nhấp nhô ngay tại gối. Bạn sẽ lắp cựa bên phải thẳng hàng với mép ngoài của sợi gân ngay tại gối, và cựa bên trái thẳng hàng với mép trong của sợi gân ngay tại gối. Cẩn thận không chỉnh cựa trái quá gai vào trong bởi sẽ khiến gà tự đâm chính mình. Khi bạn đã chỉnh cựa xong, hãy cột nó bằng chỉ sáp (wax-end) loại tốt nhưng không quá chặt khiến chân và các ngón bị đơ. ***Sau khi cột xong, thấm ướt tay và kéo dãn các ngón chân để chúng không bị đơ***". [đoạn in đậm là phần thêm thắt của tác giả]

Phương pháp của bác sĩ Cooper là một trong những phương pháp phổ biến nhất ngày nay, phần lớn các sư kê tin tưởng và áp dụng phương pháp này.

Grist trong bài "Phương pháp biệt dưỡng" của mình đã cải biên phương pháp của bác sĩ Cooper, theo đó ông vẫn lắp cựa phải thẳng hàng với mép ngoài của sợi gân gối, nhưng với cựa trái (thay vì thẳng hàng với mép trong của sợi gân gối) ông lại xích ra ngoài 1/8 inch (~3 li) so với cựa phải [tức mép ngoài của gân gối trái + 3 li]. Phương pháp này khuyên nên sử dụng loại cựa từ 1 ¼ đến 2 inch khi đá vào ban ngày.

Nếu đá vào ban đêm, ông lắp cựa phải thẳng hàng với mép ngoài của chân [gối phải], và cựa trái lắp xích ra ngoài 1/8 inch (~3 li) so với cựa phải [tức mép ngoài của gối trái + 3 li] [ban đêm chỉnh cựa ngay hơn].

Bạn sẽ thấy cả hai phương pháp này đều không tính đến lối đá của con gà được lắp cựa bởi hiện tại bạn có thể sở hữu loại gà đá đầu và cổ, còn gọi là gà đá chân rời (breaking fighter). Bạn cũng có thể sở hữu loại gà nạp lùa (shuffler) tầm cao hoặc tầm thấp hoặc loại gà đá theo cả hai lối.

Mặc dù ghét phải nói khác đi với các tác giả nổi tiếng ở trên, nhưng theo kinh nghiệm và quan điểm của tôi, chiến kê phải được lắp cựa tùy vào lối đá của từng con, mà lối đá lại được xác định thông qua việc xổ gà, quan sát cặn kẽ và theo đó mà lắp cựa.

Hình mô tả cách ôm gà để lắp cựa sắt, gốc cựa xương được quấn đệm phù hợp bằng dây da dê.

Dựa trên quan điểm này, tôi sẽ mô tả cặn kẽ phương pháp của mình, theo đó tôi không chỉ đưa ra những nguyên tắc khoa học mà còn cả kết quả thực tiễn nữa.

Trước tiên, chiến kê phải trong tình trạng sẵn sàng chiến đấu; đó là đột cựa, cựa phải được cưa ngắn còn ½ inch.

Dây da dê (chamois), dùng quấn và đệm, tất cả đều được lựa chọn một cách cẩn thận và để trong tầm tay, nhằm để gà không bị giữ cứng đơ ở một tư thế lâu quá mức cần thiết.

Bạn cần ánh sáng và chỗ ngồi thoải mái. Chọn phụ tá ăn ý để giữ gà, bố trí ngồi chính diện và hướng dẫn người đó giữ gà ở theo ý bạn.

Nếu quấn cựa phải trước, hướng dẫn trợ lý ngồi khép gối, đặt gà trên đùi phải, tay phải luồn bên dưới cánh phải, nắm lấy cán bên phải bằng ngón cái và ngón giữa, ngón trỏ bợ bên dưới cán về phía các ngón chân. Đấy là tất cả công việc của trợ lý trong quá trình lắp cựa.

Không được giữ chân quá cao, quá thấp hay quá chặt. Dây da dê được chọn lọc, bản rộng ½ inch, chiều dài tùy ý trừ phi bị giới hạn, một lỗ xỏ được khoét cách mỗi đầu dây ½ inch. Bạn cũng nên chuẩn bị thêm 2 sợi dây ngắn cỡ 2 inch; thả một sợi dây ngắn dọc theo chân, quấn xung quanh gốc cựa xương; nắm chân từ bên dưới, đè giữ một đầu dây da dê bằng ngón cái ở mặt trên, hướng dẫn trợ lý làm tương tự với đầu dây kia; tròng đầu khoét lỗ của sợi dây dài lên sợi dây ngắn và lên gốc cựa, quấn xuống cán, kéo một vòng quanh cán và ***lên đầu gốc cựa***; rồi quấn một vòng lên trên và xuống dưới, ướm cựa sắt vào gốc cựa để xem có khít hay không; nếu không quấn thêm một vòng dây ngắn nữa cho đến khi vừa khít, quấn sợi dây dài lên trên và xuống dưới cho đến khi gần hết dây, quấn thêm một vòng xuống dưới và lên trên nữa, theo dõi cẩn thận sao cho vòng quấn phải gọn, đẹp và phẳng để làm nền tảng cho việc tròng cựa.

Tròng cựa sắt lên đầu cựa xương bằng tay phải, giữ chân gà bằng tay trái, kéo hai đầu đai da (leather) ở giữa tay trái đang giữ chân.

Dùng tay phải kéo ngón thới tới lui để xác định sợi gân gối (cord). Cựa phải đang tròng vào chân phải; chỉnh cựa theo hướng sợi gân và cố định bằng tay trái, lại kéo ngón thới, ***xác định tâm điểm của sợi gân, nơi mà đầu cựa hướng vào***; khi chỉnh xong, cẩn thận không làm cựa xê dịch trong khi xiết hai đầu đai da quanh chân, yêu cầu trợ lý dùng ngón trỏ giữ đế da đúng vị trí.

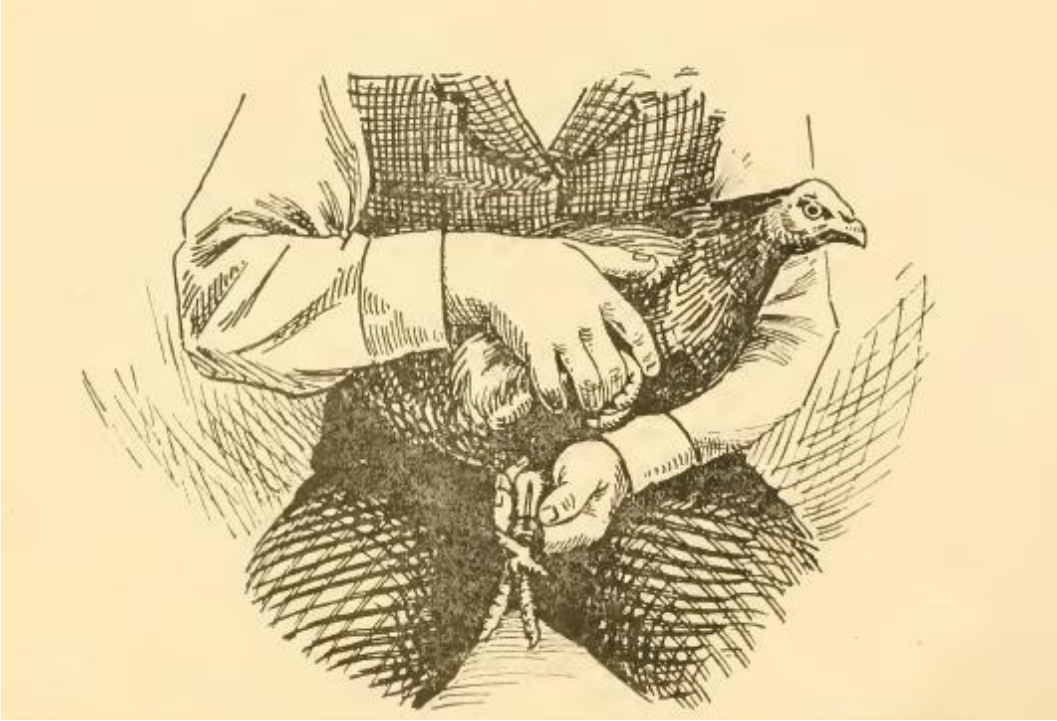

Hình mô tả cách chỉnh cựa theo sợi gân gối.

Dùng chỉ sáp, quấn từ đoạn giữa; trước hết quấn phía dưới cựa, một vòng xung quanh rồi lên trên, một vòng xung quanh; xuống dưới rồi lại lên trên, quấn một vòng xung quanh gọng [ngay đầu đế cựa] với mỗi đầu dây, rồi lại quấn xuống theo cùng bên, và tiếp tục quấn lên trên và xuống dưới cho đến khi cựa được cột chặt như ý.

Cẩn thận đừng quấn quá chặt khiến chân bị thắt hoặc bó; kéo các ngón nhẹ nhàng; rồi thả gà trên chạc tròn, tương tự như chân chống của bàn hay ghế, nếu gà có thể bám ngón chân vào chạc ngay lập tức, thì bạn có thể đoán rằng nó không bị bó.

Phương pháp cân chỉnh và cột cựa ở trên phải luôn thực hiện một cách cẩn thận.

Việc ôm gà để cột cựa bên chân trái cũng được thực hiện theo cách tương tự, nhưng dĩ nhiên xoay về bên trái, cách giữ chân gà cũng như ở trên, trợ lý choàng tay phải qua cánh bên phải, và cẩn trọng dùng tay phải giữ cựa vừa lắp xong, gập vào sát thân gà để nó khỏi đâm chính mình khi giẫy đạp trong lúc quấn cựa còn lại.

Cách chỉnh cựa trái như sau: Ghi nhớ tâm điểm của sợi gân như đã làm với chân kia, mà bạn tái xác định bằng cách kéo ngón thới. Bây giờ hãy ***xác định điểm giữa của tâm điểm và mép trong của sợi gân; hướng cựa trái vào điểm này***, áp dụng cùng cách thức đệm và cột cựa như chân bên phải.

Bây giờ bạn đã hoàn tất việc lắp cựa sắt cho loại gà đá đầu và cổ, mà một số người gọi là gà đá chân rời (breaking fighter).

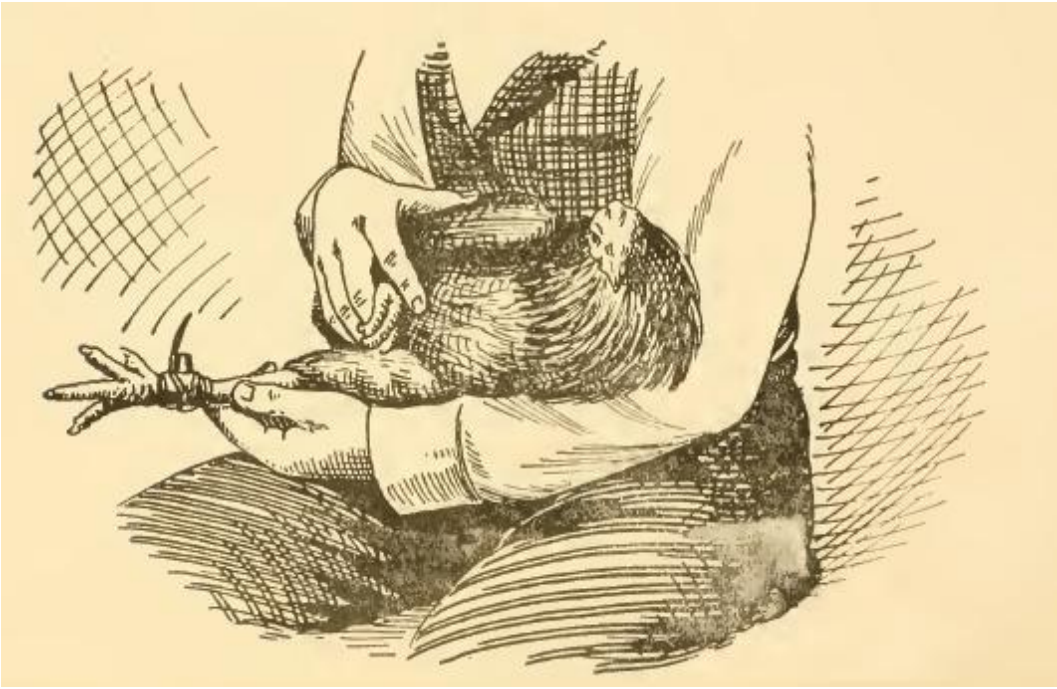

Cựa sắt sau khi lắp xong.

Với gà đá lùa (shuffling), cách lắp hơi khác một chút, nên bạn phải để ý quan sát và ghi nhớ về lối đâm của nó.

Chân phải của gà nạp lùa phải được lắp theo cách hướng mũi cựa vào ***điểm giữa của tâm điểm và mép trong của sợi gân***, cựa trái được lắp theo hướng mép trong của sợi gân nhưng ***không được gai hơn***.

Nếu gà nạp lùa cao chân, cách lắp cựa cũng tương tự như loại đá đầu và cổ. Gà chọi ít nhiều đá chân trái gai hơn (closer) so với chân phải. Lưu ý rằng nếu gốc cựa xương bên phải hơi cao hơn so với bên trái, bạn sẽ biết rằng gà đá chân phải gai hơn; trong trường hợp đó cách lắp cựa phải ngược lại để phù hợp với lối đá của chiến kê.

==========

So với bác sĩ Cooper và cựu đại tá Grist, tác giả George Conderman (1899) đã có một bước đột phá khi lắp và chỉnh hướng cựa ***tùy theo lối đá của con gà***. Tuy người đầu tiên nêu lên quan điểm này là Robert Howlett (1709) nhưng Conderman mới là người cụ thể hóa trong bài viết được chúng tôi trích dịch ở trên. Tác giả chỉ đề cập đến ba lối đá chính gồm đá đầu-cổ, đá lùa chân cao và đá lùa chân thấp. Loại sau hướng cựa hơi gai hơn so với hai loại đầu, điều này cũng phù hợp với quan điểm của Gray (1878) tức gà ***đá ngay (wide) thì nên lắp gai hơn***. Ông cũng giải thích tại

sao chân trái thường đá gai hơn và đó là lý do mà nhiều sư kê sau này tin rằng chân trái là chân sát thương, nhưng lưu ý là vẫn có ngoại lệ và bạn cần nhận biết để chỉnh hướng cựa cho phù hợp. Bác sĩ Cooper (1869) coi gà nạp lùa (shuffler) đơn giản là loại đá tầm thấp, đâm thân; tuy có nhắc đến loại gà đá chân cao (strike high), nhưng ông không đặt tên cho chúng. Về sau McIntyre (1906) gọi loại gà đá chân cao là dội bom (sparring) thay vì "nạp lùa cao chân" (high shuffler). Về cách chỉnh cựa, McIntyre làm ngược lại với Conderman khi loại gà nạp lùa được ***lắp cựa "ngay" hơn tức lệch về thới***.

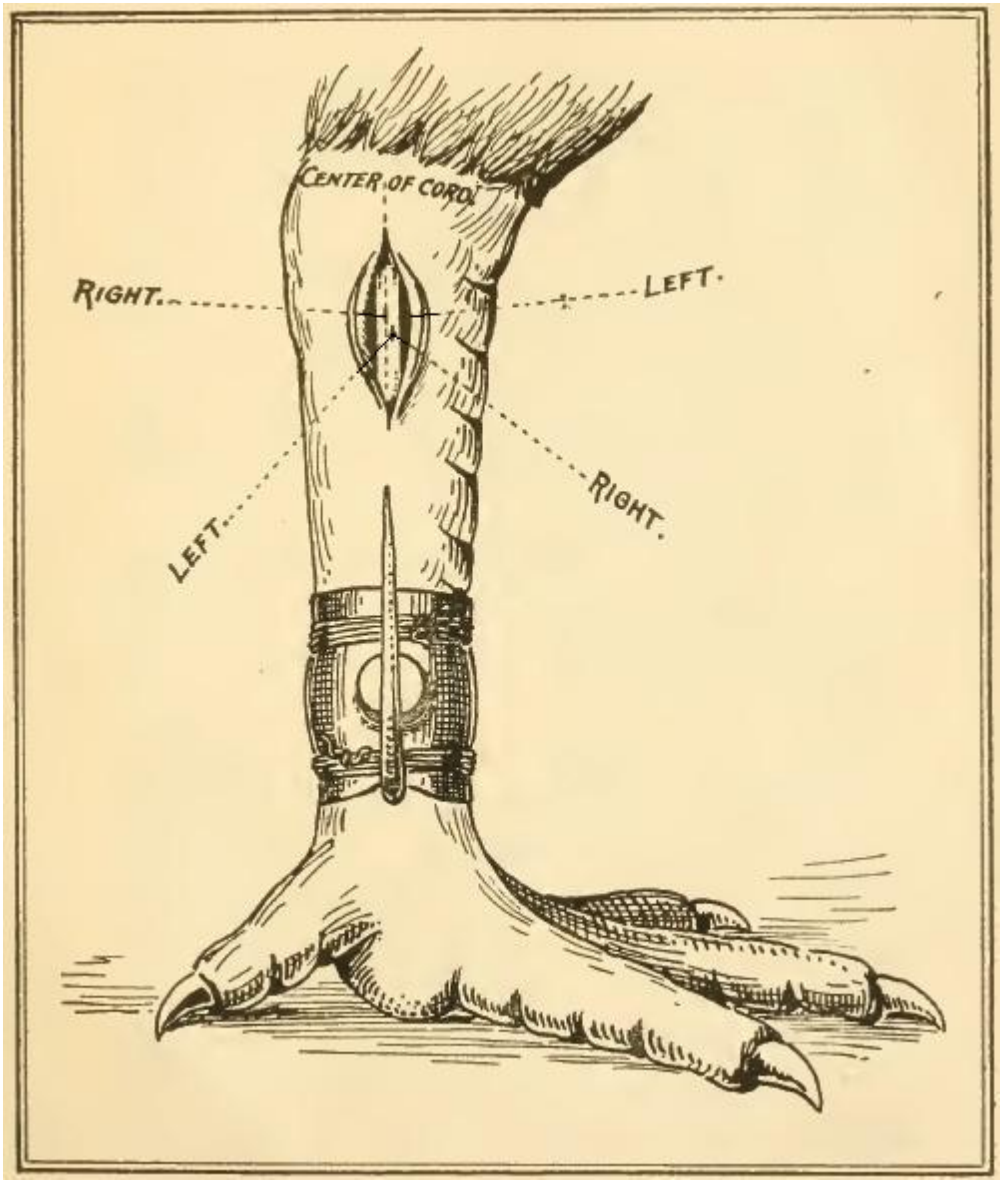

Hình mô tả vị trí tương đối của sợi gân gối so với hướng lắp cựa. Bên trái hình là hướng lắp cựa dành cho gà đá đầu và cổ (cựa phải theo sợi gân, cựa trái hơi gai). Bên phải hình là hướng lắp cựa dành cho gà đá lùa (cựa phải hơi gai, cựa trái gai hơn). Lưu ý: RIGHT=chân phải, LEFT=chân trái.

Cựa và Lắp cựa

H. P. Clarke – Trích "Rules of The Cock Pit" (1900)

Ở vùng bờ Đông, loại cựa chuẩn (regulation) được coi là "loại cựa công bằng duy nhất" nhưng điều đó thường bị bỏ qua. Cựa nào cũng công bằng nếu không bị cấm bởi luật trường hay được các bên chấp thuận.

Tranh cãi thường nổ ra về hình dạng thực sự của cựa chuẩn, vì vậy tôi xin mô tả những yêu cầu ở đây. 1. Đế cựa phải cực tròn (không được ô-van) và bề mặt nhẵn nhụi. 2. Mũi phải tròn, hướng thẳng ra ngoài và lên trên từ phía dưới (lower part) của đế. 3. Không điểm nào ở mặt trên của gọng cựa được phép thấp hơn mép trong của mặt đế dưới (lower surface) [nhìn ngang], mặc dù (về độ dày) mặt dưới của gọng cựa có thể võng tại gốc, thấp hơn mép ngoài của mặt đế dưới. [xem hình cựa chuẩn của Gray]

Một số luật còn yêu cầu cựa chuẩn phải có đế với kích thước và độ dài nhất định, nhưng nên nhớ rằng trong các trận đá cáp hay đụng độ thường không có giới hạn nào trừ phi được quy định bởi luật trường hoặc thỏa thuận giữa các bên. Không nên coi điều đó là mặc nhiên. Cũng nên nhớ: bạn không thể ép buộc bất cứ ai về hình dạng gọng cựa cũng như độ cao của mũi cựa.

Ngoại trừ các bang Michigan, Wiscosin, Minnesota và Bắc Illinois – những nơi chuộng loại cựa chuẩn 1 ½ inch – ngoài ra, loại cựa này hiếm khi nào khác với kích thước 1 ¼ inch. Loại cựa Cincinnati 1 ½ inch cũng thịnh hành ở các bang kể trên và loại cựa võng thường bị cấm những nơi đó. Ở những bang khác, nơi bắt buộc phải đá loại cựa chuẩn 1 ¼ inch, trong khi từ 1 ½ inch trở lên bạn có thể đá bất cứ loại cựa nào tùy thích.

Về các loại cựa khác nhau và cách sử dụng chúng, hãy tìm đọc bản danh mục cựa (gaff catalogue) (kèm hướng dẫn sử dụng) của tôi bao gồm hình ảnh tuyển tập cựa tốt nhất thế giới với hướng dẫn đầy đủ.

"Đá cựa ngắn" nghĩa là sử dụng loại cựa tròn 1 ¼ inch hay 1 ½ inch. "Cựa dài" là những cái dài hơn 1 ½ inch, và mặc dù đôi khi các trận đấu sử dụng cựa dài đúng 2 inch, quy luật bất thành văn đó là một khi chấp nhận cựa dài hơn 1 ½ inch, bạn có thể dùng bất cứ chiều dài nào mà mình thích miễn là gà đá được.

Trong các trận đá "cựa dài", bạn nên dùng cựa dài bao nhiêu? Trong khi điều này ít nhiều phụ thuộc vào dáng (station) và lối đá của gà, theo dự đoán sơ lược, sẽ an toàn khi chiều dài cựa, tính bằng inch, chỉ bằng một nửa trọng lượng gà (tính bằng pound). Chẳng hạn, gà nặng 4 lb. thì cựa dài 2 inch, gà nặng 7 lb. thì cựa dài 3 ½ inch. Tuy nhiên, điều này chỉ đúng với loại cựa tròn. Ở nhiều vùng tại Mexico, giống gà chọi Trans-Atlantic trọng lượng trung bình đá cựa dao 5 inch và nghe nói rất thành công. Ngài Barriere ở Acambaro có một con gà chọi Trans-Atlantic 7 lb. mà ông đá với "dao" dài 5 ½ inch (navaja), và nói con gà già này thực sự thắng quá nhiều trận đến nỗi ông chẳng nhớ nổi là bao nhiêu nữa.

==========

*Trans-Atlantic là thuật ngữ chỉ các giống gà chọi ở các quốc gia hai bên bờ Đại Tây Dương, bao gồm cả gà chọi Anh và gà chọi Mỹ.
*Bản danh mục cựa của tác giả được đăng trong cuốn "The Poultry Book" của Harrison Weir (1093) (xem ở dưới). Không rõ tại sao tác giả lại không đưa vào sách của chính mình.

Một bộ sưu tập cựa

Dr. H. P. Clarke (Indiana) – Trích "The Poultry Book" của Harrison Weir (1903)

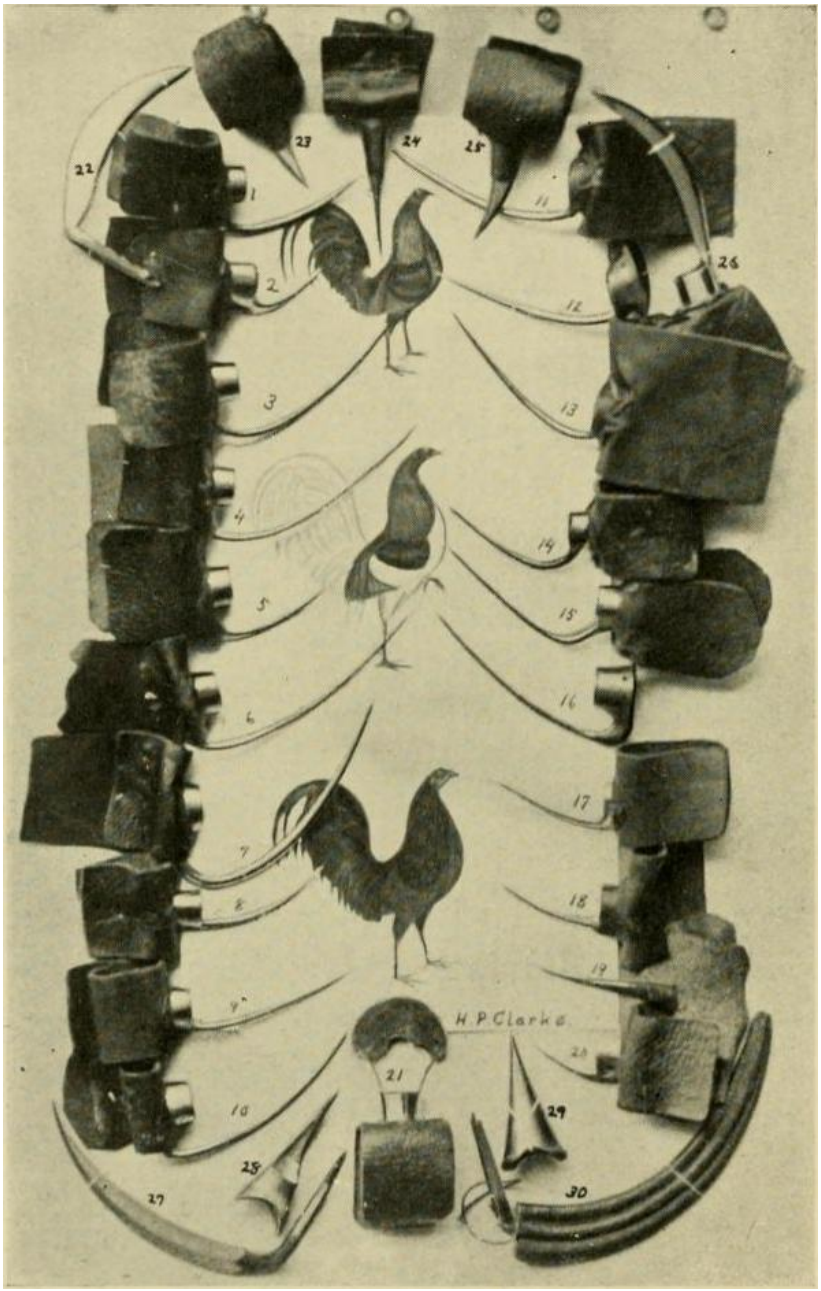

Các minh họa được đăng tải ở đây cho thấy những thể loại cựa nhân tạo đa dạng nhất thế giới. Các số 1, 3 - 6, 8, 14, 15, 35, 36, 43 – 46 được làm tại Indianapolis, Indiana. Những loại cựa khác là hàng ngoại và độc đáo được sưu tầm từ nhiều vùng khác nhau trên thế giới. Tổng cộng có đến 48 thể loại cựa, mỗi thể loại đều dùng theo cặp ngoại trừ cựa dao (slasher) là lẻ và khi dùng chỉ gắn một cái.

Các số 3, 6, 8 và 36 là loại "cựa vàng" (gold-spur) nổi tiếng được sử dụng trong các trường đấu lớn nhất ở đây [Mỹ] và châu Âu. Chúng được dát vàng. Chúng là loại "hàng Mẽo" mà vào năm 1894 đã tạo ra một cuộc cách mạng về chế tạo cựa ở Pháp và Bỉ. Số 3 được sử dụng tại Võ lâm Đại hội (International Concourse) tổ chức cùng năm, và số 6 chiến thắng những cuộc đụng độ (main) quan trọng nhất được tổ chức ở châu Âu: đội Mỹ đấu với liên minh Pháp - Bỉ.

Các số 1, 3, 4, 5, 6, 36, 43 và 44 là cựa võng với đủ mọi độ dài khác nhau từ 1 ½ (3.8 cm) đến 3 ½ inch (8.9 cm), loại dài nhất (số 36) to dềnh dàng như ví xách, chế tạo cho loại gà đô con và được biết ở địa phương dưới tên "đoạt hồn" (soul-searcher).

Số 8 và 46 là cựa chuẩn. Số 45 là cựa Cincinnati. Số 14 và 15 là cựa bán võng, võng trước (front drop) hay "jagger", tùy cách gọi ở mỗi nơi trong nước.

10. Cựa toàn võng chế tạo tại Anh.

11 và 12. Loại cựa phổ biến ở Pháp.

13. Cựa miền nam Bỉ.

17. Loại cựa thép tiêu chuẩn ở Anh, chế tạo bởi J. Tepin.

19. Cựa rất cũ ở Scotland.

21. Cựa dao phay (meat-ax) kiểu Mỹ.

22. Cựa dao Texas ở San Antonio.

23. Cựa ngà "ivory haip" của Scotland.

24. Loại cựa thiếc (tin) rất cũ, không rõ niên đại.

25. Cựa Scotland "haip", loại cựa xương với đế kim loại.

26. Cựa dao đế ống kiểu Mỹ.

28. Cựa sừng (horn spur) trong cộng đồng Bỉ kiều ở Mỹ.

29. Cựa sừng miền bắc Bỉ.

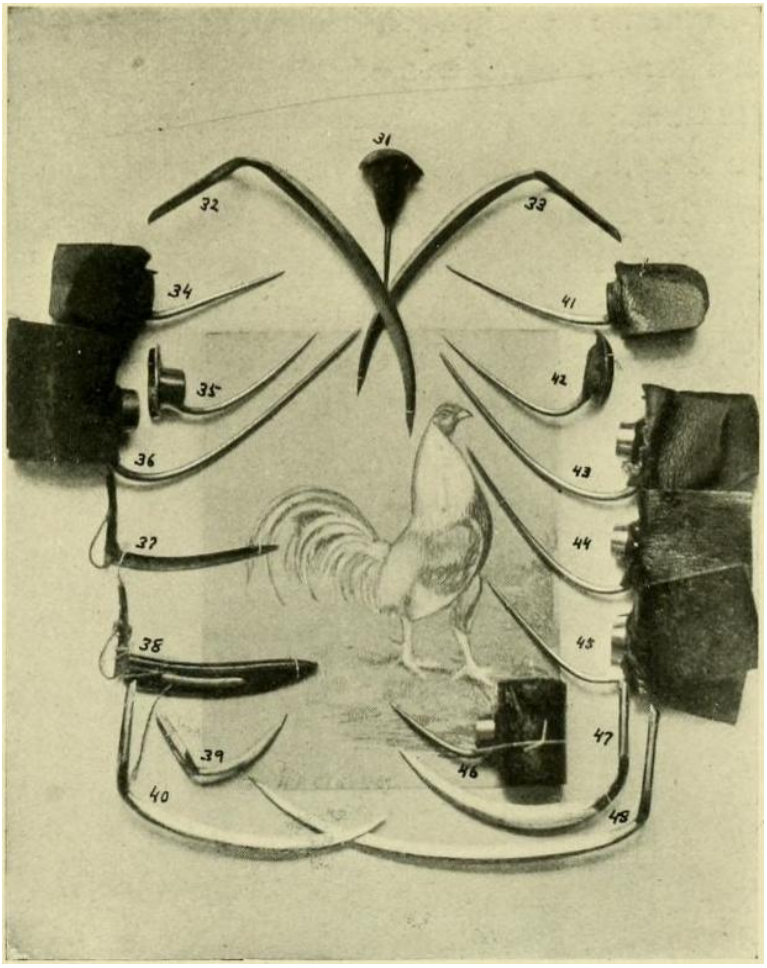

31. Cựa gọng sắt đế đồng. Một mẫu vật cổ xưa ở vùng Artois (*pays d' Artois*), Pháp.

27, 30, 32, 33, 39, 40. Cựa dao từ nhiều vùng khác nhau ở Mexico.

34. Cựa Úc; ở Brisbane, Queensland.

35. Cựa Mỹ 50 mm; được chế tạo để phù hợp với Tiêu chuẩn Quốc tế mới ban hành ở châu Âu.

37. Từ Manila, Philippines.

38. Cựa dao Philippines trong vỏ.

41. Một trong những loại cựa bạc kiểu cũ nổi tiếng ở Anh. Làm bằng hợp kim đồng và bạc và có độ cứng tương đương với loại thép tốt nhất. Cựa làm bằng chất liệu này là một nghệ thuật đã thất truyền, bởi hiện không còn ai biết cách luyện bạc nguyên chất.

42. Cựa "kiểu Mẽo" ở Pháp.

47. Cựa dao 3 inch (7.6 cm) ở Trung Mỹ.

48. Cựa dao 5.5 inch (14 cm) ở miền nam Mexico.

Thi đấu ở Mỹ

Có ba thể loại thi đấu khác nhau ở trong nước [Mỹ]: cựa ngắn (3.2 cm), cựa 1 ½ inch (3.8 cm) và cựa dài. Ở những bang vùng đông bắc, miền đông Allehanies và miền tây Rocky Mountains đá cựa ngắn chuẩn 1 ¼ inch, số 46 trong bộ sưu tập, là loại cựa duy nhất mà luật trường cho phép. Những vùng còn lại ở miền bắc đá loại cựa 1 ½ inch, bất kể thể loại nào. Điều này có nghĩa các loại cựa số 1, 5, 8 hay 14 được chấp nhận dẫu cựa võng bị từ chối ở một số nơi.

Trong hầu hết các vùng ở miền nam, loại cựa dài chiếm ưu thế, yêu cầu duy nhất là gọng cựa (blade) phải tròn từ đế cho đến mũi. Bạn có thể dùng bất kỳ thể loại và chiều dài nào, và đa phần đều sử dụng loại cựa toàn võng như các số 4, 6, 43, 44. Thỉnh thoảng, người ta thấy loại bán võng số 15, và hiếm hơn nữa là loại cựa số 35. Số 9, 41 và những loại cựa như trong hình của Mr. Weir không bao giờ được sử dụng ở Mỹ. Những loại cựa Anh bằng bạc và thép kiểu cũ đó rất thú vị và đáng chú ý, nhưng không có giá trị sử dụng trong thời đại tiến bộ ngày nay, kém hơn hẳn so với loại cựa võng của Mỹ cũng như súng hỏa mai thua xa súng trường tự động vậy.

Những người Pháp ở tỉnh Quebec sử dụng cựa dài, những vùng còn lại ở Canada dùng cựa ngắn. Ở Mexico và Trung Mỹ, chỗ nào cũng đá cựa dao (slasher) hay *navajas*, từ sau nghĩa là "dao cạo" theo tiếng Tây Ban Nha. Trước đấy gà thường được đá bằng cựa xương (naked heel) ở thung lũng Rio Grande, cho đến khi mấy người Tàu đem đến một mớ gà phương Đông khoảng sáu hay tám năm trước, và giết chết thể loại này cùng với một số gà chọi. Dân Cuba và Puerto Rico hầu như đá cựa xương hay loại cựa nhân tạo tương đương, *zapatones*, phần nào giống với loại cựa Scotland "haip" [tức cựa tháp đế kim loại, mũi cựa xương]. Ở những nước Nam Mỹ nói tiếng Tây Ban Nha, người ta đá cả cựa xương lẫn cựa dao, không bao giờ đá cựa tròn, trong khi người Brasil đá cựa tù (blunt) giống như người Nhật [tức cựa tự nhiên cắt ngắn, ở Ấn người ta băng lại nên gọi là cựa băng].

Ở hai bờ Đại Tây Dương

Ở Scotland, loại cựa thép (số 19) từng rất phổ biến, hiện nay loại cựa tự nhiên hay tương tự "haip" chiếm ưu thế. Ireland đá đồng đều cả hai loại cựa xương và loại cựa sắt kiểu cũ Singleton. Miền đông và bắc Bỉ đá cựa sừng, số 29. Nam Bỉ và bắc Pháp trước đây đá loại cựa thép như số 11-13, sau đó học theo "lối Mẽo" đá cựa số 42, rồi cấm cựa võng và chấp nhận loại cựa tương tự như số 35 và sau cùng, tại Tổng đàn Sư kê Miền bắc (Reginal Congress of Cockers of the North) vào 29/6/1901, thông qua loại cựa thép mà gọng phải thẳng tắp với chiều dài 50 mm. Loại cựa sau cùng này không phải ai cũng chấp nhận, và mặc dù được bộ máy tuyên truyền, *Le Journal des Coqueleurs*, hết sức ủng hộ, điều đáng chú ý là nhiều trận trong mùa vừa qua được đá bằng *armes libres*, nghĩa là "cựa dài".

==========

Bạn sẽ không thấy loại cựa (gaff) mà các sư kê Việt thường sử dụng trong bất kỳ bộ sưu tập nào. Phần gọng (blade) của cựa Việt cũng có tiết diện tròn từ gốc cho đến mũi như cựa Mỹ (đây là lý do mà chúng ta gọi là cựa tròn), nhưng khác biệt ở phần đế, cựa Việt dùng đế khoen thay vì đế ống. Nghe nói các sư kê Việt ban đầu dùng căm xe để làm cựa nên việc uốn thành đế khoen là điều hợp logic. Đế ống về căn bản được căn chỉnh theo hướng cựa xương tự nhiên, trong khi đế khoen có thể dễ dàng căn chỉnh theo bất kỳ hướng nào tùy quan điểm của người lắp cựa. Gọng cựa thường võng và có độ lệch như loại cựa bayonet. Việc cột cựa nhìn chung cũng khó hơn; lối cột cựa phổ biến của các sư kê Việt là sử dụng băng keo điện và đệm bằng đầu lọc thuốc lá.

Cựa sắt

R. A. McIntyre – Trích "The Game Fowl, Its Origin and History" (1906)

Để chiến thắng ngoài trường đấu, sư kê phải trang bị cho gà nhà loại vũ khí thích hợp. Thật lố bịch khi chính phủ tiêu tốn hàng triệu đô la để huấn luyện binh lính nhưng lại đưa họ ra trận bằng loại súng hỏa mai cũ. Loại cựa ngắn không đem lại mấy khác biệt; nhưng với cựa dài, cựa tốt với gà phở sẽ thắng cựa dỏm với chiến kê hàng đầu.

Không có gì ngạc nhiên khi các sư kê từ thuở khai thiên lập địa, chịu chi hàng đống tiền cho những loại cựa tốt; nhưng ngày nay việc sở hữu một cặp cựa hàng đầu không còn là điều quá khó như trước đây. Tuy nhiên, một khi tay lắp cựa tìm được thứ gì vừa ý qua thực tế đá trường, anh ta sẽ ngừng thử nghiệm.

Khỏi cần phải hỏi, nước Mỹ dẫn đầu thế giới về chế tạo cựa sắt (gaff). Một số những nhà chế tạo cựa vượt trội và bằng sự trung thực đến mức chuyên nghiệp, giành được sự tin cậy trên toàn thế giới. Nổi bật trong số những người này là cựu binh W. J. Helwig ở North Carolina, người không ai sánh nổi về thể loại cựa New York chuẩn (1 ¼ inch); và Geo. Huff ở Kentucky, mà loại cựa dài do ông chế tạo là hoàn hảo nhất so với bất cứ đâu. Ở trang sau, các bạn sẽ thấy hình ảnh loại cựa chuẩn New York được cột bởi các chuyên gia khéo léo ở York và Jersey; và loại cựa được sử dụng theo luật miền Nam hay luật Turner, được cột bởi các sư kê hàng đầu ở miền Nam. Đây là những hình ảnh trưng bày cựa trong danh mục hàng của công ty "The Gleezen Supply Co." ở Lawrence, Massachusetts, mà ông chủ là nhà sáng lập Hiệp hội Sư kê Quốc gia (National Cockers' Association), H. B. Gleezen, người thường được biết dưới tên "Dad" Gleezen [chỉ có mỗi một hình, có lẽ do sai sót khi biên tập]. Công ty này chứng tỏ sự phát triển vượt bậc của bộ môn chọi gà ở Mỹ; nhu cầu về phụ kiện gà chọi trở nên rất lớn trong thời gian gần đây, nên nhiều người quan tâm đến việc đáp ứng toàn bộ nhu cầu của các sư kê từ thuốc tẩy giun nĩa (gape) cho đến cựa sắt.

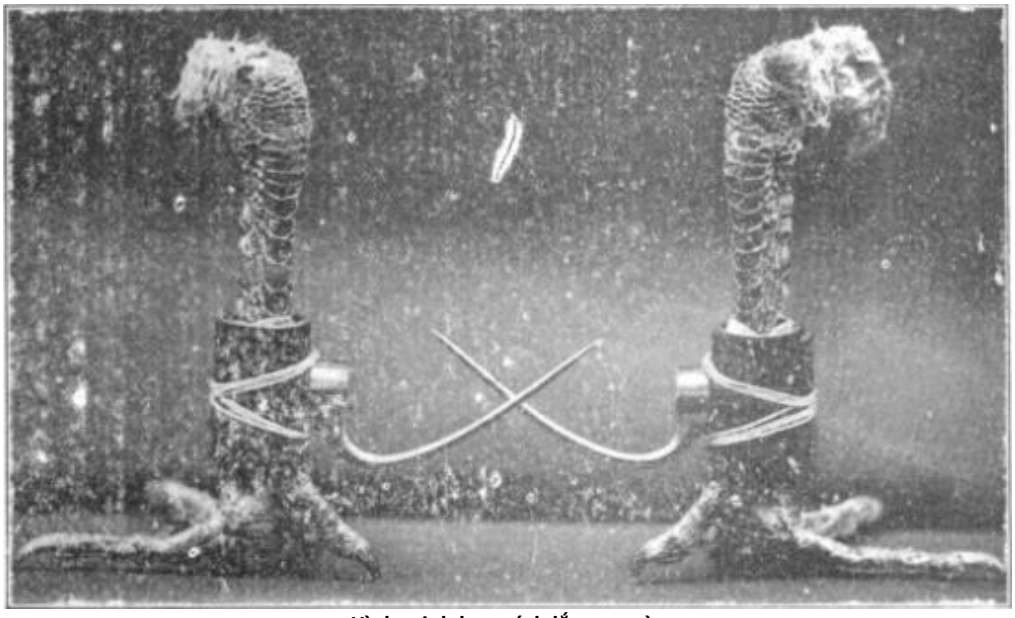

Hình minh họa cách lắp cựa gà.

Có hai điều – cựa tốt và lắp cựa đúng cách – hết sức cần thiết để thành công trong trường đấu. Sẽ không an toàn nếu làm cựa bằng loại thép mà vỏ quá cứng hoặc quá mềm. Loại đầu dễ gãy khiến gà nhà trở thành tấm bia cho gà

địch đâm chém; trong khi loại sau dễ bị vẹo trong khi thi đấu và gà có thể tự đâm chính mình. Loại thép chất lượng nhất để làm cựa có thể chịu được áp lực lớn trước khi đâm vào, nhưng nếu lực quá mạnh thì chỉ cong chứ không gãy [tức đàn hồi, trở lại hình dạng cũ]. Một số nhà chế tạo cựa tập trung vào loại thép quá cứng một cách có chủ đích. Tôi từng thấy hai cặp cựa của cùng một nhà chế tạo bị gãy trong một cuộc đụng độ nhỏ. Cựa nên càng nhẹ càng tốt xét trong cùng kích thước. Hầu như tất cả các nhà chế tạo cựa ngày nay pha quá nhiều kim loại vào đế. Cũng không khó để tưởng tượng ra sự nặng nề và cồng kềnh của cặp cựa 2 ¾ inch trong một trận đấu kéo dài, đối với một chiến kê bị thương và kiệt sức. Tôi không hề do dự khi nói rằng cựa loe là tốt nhất ("skeleton", tức loại đế miệng rộng và có khoen nhỏ thay vì đế chụp nặng nề). Nhưng loại cựa như vậy phải được cột đúng cách bởi các tay lắp cựa chuyên nghiệp, mà người mới chơi không nên dùng. Một cựa loe chất lượng có thể được cột bằng cách chêm và đệm theo bất kỳ vị trí nào mà tay lắp cựa muốn, điều vốn không thể làm được với loại đế ống (gas-pipe).

Những loại cựa phổ biến nhất bao gồm: (1) Cựa chuẩn New York 1 ¼ inch, mà gọng to và thô – loại cựa khắt khe nhất hiện đang sử dụng. (2) Cựa 1 ½ inch theo luật Maryland mà nó chỉ khác với cựa New York ở chỗ dài hơn ¼ inch. (3) Cựa võng Cincinnati với đủ loại kích thước, phần dưới của đế cựa võng xuống khiến gọng gần chạm vào ngón thới. (4) Cựa bán võng, gọng cựa võng xuống thấp hơn so với loại cựa chuẩn, nhưng không võng bằng (5) Cựa toàn võng, loại cựa mà khi cột, gọng cựa gần như chạm vào ngón thới. (6) Cựa Singleton, trên thực tế là loại "bán võng" bởi gọng cựa võng gần đế rồi cong dần đến độ cao nhất định. Nhưng sách này không có mục đích bàn sâu về hình dạng cựa. Độc giả tò mò có thể tìm thấy tất cả những gì mà mình quan tâm trong danh mục có minh họa của các nhà chế tạo cựa trên các tạp chí như "Grit and Steel", xuất bản tại Gaffney, South Carolina, "Game Fowl Monthly", xuất bản tại Sayre, Pennsylvania, "Southern Pit Games", xuất bản tại Blakely, Georgia và những tờ khác.

Việc lựa chọn cựa hoàn toàn phụ thuộc vào kinh nghiệm của sư kê và khả năng chọn ra loại cựa phù hợp với lối đá của gà nhà. Về vấn đề này, tôi không tin rằng cựa "toàn võng" là loại thích hợp cho loại gà cán dài (shanky) và tôi thích dùng chúng cho loại gà cán ngắn. Có một thực tế như sau: gà cán dài sẽ có vết máu ở phía trên cựa sau một trận đấu dài; ngược lại gà cán ngắn sẽ có vết máu trên cựa tự nhiên và gần ngón chân [vết máu (bloody) là điểm va chạm vào người đối thủ khi đá, nhìn vết máu để biết gà đá bằng phần nào của cán]. Bất kỳ nhà lai tạo nào cũng nhận thấy điều này khi quan sát đám gà tơ đá lộn trước khi chúng được tách bầy. Xạ thủ phải tỳ súng vào vai, bởi vậy cựa phải được cột sao cho mũi hướng ra từ điểm va chạm với đối thủ trên cán. Nếu độc giả quan sát kỹ, bạn sẽ thấy một điều rằng trong những trận chiến máu me xảy ra trên sân nhà, những con gà tơ dáng thật cao thường có vết máu nhiều nhất ngay bên dưới gối, và không có dấu hiệu va chạm ở phần phía dưới cựa với cổ và đầu của những con gà tơ khác. Điều này rất có ý nghĩa đối với một tay lắp cựa có đầu óc.

Còn một điều nữa: Hãy tránh tất cả những loại cựa sắt bất thường. Hình dạng chung của cựa tự nhiên ẩn chứa sự nguy hiểm trời ban; và có một sự kiện mà ai cũng biết rằng, mặc dù cựa tự nhiên của gà khá cùn và khó đâm sâu quá mũi cựa, nhưng người Tây Ban Nha vẫn đá giống gà nhỏ con bằng cựa xương với tất cả những đòn lối nghệ thuật như dạt (side-stepping) và chạy xe (wheeling), tử vong vẫn xảy ra trong vòng vài giây. Những người Tây Ban Nha hay lui tới các trường đấu vùng cực Nam từ vài năm nay vẫn sẵn sàng cáp những con gà 3 ½ pound (1.59 kg) đá cựa xương với những con gà Mỹ to nhất gắn cựa sắt (gaff), nếu được chấp kèo. Trên thực tế, một số vùng ở Scotland và Bỉ hiện tại đang đá cựa xương, các trận đấu cũng chẳng dài hơn so với đá cựa sắt ở Anh và ở đây [Mỹ] xét cùng độ dài cựa. Do vậy, mẹ tự nhiên biết mình đang làm gì khi gắn cựa lên chân con gà, và bà cũng biết đâu là hình dạng cựa hiệu quả nhất.

Thỉnh thoảng vẫn có tranh cãi rằng cựa nào cũng hiệu quả như nhau; đây là ý kiến ngốc nghếch. Gà cực hay gắn cựa 1 ¼ inch vẫn có thể hạ gục gà phở gắn cựa 2 ½ inch, nhưng nếu mọi yếu tố là như nhau thì lợi thế nghiêng về phía cựa dài với kèo 3 ăn 1.

Lắp cựa

R. A. McIntyre – Trích "The Game Fowl, Its Origin and History" (1906)

Với một chút thực hành, việc lắp cựa không quá khó đối với loại cựa ngắn. Người nhiệt tình chỉ cần tự tin và kiểm tra một vài điểm quan trọng, và gà do bạn lắp cựa cũng đạt như bất kỳ ai.

Thứ nhất. Chỉ cột, hay chỉ sáp (wax-end) để cột cựa phải được làm từ loại chỉ lanh khâu giày tốt nhất, có tối thiểu bốn lõi, se với nhau và được tráng bằng loại sáp ong tốt nhất. Chỉ sáp không được quá to hoặc quá nhỏ - không bao giờ vượt quá sáu lõi. Chỉ dài khoảng 2.5 foot (76 cm), được cắt sẵn trước trận đấu và đủ dùng trong trường hợp khẩn cấp.

Thứ nhì. "Đệm" (packing) là cần thiết để cựa sắt gắn chặt vào chân. Những chất liệu thường dùng bao gồm: giấy ẩm, vốn bắt buộc theo luật Philadelphia; da dê tơ (kid), dùng chung cho tất cả các luật. Da dê tơ được cắt ra từ một găng tay cũ thành những sợi có chiều dài khác nhau và rộng khoảng ¼ inch (0.6 cm) hay hơn kém chút đỉnh; da dê (chamois) vốn dày và mềm hơn da dê tơ và có nhiều ưu điểm hơn. Nó có thể được cắt thành sợi như da dê tơ, và một vài long đền (washer), để tròng vào cựa xương và vuốt đè lên cẳng gà. Tôi buộc phải tin rằng việc dùng da dê giúp gà thoải mái hơn nhiều và vừa khít. Da dê có thể kết hợp với giấy và da dê tơ.

Thứ ba. Những thứ ở trên, cùng với cựa sắt, kéo và dao mũi nhọn để cắt gỡ cựa sau trận đấu, là đủ cho cái gọi là "đồ nghề sư kê". Bộ đồ nghề phải được giữ một cách ngăn nắp để phòng tránh mất mát và nhầm lẫn.

Thứ tư. "Cắt" hay "tỉa lông". Đây là phương pháp cắt tỉa trước trận đấu. Gà phải được ôm nhẹ nhàng nhưng chắc chắn để tránh chòi đạp và vỗ cánh, và lông ở dưới bụng và hông gần như bị cắt trụi đến da. Rồi nhấc chóp cánh lên khỏi gốc đuôi và cắt lớp lông dày trên đùi. Rồi tỉa sạch lông hai bên đùi. Lật ngửa gà lên rồi tỉa mặt bên trong theo cách tương tự. Bồng gà trên lòng bàn tay – nếu có thể hãy nhờ một phụ tá – rồi đặt kéo bên dưới lông mã, bắt đầu từ gốc đuôi, cắt xuôi về phía đầu. Cắt tương tự với mặt bên kia, rồi tỉa hết lông tơ hay lông mềm xung quanh đít. Nếu đuôi gà đầy đủ, cắt bỏ toàn bộ lông phụng sát đến da. Đẩy quạt đuôi tới trước và cắt toàn bộ lông mềm bên dưới. Rồi giữ quạt đuôi bằng tay trái và cắt bớt, chỉ chừa vừa đủ để làm điểm tựa cho gà khi nó bị té lùi ra sau, và trông ra dáng gà xuất trường. Nếu đuôi gà lưa thưa thì để lại toàn bộ. Kế tiếp, dùng tay trái kéo dang cánh hay nhờ trợ lý làm hộ; bằng tay phải nếu tỉa cánh bên trái; bằng tay trái nếu tỉa cánh bên phải. Bắt đầu từ những lông bay ngắn, cứng, cắt chúng thật ngắn. Giữ từng cọng lông bay sơ (primary) giữa các ngón tay, và cắt, không phải cắt ngang mà cắt xéo, sao cho chóp lông hướng về phía ngực người cắt. Không cần cắt tỉa gì nhiều nếu cánh gà quá ngắn, nhưng gà cánh dài, rậm rạp nên được cắt tỉa sao cho phần chóp của các lông bay sau khi cắt tỉa phải thẳng hàng với phao câu. Sau khi cắt hết lông bay sơ, tách riêng lông bay thứ (secondary) và cắt hết bằng một nhát kéo cho bằng với lông bay sơ. Đến đây việc cắt tỉa xem như đã hoàn tất đối với luật trường miền Nam và miền Tây nhưng chưa đủ với luật New York, Maryland và Philadelphia. Theo những luật này, việc cắt tỉa chi được coi là hoàn tất sau khi luồn tay sát dưới lông bờm (shawl) ở vai, vòng ngón trỏ và ngón cái xung quanh cổ. Từ vị trí này, đẩy toàn bộ lông bờm về phía đầu, như thể gà đang xù lông giận dữ và chuẩn bị lao vào gà địch. Kề kéo vào sát da cổ bên họng trái và bằng một nhát cắt dứt khoát và đều, xoay một vòng xung quanh cổ, càng sát với tay càng tốt. Chỉ còn lại một ít lông mã. Tỉa lại cho gọn rồi tỉa hết lông mềm trên đầu và mặt. Với gà râu hay mào, cắt sạch đám lông làm đỏm này và rồi gà đã tươm tất để đá.

Lưu ý – Kê phòng phải bố trí thùng gỗ để đặt gà trong khi cắt tỉa, và đựng lông cho khỏi rơi vãi.

Thứ năm. "Bồng gà" là cả một nghệ thuật. Trợ lý phải ngồi trên ghế đẩu hoặc ghế không tay vịn đối diện với tay lắp cựa. Áp gà nhẹ nhàng vào người, nếu cựa trái được cột, áp gà vào người bằng tay trái, với đầu gà về bên trái và lưng xoay về phía trợ lý, chân bên phải được giữ chặt giữa các ngón của tay trái; với tay phải kéo dãn chân trái gần như thẳng, giữ chặt nhưng nhẹ nhàng ở ngang tầm chân gà, ngón cái cũng ở tầm tương tự, tỳ ngay trên cựa. Trợ lý có thể tỳ tay lên đầu gối nhằm giữ tư thế ổn định hơn. Khi người lắp cựa quấn đệm xung quanh gốc cựa xương để giúp đế cựa sắt vừa khít với cựa xương, trợ lý phải rà ngón cái lên và đè giữ một đầu dây cho đến khi người lắp cựa hoàn tất công việc. Trợ lý cũng phải tỳ đầu ngón cái lên nút thắt thứ nhất trong khi cột cựa bằng chỉ sáp cho đến khi người lắp cựa cột thêm nút nữa. Khi cựa trái được cột xong, trợ lý nên để gà nghỉ ngơi vài giây bằng cách thả nó đi lại và thư dãn. Rồi bồng gà bằng tay phải, đầu hướng về bên phải, trợ lý phải giữ gà nhẹ nhàng nhưng chắc chắn với phần lưng áp vào người như trước đây, giữ chặt chân vừa lắp cựa như hướng dẫn ở trên, nhưng giữa các ngón của bàn tay phải, kéo dãn chân phải của gà bằng tay trái, và hỗ trợ người lắp cựa bằng cách dùng đầu ngón cái đè giữ đầu dây đệm và chỉ sáp như hướng dẫn ở trên. Sau khi lắp cựa xong, trợ lý lại thả cho gà đi lại như trước đó, rồi trao gà cho tay lắp cựa, người đến lượt mình lại trao gà cho nài. Nguyên tắc chung là giữ gà chặt, nhẹ nhàng, chắc chắn và thuận tiện cho người lắp cựa.

Thứ sáu. Lắp hay cột cựa đòi hỏi tinh mắt và đều tay. Tay lắp cựa nhiệt tình nhưng non kinh nghiệm cần sự hỗ trợ ở những điểm nhất định vốn thường bị bỏ sót. Giả sử bạn có một cặp cựa được chế tạo và gắn đai da (leather) phù hợp. Điều này là sự thực, hình dạng của đế cựa và đai da cần được kiểm tra một cách kỹ lưỡng. Ngồi trên ghế đối diện với trợ lý, người kéo dãn chân trái của gà như chỉ dẫn ở trên, tay lắp cựa "đệm" xung quanh gốc cựa xương sao cho đế cựa sắt bó sát vào chân gà; lấy một sợi da dê tơ dài (nếu dùng da dê tơ), quấn trùm các sợi da dê tơ ẩm lên đầu gốc cựa xương cho đến khi vừa khít với đế cựa sắt, nhớ kéo đầu dây da xuống trễ dưới chân để ấn giữ trong khi cựa được tròng lên đệm. Dây đệm thường được làm ẩm bằng cách rê qua miệng. Không được để phần đệm quá ẩm hay quá khô nếu muốn công việc được hoàn tất. Khi đệm xong, lấy cựa trái, mũi hướng về phía mặt, đồng thời giữ đai da giữa các ngón của cả hai tay, các ngón cái đặt gần đế; ấn cựa vào mà không được xoay, bằng không gốc cựa có thể bị trầy, khiến gà đau đớn một cách không cần thiết. Bây giờ, nhớ đệm phía trên hoặc phía dưới đế cựa nhằm hạ hay nâng mũi cựa đến vị trí phù hợp. Nếu cần nâng mũi cựa lên, đệm phía dưới cựa; nếu mũi cựa quá cao, đệm nhiều hơn phía trên cựa. Nhưng đừng quên nếu luật yêu cầu lắp cựa phẳng trên cán, thì không được phép đệm gì ngoài những thứ bắt buộc phải có. Càng đệm nhiều giữa chân và đế cựa thì cựa càng dài; đấy là những gì vẫn diễn ra, đại loại cựa 1 ¼ inch trên thực tế kéo dài đến 1 ½ inch. Đây là lợi thế rất lớn so với cách lắp cựa phẳng trên cán, và trừ phi luật trường được sửa đổi, bằng không việc thắng độ bằng cách đệm cựa quá nhiều sẽ bị coi là ăn gian. Nhưng nhìn chung, phía trên đế cựa cần đệm nhiều hơn bởi sẽ cực kỳ nguy hiểm nếu chỉnh mũi cựa quá cao. Nếu cựa được chế tạo phù hợp, thì rất dễ để xác định chính xác độ cao mũi cựa nhờ mức đế cựa; nghĩa là cựa sắt phải nằm trên chân như thể được gắn vuông góc với ngón trỏ của bàn tay người. Một cách thử khác: Mũi cựa ở độ cao phù hợp khi cựa được gắn lên một tay đòn vuông góc, mà nó tròng khít vào đế cựa. Cách này dùng để gắn thử nghiệm. Nó cũng được áp dụng để thử nghiệm sản phẩm của nhà chế tạo cựa. Do đó, khi áp dụng thực tế, phải chèn đệm cho đến khi đạt được vị trí tương đương của mũi cựa trên chân gà [nghĩa là nhà chế tạo đã tính trước độ cao mũi cựa chuẩn, khi lắp trên chân gà cần chỉnh đến đúng độ cao đó]. Áp dụng nguyên tắc tương tự cho cả mặt trước lẫn mặt sau, và cựa phải được cột sao cho đai da được quấn thẳng quanh chân, không được xéo. Đây là cách thử cựa khác nữa. Nếu đai da không đạt, phải quấn xéo để chỉnh mũi cựa. Nhưng một bí quyết không kém phần quan trọng trong việc lắp cựa là vị trí của mũi cựa so với sợi gân chân (leader). Bằng việc kéo ngón thới, sợi gân chân nổi lên gần gối, về phía trong chân. Phần lớn chuyên gia lắp cựa ngắn đều chuộng cách hướng một bên mũi cựa theo mép trong của sợi gân chân, mũi bên kia hướng theo mép ngoài. Gà được chỉnh cựa bên trong sợi gân được gọi là "lắp gai". Khi gà đuối sức chúng hầu như tự đâm chính mình khi lắp gai, mặc dù lúc còn sung thì không có chuyện này. Khi lắp cựa dài, một số tay lắp cựa vẫn áp dụng theo cách này, nhưng nhiều tay lắp cựa giỏi nhất ở miền Nam ngày nay lắp cựa "ngay" hơn nhiều, xa về phía sau khi cả hai mũi cựa đều chệch hẳn ra ngoài viền chân. Một cựu sư kê ở South Carolina, người đá gà giữa hai thành phố, từng nói điều này với những

người bạn trẻ “Nào các bạn, hãy hướng một cựa về Greenville còn cựa kia về Columbia”. Khi gà đá chặn (clipping), đá chân rời (single-striking) và dội bom (sparring), hiển nhiên cựa dài lắp gai là tốt nhất; nhưng khi đá khai cuộc (mix-up), đá thân ồ ạt và đá lùa, dĩ nhiên “lắp rộng” là hợp lý như lời khuyên của vị cựu sư kê này. Theo cách tương tự, dòng gà nạp lùa cần phải lắp cựa ngay [về thới] trong khi dòng gà bay cao, dội bom, đá chân rời tốt nhất nên lắp gai. Tuy nhiên, bất kỳ con nào lắp gai cũng chịu rủi ro khi tự đâm chính mình. Một số chuộng lắp chân trái gai, số khác lại chuộng chân phải. Tôi chẳng thấy có sự khác biệt nào, dẫu các tay đá gà Mễ tin sái cổ rằng gà đá cựa dao hạ thủ bằng chân trái. Một khi mũi cựa đã được chỉnh và cựa đã lắp xong, quấn các đầu đai da xung quanh chân sao cho chặt và đều, chồng lên nhau sao cho vạt ngoài hướng về mặt bên nếu được. Người phụ tá ấn đè ngón tay lên đầu đai da, người lắp cựa lấy chỉ sáp, áp vào chỗ đai da ngay bên dưới gọng cựa, càng gần càng tốt, giữ cho hai đầu sợi chỉ bằng nhau. Rồi anh quấn quanh và vòng về, kéo chỉ vừa đủ chặt để giữ mũi cựa đúng vị trí nơi nó được điều chỉnh từ trước. Rồi anh cột nút bằng cách luồn đầu chỉ qua vòng quấn hai lần thay vì một. Bây giờ hai đầu sợi chỉ bao xung quanh đế cựa bên trên gốc cựa xương, tại đó cột một nốt chặt, nằm chính xác ngay trên cựa xương, khi hai đầu chỉ được vòng ngược ra sau chân, nơi chúng được kéo căng nhưng không quá chặt, rồi cột một nút chặt như lần trước. Khi lắp cựa, tất cả các nút đều phải cột chặt. Cắt bỏ các đầu chỉ thừa, nhưng không được quá sát. Ép chúng nằm xuống bằng đầu ngón cái. Kéo ngón thới để xem sợi gân có cử động thoải mái hay không, rồi kéo các ngón chân, sau đó cho gà đứng trên hai chân. Nghe nói nút cột bên trên gốc cựa xương phải cực kỳ cẩn thận, không được thắt quá chặt. Đây là lối cột nguy hiểm và có thể khiến gà bị đơ (cramp). Chín trong mười người lắp cựa mà tôi thấy đều thắt sợi chỉ quá chặt, và tôi cũng thấy nhiều chiến kê xuất sắc bị hạ sát chỉ vì hành động ngu ngốc này. Cột chỉ đủ chặt nhưng không chặt quá mức cần thiết khiến chân gà bị ảnh hưởng, dẫu là phía trên hay phía dưới cựa, nhưng luôn cột phía dưới trước. Đây là cách cột chỉ sáp an toàn và hợp lý nhưng không nhất thiết là cách duy nhất. Qua nghiên cứu hình ảnh ở trang khác, bạn có thể thấy rằng chỉ không quấn xung quanh đế cựa như hướng dẫn ở đây. Một số sư kê giỏi chuộng cách cột như trong hình, nhưng tôi vẫn thích cách mà tôi vừa mô tả [đây là lỗi biên tập, sách chẳng có hình ảnh nào như tác giả đề cập]. Mà với nó tôi thu được kết quả tốt nhất. Kế đó, bồng gà lên và thả xuống hai hay ba lần, giữ đuôi gà, rồi dùng miệng mút sạch mặt gà, sau đó cho nó mổ hai hay ba miếng táo, đem gà đến bên sới và trao cho nài. Đến đây là hết trách nhiệm của “người lắp cựa” và “phụ tá”. Tuy nhiên, người lắp cựa vẫn phải có mặt ở đó để chăm sóc gà sau mỗi trận đấu, cắt gỡ cựa và thả vào lồng nếu gà còn sống, bởi người lắp cựu chịu trách nhiệm về những gì liên quan đến cựa trong toàn bộ quá trình đá giải.

==========

*McIntyre bàn về lối đá như sau: “Cần hết sức quan tâm về ***lối đá***. Một số chiến kê bỏ đá sau một vài chân để hụp và cố bảo vệ đầu. Nếu gà địch có kích thước tương đương thì điều này là không ổn, và có lẽ nằm ở bản năng tự nhiên của nó, và trường hợp nào cũng đều vô dụng, hoặc nó có thể từng bị nhốt chung với đám gà tây. Một chiến kê “giơ đầu chịu báng” như vậy không phù hợp để đá trường. Nên nhớ rằng không chỉ riêng mình bạn đặt cược vào nó ngoài trường đấu. Niềm tin và tiền bạc của các chiến hữu có thể bị uổng phí. Một con “đá hụp” (ducker) chánh hiệu thì vô dụng trong mọi trường hợp, nhưng một chiến kê hàng đỉnh sẽ đá theo lối đó nếu phải đương đầu với đám gà tây. Chúng cũng “giơ đầu chịu báng” khi không thể thoát khỏi cú nắm lông (bill hold) của gà địch để “trả đòn”.

Gà ***“chạy xe”*** (wheeler) là con mà khi xuống sức bỏ chạy ra xa như thể gà rót, nhưng sẽ quay lại đá nếu địch thủ chùng xuống. Chúng thường làm tiêu hao sức lực gà địch và giành chiến thắng; mặc dù một trong những trọng tài giỏi nhất nước nói với tôi rằng ông chưa từng thấy con nào thua độ, nhưng tôi vẫn không cản gà có máu chạy xe. Đừng quên rằng khi vừa thắng trận chúng vẫn chạy xe theo thói quen. Đây là cách ***nghi binh*** (ruse de guerre) có chủ đích: một con Redhorse nhỏ quyết định một cuộc đụng độ (main) ở Philadelphia vào mùa đông năm 1899

bằng lối đá chạy xe trước một con gà bướm to khỏe. Nó làm con gà bướm mất sức và hạ sát. Những người Tây Ban Nha thường xuyên tham dự các trường đấu ở New Orleans vào năm 1885, tạo ra đám gà được ***luyện*** lối đá chạy xe. Họ đá những con chạng nhỏ 3-08 (1.59 kg) bằng cựa xương với gà gắn cựa sắt bất kể chạng nào. Đám gà nhỏ chết tiệt chạy nhanh hơn và cứ dập dình mãi cho đến khi những con gà to xác hoàn toàn kiệt sức rồi mới quay trở lại và hạ thủ chúng.

Gà ***nạp lùa*** (shuffler) là con ra chân ồ ạt với mục đích đâm vào thân đối thủ. Gà nạp lùa đá liên tục nhờ vỗ cánh dữ dội. Những con này cực kỳ nguy hiểm trong khi khai trận (mix-up) với cựa dài, nhưng nếu đá cựa ngắn chúng sẽ nắm đến 75% nguy cơ bại trận nếu mọi yếu tố khác là như nhau, bởi vì với cựa ngắn, gà cần đá cao chân và đả thương vào đầu và cổ. Tuy nhiên, sẽ là sai lầm nếu nói rằng thể loại cựa ngắn không cần đâm vào thân. Ở cựa ngắn, một chiến kê xuất sắc sẵn sàng đá một cú chí mạng vào bất cứ đâu. Chẳng hạn, cú đâm lưng là đặc biệt nguy hiểm, và tôi từng thấy tang khò (rattle) nặng gây ra bởi cựa 1 ¼ inch, trong khi tang nằm (couple) là thường xuyên. Do đó gà nạp lùa đơn thuần chỉ có thể thắng trận trong thể loại cựa dài.

Gà ***dội bom*** (sparrer) là con bay cao và không màng đến việc nắm lông trong nhiều lượt đá. Chúng thường hạ gà chạy xe trong sự ngạc nhiên và thắng bằng đòn "móc" (hooking) vào địch thủ. Sau một vài lượt đá, chúng không còn lợi thế về lối đá này nữa, bởi chúng luôn dịu xuống rồi đá lối bình thường.

Gà ***đá lông*** (buckler) là chiến kê tao nhã với mọi thể loại cựa. Những con này đá với đôi mắt mở to [rình rập] và thường tiếp cận đủ gần để nắm lông rồi từ đó mới tung ra một loạt cú đá dữ dội. Chúng là loại kết hợp với ***nạp lùa*** và ***dội bom*** [tức khai cuộc đá lùa hoặc dội bom, hậu cuộc chuyển sang đá lông].

Gà ***cận chiến*** (infighter), với đôi chân nhanh nhạy và linh hoạt, vốn là lối đá hay nhất theo các tay cựu trào. Nó dứt khoát trong mọi chuyển động, khéo léo và không thể ngăn cản. Nó sẽ lấn lướt gà nạp lùa, cũng như đè bẹp gà dội bom và làm gỏi luôn. Không cách chi có thể chống cự lại nó. Loại gà này rất hiếm nhưng tôi chưa hề thấy con nào bị trầy xước dù ở thể loại cựa ngắn lẫn cựa dài, và các trận đấu luôn ngắn ngủi. Tất cả những con mà tôi thấy đều là gà dáng trung bình. Chúng đáng giá bằng cả gia tài của bạn. Trong nỗ lực mô tả loại gà này, chúng được gọi bằng những cái tên như "lưỡi cưa" (jig saw), "đĩa cưa" (buzz saw) và "lốc xoáy) (cyclone) nhưng không cái nào diễn tả hết ý nghĩa ngoại trừ chính bản thân con gà. Chúng kết hợp mọi tinh túy của các lối nạp lùa, dội bom và đá lông nhưng với nội lực và sự mạnh bạo phi thường.

Dẫu gà bạn đá hay cỡ nào, nó có thể phản bội đẳng cấp của mình trong trường hợp cần chứng tỏ điều gì khác ngoài lối đá – nó phải là một "chiến binh" không ngừng nghỉ. Đó là khi cả hai bên đều xuống sức và bị tang thảm hại, hai mắt mù và trận đấu đã kéo dài đến hai giờ, mà gà bạn vẫn luôn "nắm quyền đếm"; tức nó phải là con đá chân cuối. Các trường đấu ở New York là những nơi thích hợp để kiểm chứng phẩm chất mô tả ở trên. Luật New York rất khắc nghiệt. Cựa lớn và cùn, và nài không được phép sửa, túc hay làm bất kỳ điều gì để khiến gà chịu mổ. Đếm cũng tương đối nhanh và nếu gà bạn không nỗ lực liên tục thì nó hầu như sẽ thua. Một chiến kê trong điều kiện khó khăn hầu như luôn chiến thắng gà phở trong điều kiện tối ưu. Tôi từng thấy những con chiến thắng sau khi cả hai mắt bị mù trong một giờ, đá dữ dội theo hướng âm thanh phát ra từ bước chân trên lớp vỏ dà (tan). Một lần, tôi thấy con trống tơ Redhorse mù hai mắt bay ngang qua sới khi phát hiện âm thanh của nài địch [nguyên văn "opposite pitter's voice": con này nghe được tiếng người, rồi lại nhận biết được tiếng nài địch trong vô vàn âm thanh hàng xáo, rồi nó đá gà chớ không đá người, vậy nên nó là "linh kê"]. Không thứ gì trên trái đất có thể hạ nổi loại gà này trong luật Philadelphia trừ phi phải ra sức đâm chém. Chiến kê có thể vẫn duy trì phong độ mà không cần phẩm chất này trong thể loại đá cựa dài, nhưng bạn không thể thắng mà thiếu nó trong thể loại cựa ngắn."

THE COCKSETTER.

Nài gà nổi tiếng Tom Hines (The cocksetter) – Hội họa Anh thế kỷ 19

Cựa nhân tạo

S. H. Lewer – Trích "Wright's Book of Poultry" (1912)

****

Sách gốc của Lewis Wright xuất bản lần đầu vào năm 1872. Phần nói về gà chọi Anh và cựa gà nhiều khả năng do tác giả khác (S. H. Lewer) bổ sung sau này; bởi Lewis Wright mất năm 1905 nhưng phần này lại đề cập đến một sự kiện vào năm 1910. Các hình vẽ được minh họa bởi J. W. Ludlow.

****

Cũng từ nguồn tương tự, chúng ta có thể đưa ra một vài minh họa đặc trưng và thú vị về loại cựa nhân tạo dùng trong chọi gà. Không rõ thời cổ người ta đã dùng những loại cựa như thế này chưa, nhưng trong hàng trăm năm qua, những vũ khí có tính sát thương cao hơn so với cựa tự nhiên được sử dụng ở Anh và phương Đông, dẫu loại cựa phương Đông và phương Tây hoàn toàn khác nhau. Ở phương Đông, người ta dùng loại cựa dao hai lưỡi; trong khi cựa Anh chỉ có mũi nhọn, cạnh dẹp bị cấm. Hình dạng mỗi thời đều có sự khác biệt một cách đáng kể, như ở hình 112, vốn được vẽ từ các cựa mẫu và lấy từ một bản in cũ. Cựa bên trái có hình dạng chuẩn, và như đã thấy gốc cựa xuất phát từ bên dưới cựa xương và do đó, nâng "gót chân" (heel) của gà. Nhưng đôi khi nó được nâng cao hơn nữa như mẫu cựa ở giữa, gọi là "cựa toàn võng" (full-drop socket) hoặc như mẫu cựa bên phải, gọi là "cựa bán võng", mà chúng được hạ thấp xuống gần chạm với bàn chân. Tuy nhiên, những dạng cựa cực thấp như thế này bị coi là không công bằng, và trong điều kiện thông thường, gà phải được đá bằng loại cựa chuẩn làm bằng bạc hay chất liệu khác. Minh họa cũng cho thấy đai da (leather) được khâu xung quanh đế kim loại, những đai da này được quấn xung quanh cẳng chân của gà và tất cả trông như một cục băng tròn.

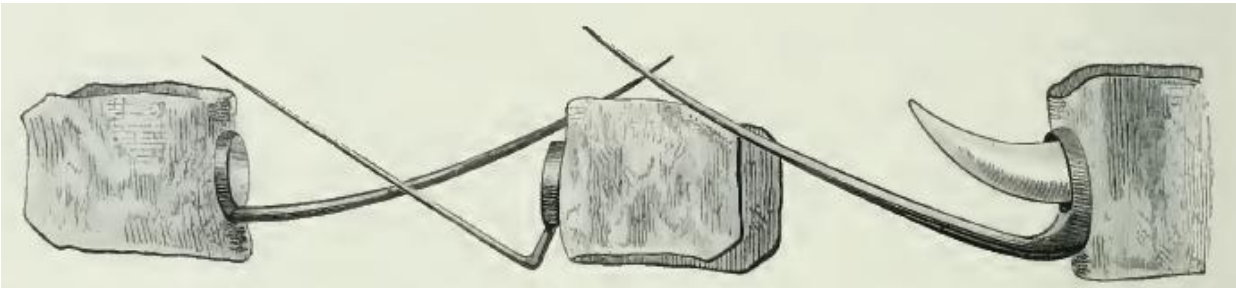

Fig. 112.—Old English Steel Spurs.

Cả thép và bạc, hay bất kỳ loại hợp kim mới nào sau này, đều được dùng để làm cựa bởi gà chọi đá cực mạnh nên chỉ những kim loại cứng và bền hơn bạc mới chịu nổi. Có nhiều nghiên cứu để tìm ra những hợp kim như vậy, và người cung cấp những thông tin ở đây nói với chúng tôi rằng, vào thời mình, ông biết có người trả đến 10 bảng để mua công thức, và chi đến 40 bảng để thử nghiệm nhưng rồi thất bại trong việc tái tạo loại hợp kim cũ. Do đó, loại cựa bạc cũ rất có giá trị trong giới những tay đá gà bí mật [đá gà bị cấm ở Anh ở nửa cuối của thế kỷ 19]; và chúng tôi nhớ như in rằng, sau một cuộc đột kích của cảnh sát ở Aintree vào những năm bảy mươi, nguyên nhân chính gây nên sự chán nản ở nhiều người mà chúng tôi quen biết, là một số cựa cũ bị bắt giữ và tịch thu; "tổn thất là không thể bù đắp". Sản xuất cựa là một ngành kinh doanh đặc thù, đặc biệt tập trung ở phố Cockspur (phố Cựa gà), nhờ đó mà con đường có tên như vậy, nhưng không phải tất cả đều tập trung ở đấy. Các nhà sản xuất cựa bạc tốt nhất là Clay (cha và con), Gregory, Smith, Gatesfield, Green, Toulmin, và Vincent, người sau cùng thuê mướn hàng chục nhân công tại thời điểm ông qua đời vào năm 1797.

Ở hình 113, chúng tôi trình bày ba loại cựa bạc với kích thước và hình dạng khác nhau. Loại A được làm bởi Toulmin, loại B được làm bởi T. Smith và loại C được làm bởi Clay cha. Loại cựa sau cùng có ý nghĩa về mặt lịch sử, Một cặp cựa này được Nell Gwyn dâng lên vua Charles II. Giá phổ biến của một cặp cựa bạc là hai hay ba guinea, và danh tiếng trong ngành này là cực kỳ giá trị, như nội dung mà chúng tôi trích nguyên văn từ nhãn quảng cáo dán bên trong một hộp đựng cựa của Toulmin, người kế thừa từ Gatesfield, rồi ông này lại kế thừa từ Smith:

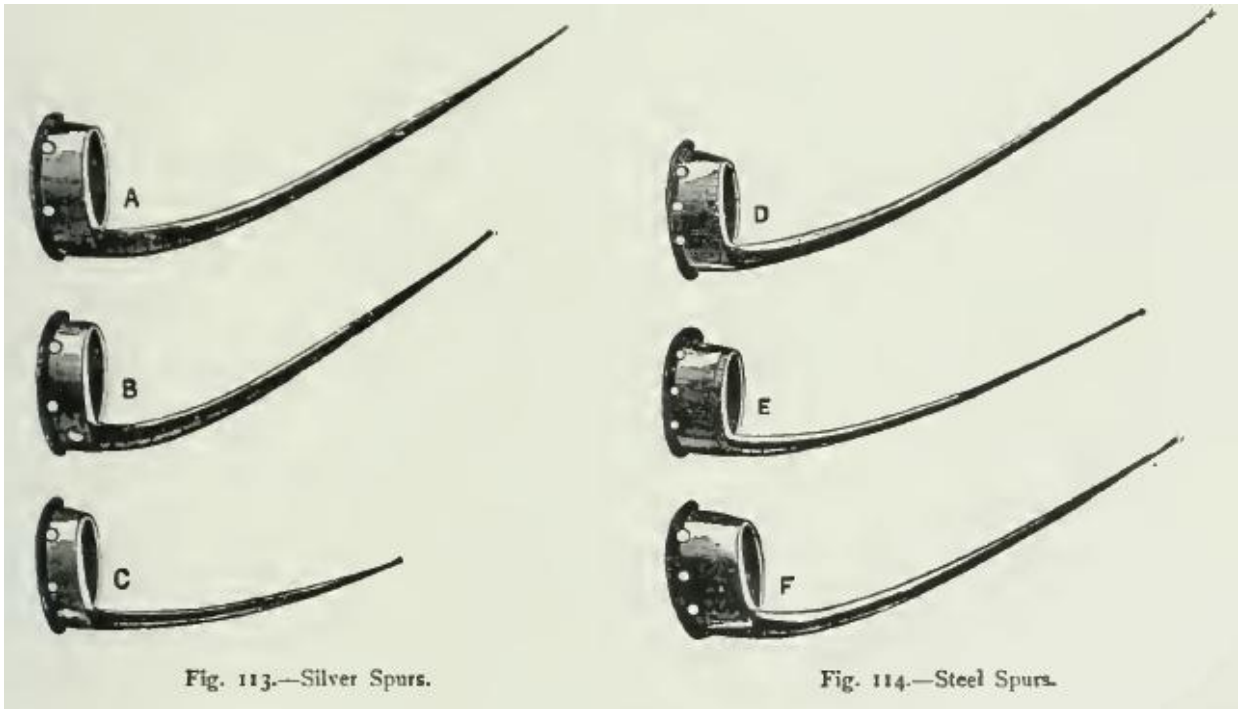

Fig. 113.—Silver Spurs.

Fig. 114.—Steel Spurs.

SAMUEL TOULMIN

Nhà chế tạo cựa bạc, kế thừa từ Smith và Gatesfield, tại Dial và Crown, gần chợ Hungerford ở Strand, London. Ghi chú – Ngài Gatesfield là bạn và truyền nhân của ngài Smith quá cố, người được nhắc đến trong bài thơ của Hallam mang tựa đề *SƯ KÊ (COCKER)*, trang 58.

Người tâm huyết kỹ năng khác thường,
Mỗi loại cựa độ cứng khác nhau,
Mũi bị cong vì cựa quá mềm,
Rồi có loại gọng cựa siêu cứng;
Vượt lên trên đám cựa tào lao,
Vung trên không một ánh hào hùng,
Làm các nài hoảng hốt thất kinh,
Và vinh danh riêng nghệ nhân Smith.

Loại cựa thép, vốn được bán với giá 50 đến 60 xu mỗi chục cặp, cũng có những nhà chế tạo riêng. Độ cứng của những cái được ông Singleton ở Dublin chế tạo, được ví như những chiếc lưỡi câu hiệu Limerick của O'Shaughnessy, cựa của Kendrick ở Redditch và Ross ở Bloxwich cũng rất có giá trị. Sheffield có rất nhiều nhà làm cựa giỏi, và ở miền Tây, nhà sản xuất J. Watling ở Exeter được ưa chuộng nhất. Phần lớn sự quan tâm được dồn vào độ cong sát thương của cựa, và vào loại cựa không chỉ đâm mà còn cắt khi rút ra. Về loại cựa thép như trong hình 114, loại D là của Watling ở Exeter; loại E của Singleton ở Dublin, và loại F của Ross ở Bloxwich; và về những loại cựa được liệt kê ở trên, cái nào cũng được hâm mộ vào những ngày xa xưa đó. Cựa thép cũng được mạ bạc và

bởi vì ngày xưa người ta mạ bằng cơ khí chứ không dùng điện phân, nên chúng hoàn toàn khác với loại cựa bạc cùng kích thước.

Cựa và lắp cựa

F. R. Glover – Trích "Glover Breeder's and Cocker's Guide" (1915)

Trước khi đá, bạn nhất thiết phải có một cặp cựa tốt. Dùng cựa càng nhẹ càng tốt so với trọng lượng gà. Gà nặng cân có thể mang cựa nặng hơn so với gà nhẹ cân hay gà tơ.

Có nhiều ý kiến về độ cao phù hợp của mũi cựa nhưng tôi tin rằng có đến 26% khả năng đúng như những gì mà bạn thấy ở cựa 1 ¼ inch. Độ cao của mũi cựa quan trọng hơn độ lệch [side set – tức chỉnh gai hay chỉnh ngay]. Gà đá chậm không bao giờ được đá cựa dài bất kể lối đá ra sao. Gà nạp lùa, tốc độ nên đá bằng cựa dài và gà dội bom (sparring), đá đầu, cổ nên đá bằng cựa ngắn. Tương tự, gà nạp lùa nên chỉnh cựa cao hơn so với gà dội bom, gọng cũng cong hơn.

Chẳng có bí mật nào trong việc lắp cựa. Hãy bình tĩnh và tranh thủ thời gian. Khi lắp cựa, dùng một mảnh da chắc, cắt khoảng 2 inch vuông và lỗ ½ inch chính giữa. Tròng lên gốc cựa xương và quấn chặt xung quanh chân. Kế đó, quấn sợi dây da hẹp, dài độ 1 ½ inch xung quanh gốc cựa xương cho đến khi đế cựa lắp vừa khít, và đảm bảo rằng nó cũng vừa khít với chân khi áp vào tấm da đầu tiên.

Với chỉ sáp dài 2.5 foot (76 cm) cột cựa chặt ở bên trên và bên dưới đế và đảm bảo rằng chân gà không bị đơ. Để nó đi lại và xem có đứng vững chãi và cử động các ngón chân một cách thoải mái hay không.

Khi lắp cựa, bạn phải vận dụng cảm quan chung một cách tối đa bởi không con con nào giống con nào, nhưng bạn có thể áp dụng nguyên tắc sau đây để có kết quả tốt.

Cựa 1 ¼ inch (3.2 cm), chân trái chỉnh theo mép trong của sợi gân (inside line of leader), chân phải chỉnh theo mép ngoài của sợi gân (outside line of leader).

Cựa 1 ½ inch (3.8 cm), chân trái chỉnh giữa chân (center of leg), chân phải chỉnh theo mép ngoài của chân (outside of leg) [có lẽ tính tại gối].

Cựa 2 ¼ inch (5.7 cm), chân trái chỉnh theo mép sau của gối (back edge of knee joint), chân phải chỉnh ra sau gối (back of knee joint).

Với cặp cựa tốt được chỉnh theo lối này, lúc nào bạn cũng có quyền mong đợi tiền độ chảy vào túi. Cựa càng dài thì càng phải chỉnh ngay (farther).

Để xác định sợi gân gối, hãy kéo ngón thới và bạn sẽ thấy sợi gân trồi lên sụt xuống tại gối.

Cột cựa chắc chắn nhưng cẩn thận không cột quá chặt làm đơ cẳng gà. Điều này khiến các ngón bị quắp và không thể điều khiển như ý. Bạn nên thả cho gà vận động sau khi lắp cựa để nó làm quen với cựa vừa được lắp.

Để lắp cựa chân trơn (slip-leg), bạn cần một miếng sáp đánh giày (shoemake's wax) và một đoạn băng keo dài 18 inch. Nặn miếng sáp theo hình dạng gốc cựa và đặt vào đúng vị trí. Cột chặt bằng băng keo dính và lắp cựa theo cách tương tự. Cách này sẽ cho kết quả tốt.

Lắp cựa

H. Flock – Trích "Rivised Breeders' and Cockers's Guide" (1924)

Về việc lắp cựa, mũi cựa trái phải chệch ra [về thới], sao cho thẳng hàng với mép ngoài của gối.

Chân trái là chân đâm của gà. Nó đá chân trái mạnh tương đương (theo tỷ lệ kích thước) với tay phải của người. Chân trái đâm thân khi lắp cựa ngay (heel out).

Cựa bên phải được lắp sao cho mũi cựa hướng vào chính giữa chân nếu lắp đúng cách. Không bao giờ mũi cựa phải được lắp chệch ra ngoài.

Cựa bên phải được lắp như trên sẽ đâm vào đầu và cổ, và chốt hạ gà nằm. Nếu lắp chệch ra ngoài thì nó sẽ không đâm thẳng được mà xiên góc.

Độ dài của cựa được tính như sau:

Gà 4 pound (1.81 kg) không nên lắp cựa quá 2 inch (5 cm).

Gà 4-8 (2 kg) pound chỉ nên lắp cựa nhỉnh hơn 2 inch một chút, độ 2 ⅛ inch (5.4 cm).

Gà 5-0 (2.27 kg) đến 5-12 pound (2.61 kg) có thể lắp cựa 2 ¼ inch (5.7 cm).

Gà trên 5-12 pound (2.61 kg) có thể lắp cựa 2 ½ inch (6.4 cm).

Cựa dài hơn 2 ½ inch (6.4 cm) trở nên vướng víu sau đợt đá khai trận. Khi xuống sức hoặc bị thương, nó hết đâm đo đó không thể hạ thủ được.

Gà có thể đá nghiệt hơn với cựa 2 inch (5 cm) so với cựa 3 inch (7.6 cm). Nếu mọi yếu tố khác là như nhau.

Cựa 2 ¼ inch (5.7 cm) có thể dùng cho bất kỳ con nào.

Khi lắp cựa. Chỉ đệm vừa đủ (da dê tơ cắt từ găng tay) trên gốc cựa xương để tròng cựa sắt vào mà không phải dùng sức, nếu dùng sức, gà bạn sẽ bị tổn thương, nó sẽ có xu hướng bỏ đâm; mỗi khi nhấc chân lên, nó sẽ không cảm thấy thoải mái, và trong một trận đấu kéo dài vỏ sừng sẽ bong ra khi gỡ cựa.

Việc lắp cựa gà không có gì bí mật, ai cũng có thể làm được; gà vẫn đâm như vậy dẫu được thực hiện bởi dân tay mơ hay chuyên nghiệp.

Cựa phải được chế tạo, để khi mép đế được đẩy sát vào chân, mũi cựa sẽ hướng đến vị trí phù hợp.

Bạn không nên dụng lực khi cột cựa – chỉ nên cột vừa phải.

Gà bị thương thường bị đơ khi trận đấu kéo dài. Đấy là do tang hay kiệt sức, không phải vì cột cựa quá chặt.

Đừng lo gà không đâm khi bạn lắp cựa. Khi cựa bắt chéo, trái qua phải và phải qua trái, nó có cơ sở để thắng trận. Một khi bị tang nặng, gà sẽ đâm nghiệt hơn khi được lắp theo lối này nếu làm đúng cách.

Gà thường xuyên tự đâm vào đầu; điều này có khi bắt nguồn từ việc lắp cựa quá gai; có khi do gà bị thương; có khi chỉ là không may; có khi do gà bị tang nặng và kiệt sức trường hợp lắp cựa ngay. Nó có thể xảy ra trong trận đấu bất kể bạn lắp theo cách nào. Chỉ có duy nhất một cách lắp cựa, dẫu thể loại cựa ngắn hay cựa dài: một vô [gai] và một ra [ngay].

Cựa ngắn không cần chỉnh gì nhiều. Bạn chỉnh cựa bên phải chính giữa chân (mũi cựa); cựa bên trái hơi chệch ra một chút, không nhiều.

Chỉ có duy nhất một cách lắp cựa phù hợp: trái ra [ngay] và phải vô [gai]; bạn cứ theo đó mà làm.

==========

*McIntyre viết trong cuốn “The Game Fowl, Its Origin and History” (1906) như sau “Henry Flock, Tom O’Neal và Roland Minton là bộ tam cao thủ mang lại danh tiếng cho dòng gà Kentucky Dominiques (gà cú). Henry Flock, không nghi ngờ gì, là tay biệt dưỡng gà thành công nhất trong một vùng từ Rockies cho đến Alleghenies. Ông có dòng Minton Dominiques và một số Patton White Tails (đuôi lau), dòng gà Texas danh tiếng nổi như cồn trong vòng một năm đá cựa dài. Phải nói rằng Flock chẳng kém cạnh bất kỳ sư kê đương thời nào trong thể loại cựa dài. Ông cũng là một tác giả lưu loát và có phong cách riêng trong số những người thỉnh thoảng rời trường đấu và cầm bút để chia sẻ kiến thức của mình”.

*Bảng tham khảo cân nặng – chiều dài cựa tối đa (tính từ mũi cho đến mép trên của khoen đế) dựa theo quy tắc của H. P. Clarke (tính cho gà nòi Việt):
2.4 kg (5.3) - (2.65) 6.7 cm
2.5 kg (5.5) - (2.75) 7.0 cm
2.6 kg (5.7) - (2.85) 7.2 cm
2.7 kg (6.0) - (3) 7.6 cm
2.8 kg (6.2) - (3.1) 7.9 cm
2.9 kg (6.4) - (3.2) 8.2 cm
3.0 kg (6.6) - (3.3) 8.4 cm
3.1 kg (6.8) - (3.4) 8.6 cm
3.2 kg (7.0) - (3.5) 8.9 cm

Cựa sắt

A.C. Dingwall – Trích "The Art of Cockfighting" (1949)

Các loại cựa lưu hành ở các vùng khác nhau tại Mỹ đều có một điểm chung – gọng cựa tròn, thon dần từ đế đến mũi, bất kể chiều dài hay thể loại. Ở các bang miền đông bắc, loại cựa ngắn thường được sử dụng trừ phi có sự thỏa thuận giữa đôi bên. Loại cựa này có chiều dài 1 ¼ inch tính từ mũi và mép trên của đế. Để được xem là "công bằng", không phần gọng cựa nào được phép võng xuống dưới đáy của đế cựa. Độ cao của mũi cựa, khi đế cựa được giữ ở vị trí vuông góc, sẽ quyết định việc cựa ngắn được xếp vào thể loại "chuẩn" (regulation), "cao" (fast) hay "thấp" (slow). Cựa chuẩn có mũi cựa ngang bằng với mép trên của đế khi được giữ ở vị trí vuông góc. Cựa cao có mũi cao hơn mép trên đế, thường khoảng ⅛ inch (0.3 cm). Cựa thấp có mũi thấp hơn mép trên đế từ ⅛ đến ¼ inch (0.3-0.6 cm). Cựa cùn (peg-awl) phổ biến trong giới cựu sư kê vài năm trước đây, ngày nay rất hiếm khi được sử dụng ở các trường đấu miền bắc. Cựa 1 ¼ inch mũi cao ngày càng trở nên phổ biến so với các loại cựa chuẩn và cựa mũi thấp.

Trong tất cả các loại cựa sắt ở Mỹ, gọng cựa được uốn theo ý của nhà chế tạo để mũi cựa lệch tâm tính từ điểm giữa mép trên của đế cựa. Người lắp cựa cũng thường có quan điểm riêng về độ cao của mũi cựa khi lắp trên cẳng gà. Để "lắp gai" (in), người lắp xoay cựa sắt trên gốc cựa xương sao cho mũi cựa hướng về phía đầu gà. Để "lắp ngay" (wide), người lắp xoay về hướng ngược lại để cựa thẳng hàng với phần hậu hay với đuôi gà. Các sư kê áp dụng những lối chỉnh cựa rất khác nhau. Tuy nhiên, nhìn chung sẽ an toàn khi lắp cựa ngắn (1 ¼ inch) gai hay vào trong, để đạt hiệu quả cao nhất. Cựa 1 ½ inch nên được lắp hơi ngay hơn so với cựa 1 ¼ inch. Với cựa dài (1 ¾ inch và dài hơn) mũi cựa phải chỉnh ngay hơn mới đâm hiệu quả. Một số người tuyên bố rằng cựa phải được điều chỉnh cho phù hợp với lối đá của từng con, trong khi số khác lại nói chỉ cần lắp đế cựa đều trên chân gà và cột là được.

Trong khi cựa 1 ¼ inch có hình dạng gần như nhau, thì cựa 1 ½ ich lại có một vài phiên bản hình dạng, vốn được sử dụng khá phổ biến ở các bang cực tây và trung tây. Luật trường ở những vùng này cho phép dùng bất kỳ loại nào, quy định duy nhất đó là chiều dài cựa tính từ mũi đến mép trên đế phải là 1 ½ inch, thỉnh thoảng được phép sai số ⅛ inch (0.3 cm). Khác với luật trường nghiêm ngặt ở các bang đông bắc, sư kê được phép sử dụng bất cứ biến thể nào trong thế giới cựa dài. Qua quan sát hàng trăm trận ở nhiều vùng khác nhau, nơi mà mọi thể loại cựa đều được sử dụng thì cựa 1 ½ inch (3.8 cm) đâm nghiệt hơn cả. Gà rót thường cúp đuôi và không đáng giữ để đá trận sau. Đoạn kéo dài ¼ inch (0.6 cm) cho phép đâm tới những vị trí chí tử mà cựa 1 ¼ inch không vươn tới và cũng giúp đâm trong những trận đấu kéo dài khi mà cựa dài trở nên hoàn toàn vô dụng. Hơn nữa, loại cựa có độ dài trung bình này cũng đâm đầu và cổ hiệu quả tương đương với cựa 1 ¼ inch. Chúng là dạng kết hợp giữa cựa ngắn miền đông bắc với cựa dài miền nam. Tuy nhiên, nếu chỉ xét riêng sự gan lỳ, hầu hết mọi người đều công nhận loại cựa ngắn 1 ¼ inch có nhiều lợi thế.

Trong khi cựa ngắn là bắt buộc ở miền đông bắc thì cựa dài tương đối phổ biến ở miền nam, và tình trạng này có lẽ sẽ tiếp tục trong nhiều năm tới. Nhưng có lẽ nên áp dụng một độ dài cựa (và cả luật trường) thống nhất cho mọi miền trong cả nước. Nhiều năm trước đây, có nhiều loại cựa rất dài phổ biến trong vùng đá cựa dài hơn những gì chúng ta thấy ngày nay. Cựa dài 2 ½ inch (6.35 cm) và 2 ¾ inch (7 cm), và thỉnh thoảng lên đến 3 inch (7.6 cm) là điều bình thường. Ngày nay, cựa dài 2 ¼ inch (5.7 cm) là phổ biến nhất ở các trường đấu miền nam, một số dài hơn hoặc ngắn hơn chút đỉnh. Mọi người nhận thấy cựa dài hơn lại đâm kém hiệu quả hơn khi trận đấu đi đến đoạn dằng dai. Dẫu những loại cựa bất thường như gọng lệch (side-set twister) và gọng trễ (full drop) vẫn thường xuất hiện ở các trường đấu miền nam, xu hướng hướng chung là sử dụng loại cựa chuẩn (regulation), tương tự như loại cựa ngắn, ngoại trừ dài hơn và mũi cao hơn.

Nếu cáp gà ở miền đông bắc, mỗi sư kê nên chuẩn bị sẵn 2 bộ cựa chuẩn 1 ¼ inch. Cũng tốt nếu có một bộ 1 ¼ inch "mũi cao" (fast). Chuẩn bị sẵn hai loại cựa để cáp theo sở thích hay lựa chọn của đối thủ. Thường việc tung đồng xu sẽ quyết định việc dùng cựa của ai và loại gì.

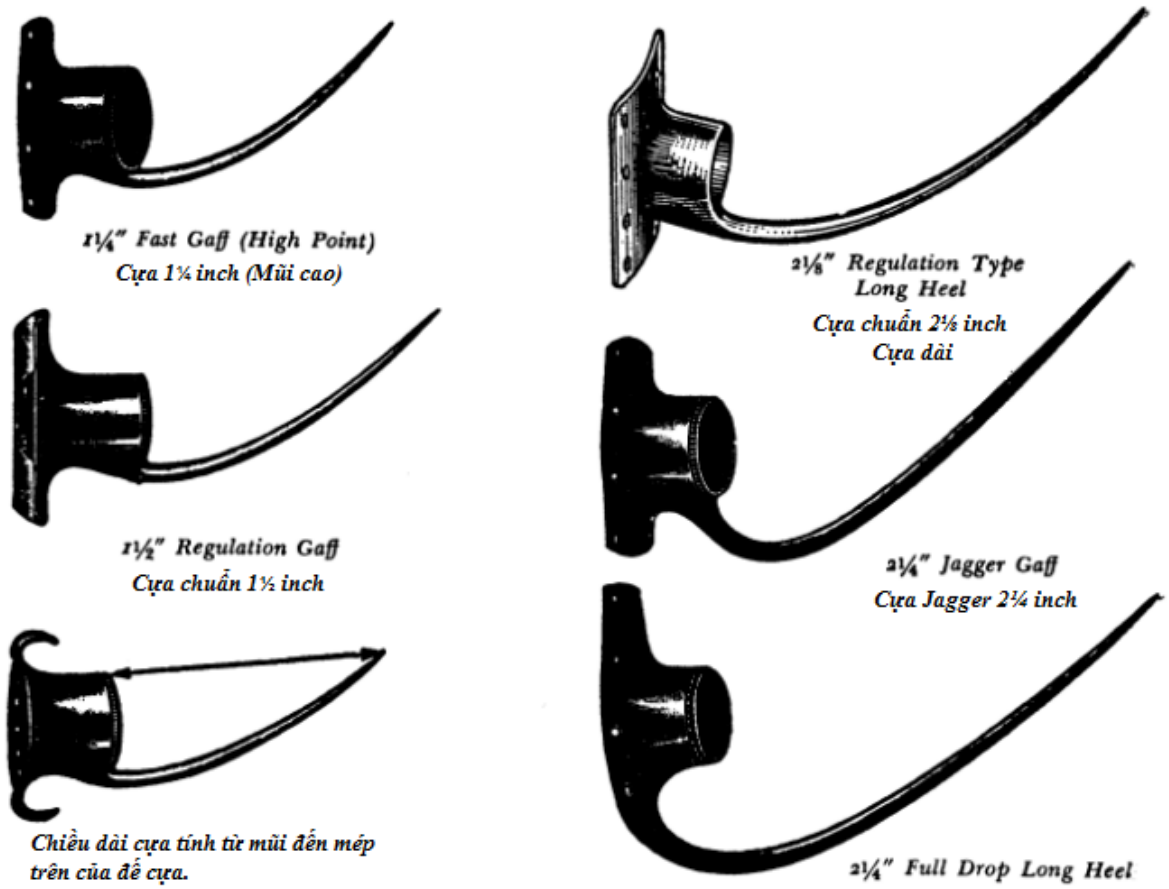

Một số loại cựa: Kích thước thực

Ở những nơi mà cựa 1 ½ inch được sử dụng theo thỏa thuận, xin nhắc lại sư kê nên chuẩn bị sẵn 2 bộ. Một bộ làm dự phòng trong trường hợp cựa bị gãy. Loại cựa 1 ½ inch chuẩn cũng hiệu quả như bất kỳ loại nào khác. Ở những vùng đá cựa 1 ½ inch, sư kê được phép dùng bất kỳ hình dạng nào so với vùng đông bắc, nơi chỉ mỗi loại cựa chuẩn mới được chấp nhận. Sẽ thú vị hơn về mặt thể thao khi sư kê được phép thử nghiệm đủ mọi dạng cựa miễn độ dài như nhau.

Ở miền nam, khi mọi hình dạng và độ dài cựa đều được "chấp nhận" miễn tiết diện phải tròn từ đế cho đến mũi, các sư kê có thể chọn đủ loại biến thể - chuẩn, bán võng, toàn võng, jagger [bán võng, mũi cao], gọng lệch (twister), loe (skeleton), cựa Cincinnati và những loại khác. Dù có đủ loại và dạng cựa khác nhau, xu hướng dường như ngày càng chuộng loại cựa chuẩn (regulation). Như ở những vùng khác, sư kê ở miền nam nên chuẩn bị tối thiểu hai cặp cựa, không nhất thiết phải khác hình dạng nhưng khác về độ dài. Với gà từ 5.4 đến 6 lb (2.38 – 2.72 kg), sư kê nên lắp cựa 2 ½ inch (6.35 cm) và với gà nhẹ hơn 5.4 lb, bạn nên lắp cựa 1 ¾ (4.45 cm) đến 2 inch (5.1 cm). Sau khi đá đấm chán chê, hầu hết đều thấy rằng loại cựa chuẩn đâm cũng tốt như ai, nếu không muốn nói là tốt hơn bất kỳ loại cựa nào khác.

Cựa nên được mua từ nhà chế tạo danh tiếng, người rất lưu tâm đến chất lượng thép và kéo léo trong việc chế tác và tôi luyện cựa. Một số nhà chế tạo cựa khéo léo đến nỗi sản phẩm của họ gần như là một công trình nghệ thuật và được người sở hữu ca ngợi. Dẫu cựa có cấu trúc tương đối đơn giản, cần phải có trình độ thực sự để chế tạo sao cho đạt yêu cầu về thẩm mỹ, trọng lượng mà vẫn không bị vẹo hoặc gãy. Để sử dụng lâu dài và như ý, bạn nên chi tiền mua loại cựa tốt nhất có thể.

Cho đến giờ, chủ đề thảo luận ở đây chỉ giới hạn xung quanh loại cựa tròn (round gaff) được sử dụng ở Mỹ, Anh Pháp và Bỉ. Ở những nơi khác trên thế giới, người ta sử dụng loại cựa rất khác biệt và nói chung là loại cựa dao (slasher). Cựa dao có hình dạng khác với loại cựa dài (long gaff) sử dụng ở miền nam. Ở Mexico và Philippines, lưỡi dao tương tự về hình dạng và độ dài – và được gắn vào gốc cựa tự nhiên. Mỗi con chỉ được gắn một dao. Nhìn bề ngoài, những cái cựa dao trông rất lạ lẫm so với loại cựa tròn ở Mỹ.

Ở Tây Ấn, người ta thường thấy gà được đá bằng cựa tháp chuốt nhọn, vốn được lấy từ vỏ cựa của gà mái. Chúng rất phù hợp để dùng làm vũ khí cho gà trống xét về độ vừa vặn và đầu nhọn.

Lắp cựa đá trường

Arch Ruport (Muff) – Trích “The Art of Cockfighting” (1949)

Lắp cựa đúng cách để đá trường là rất quan trọng. Mặc dù gà hay vẫn đâm với bất kỳ kiểu cựa hay cách cột cựa nào, tôi tin rằng nhiều con đâm kém có thể được cải thiện nhờ lắp cựa đúng cách.

Khi đến thời điểm lắp cựa đá trường, bạn cần chuẩn bị một số thứ. Cựa sắt phù hợp, đồ quấn đệm, và chỉ cột nên có sẵn. Một trợ lý, người biết cách bồng gà sẽ rất hữu ích.

Khi lắp cựa, một số người sử dụng những mảnh da nhỏ, rộng khoảnh ¼ inch và dài hơn 1 inch một chút. ***Những mảnh này được quấn chồng chéo cho đến khi gốc cựa xương dày lên vừa khít với đế cựa sắt. Những người khác lại chuộng sợi dây da dài để quấn quanh chân và lên gốc cựa cho đến khi vừa khít với đế cựa sắt.***

Sau đây là cách làm dây da quấn cựa: Một tấm da mỏng, thuộc bằng a-xit, là tốt nhất bởi nó có thể đem giặt và không bị chai. Trải tấm da trên bàn với mặt sần nằm dưới và thấm mặt trong bằng nước. Rồi gập nó lại với mặt ướt nằm bên trong và vắt mạnh để làm ẩm đều. Kế đó, trải phẳng và kéo xuống qua cạnh bàn hay hộp và làm dãn đều, kéo dãn theo chiều dài của tấm da. Trải lên bàn và cắt dọc theo chiều dài tấm da, thành những sợi rộng độ ¼ inch và dài khoảng 20 inch. Có thể rạch khe ở một đầu để tròng lên đế cựa xương, nhưng tôi thích chừa khoảng 1 inch vuông ở một đầu. Ở chính giữa, tôi đục một lỗ đường kính ⅜ inch cho vừa với gốc cựa. Nó có tác dụng như tấm đệm để cựa sắt đè lên.

Quấn dây da xung quanh chân, một vòng bên trên cựa xương và một vòng bên dưới, và rồi xung quanh chân và lên trên cựa xương cho đến khi đế cựa lắp vừa khít. Tròng cựa vào và ấn xuống cho đến khi nó tựa vững chắc lên chân. Đừng bao giờ xoay đế cựa để tròng vào bởi nếu làm vậy bạn sẽ làm lớp vỏ sừng bị bong ra.

Để đệm da và cột dây, hãy nhờ trợ lý giữ gà đúng tư thế. Cách làm như sau: Bồng gà dọc theo thân với đầu hướng về bên trái, giữ chặt nhưng ở vị trí thoải mái. Nắm chân trái bằng tay phải và kéo dãn chân về phía người lắp cựa.

Như vậy gà nằm lên cánh tay trái với phần lưng áp vào ngực của người trợ lý. Cánh tay trái bợ dưới mình gà với chân phải được lồng giữa ngón cái và ngón trỏ của bàn tay trái. Điều này cho phép chân phải cử động tự do, và trong trường hợp gà quẫy đạp, nó sẽ không tự làm mình bị thương hoặc đá trúng người lắp cựa.

Đảo vị trí bồng gà để lắp chân bên phải.

Khi lắp cựa ngắn, chỉnh mũi cựa theo hướng bên trong sợi gân gối (tức sợi gân lớn trên chân mà nó hiện lên ở gối khi kéo ngón thới). Với chân phải, chỉnh mũi cựa ngay theo sợi gân gối (back of the leader). Cách chỉnh này phù hợp với gà đá chân trái cao hơn khi bạn bật (flip) nó. Đổi ngược lại trong trường chân phải đá cao hơn.

Với cựa dài, mũi cựa phải chỉnh ngay hơn về thới.

Với gà đá chân rời (single-stroke), tôi chuộng loại cựa lệch rất ít hoặc không lệch (side set), và gọng chỉ hơi cong một chút, mũi gần bằng với mép trên của đế cựa. Với gà nạp lùa, gọng nên cong hơn và lắp hơi ngay hơn (wider).

Cột chỉ chặt nhưng đừng chặt đến nỗi chân bị đơ.

Khi cựa được chỉnh như ý, quấn dây da xung quanh chân và nhờ trợ lý dùng ngón tay giữ nó nguyên vị trí. Dùng sợi chỉ dài khoảng 20 inch (50 cm), quấn khúc giữa xung quanh gọng mặc dù cựa có gờ (tie hook), kéo xuống và xung quanh chân bên dưới cựa, và cột một nút đôi (double flat knot). Rồi quấn chỉ xung quanh đế cựa và cột; kéo xuống quấn quanh chân và trở lên và cột chặt. Rồi lại kéo xuống xung quanh chân và lên bên dưới cựa và lại cột. Cách cột này sẽ giữ cựa chắc chắn.

Để lắp cựa chân trơn (slip-leg), không nhất thiết phải dùng đế cựa giả, băng keo hay miếng đệm. Lấy một đoạn da rộng ¼ inch và dài khoảng 1 foot, gập đôi, và quấn một vòng quanh đế cựa. Quấn lên chân gà rồi kéo chặt. Chỉnh cựa như ý rồi kéo chặt dây da; vòng đầu dây ra ngoài và đi xuống xung quanh chân rồi quay lại và cột. Rồi cột chỉ theo cách vẫn thường áp dụng. Cột chặt và cựa sẽ không bị xê dịch.

Vệ sinh cựa sau mỗi lần đá và giữ chúng sạch bóng.

Để kết luận về chương lắp cựa, sẽ không thừa khi trích dẫn lời của một chiến hữu vào thế kỷ 18, Sir Richard Blackmore: [tác giả nhầm lẫn, đoạn này trích từ “The Royal Pastime of Cock-fighting” của Robert Howlett (1709)]

VỀ LẮP CỰA GÀ CHỌI

“Và về việc lắp cựa cho gà, không có một công thức nhất định nào, bởi cách thức và đòn lối của một số con đòi hỏi cựa phải lắp thật cao; số khác lại thật thấp: Con này phải lắp cựa “gai” (narrow), con kia lại phải lắp cựa ngay (wide) hết mức có thể.”

“Và do vậy, tôi không để ai khác lắp cựa, trừ phi anh ta phải xem gà xổ trước đó, và nhận biết lối đá của nó; không những anh ta chẳng thể trở thành một chuyên gia lắp cựa [nếu không làm vậy], mà theo tôi cách phù hợp nhất để lắp cựa gà là chăm sóc và xem nó xổ.”

Lắp cựa

Countyline

Một trong những điều cần thiết nhất khi lắp cựa là có một trợ lý. Bạn hầu như không thể lắp cựa một con gà đang vỗ cánh, cắn mổ và chòi đạp. Khi bồng gà để lắp cựa, phần ngực/cổ phải tỳ lên khuỷu tay. Gà phải được bồng sao cho xương ức hơi thấp hơn xương sống, chân bên dưới được đưa về phía người lắp cựa, chân bên trên được kéo xuôi về phía đuôi.

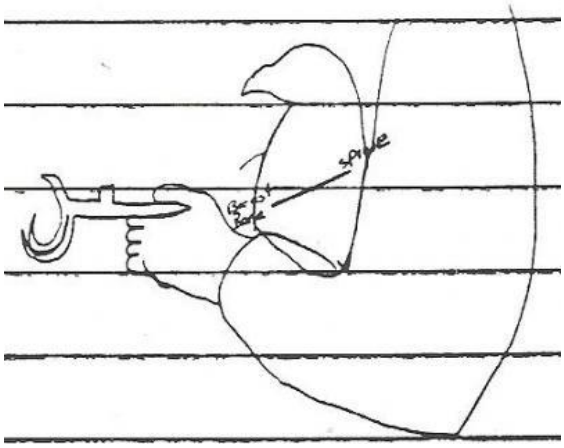

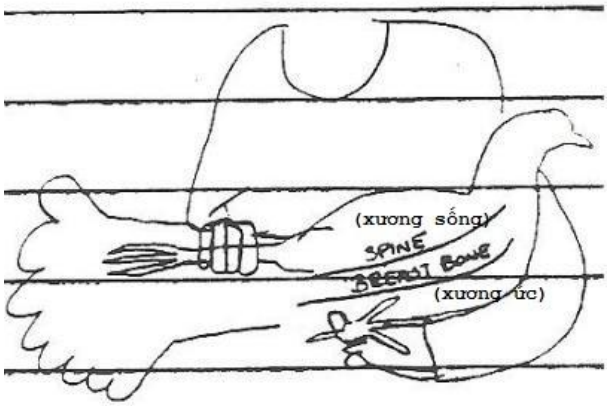

Nếu bạn lật ngửa gà quá nhiều về phía lưng, nó sẽ giãy giụa. Với gà đá người, đầu có thể kẹp giữa cánh tay và thân để tránh cắn mổ. Chân lắp cựa phải giữ vừa tầm.

Bước đầu tiên trong việc lắp cựa là đắp da chuột chũi (moleskin). Da chuột được cắt thành các sợi rộng khoảng ½ inch. ① Bắt đầu từ mặt bên của chân, đoạn giữa cựa và các ngón, đắp một lớp da chuột, không được chồng lên nhau ② Kế tiếp đắp 2 lớp da chuột phía trên cựa, không được chồng lên nhau ③ Đắp một lớp da chuột lên đoạn giữa hai lớp da trước đó, ở đoạn ngang cựa ④ Quấn da chuột xung quanh cựa cho đến khi nó vừa khít với đế cựa sắt, bạn có thể phải ướm cựa sắt nhiều lần trong khi quấn để vừa khít. Cắt bỏ phần da thừa.

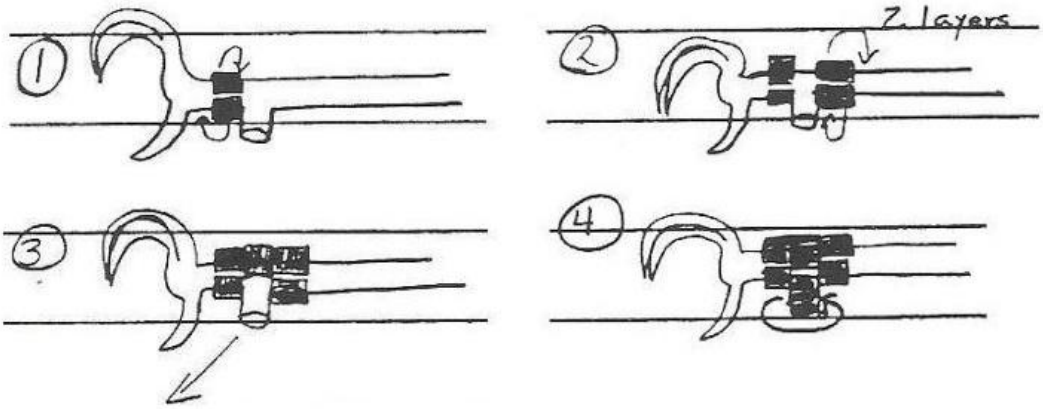

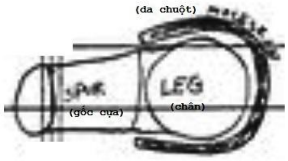

Lưu ý: Lý do quấn một vòng bên dưới và hai vòng bên trên cựa là vì phần chân bên dưới to hơn. Phương pháp này giúp lắp cựa bằng phẳng trên chân, với đế thẳng hàng với cựa.

Hầu hết các loại cựa ngày nay đều có độ lệch gọng (offset). Độ lệch khác nhau tùy theo

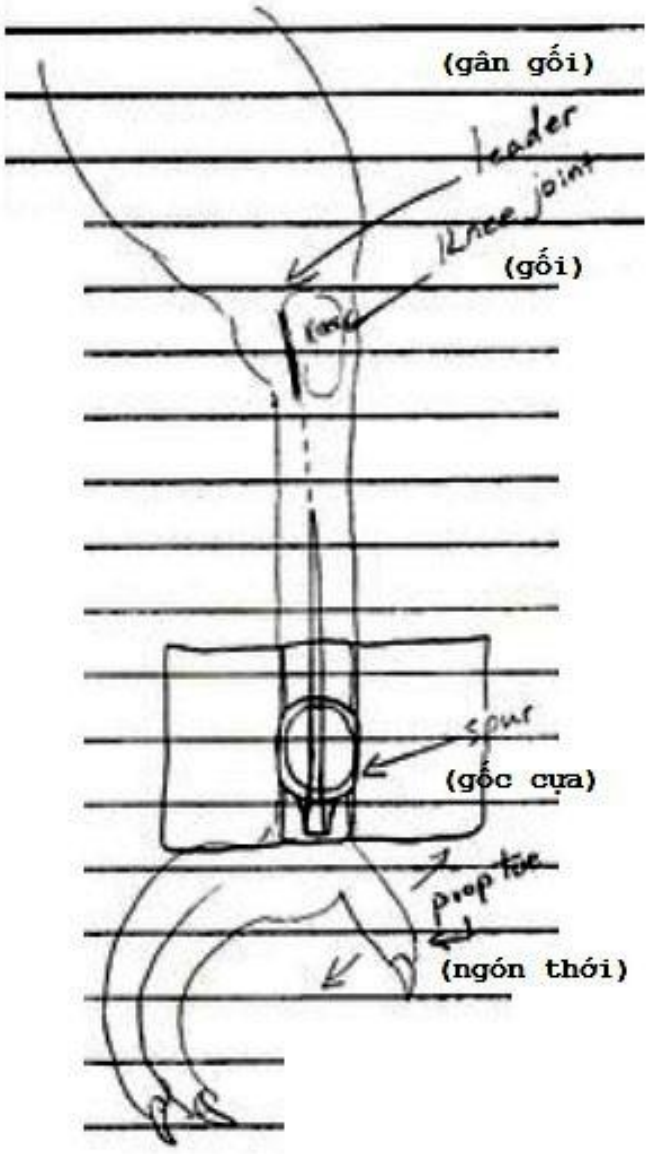

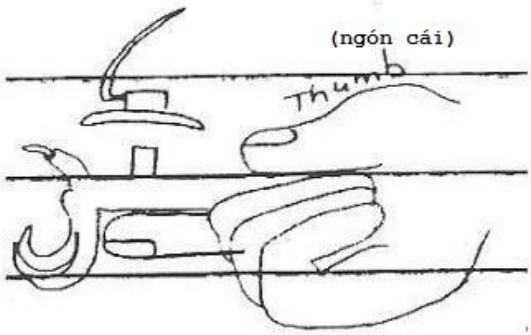

thể loại và riêng từng cặp. Cựa phải được lắp đúng cách bằng không gà sẽ tự đâm vào đầu. Đấy là vì mũi cựa được chỉnh quá gai.

Khi tròng cựa sắt vào cựa xương, người trợ lý dùng ngón trỏ đỡ bên dưới chân, ngay vị trí cựa. Việc này sẽ giúp việc lắp cựa dễ dàng hơn, tránh vặn vẹo và áp lực đè lên gối một cách không cần thiết. Chỉnh mũi cựa theo viền ngoài của sợi gân gối. Xác định sợi gân bằng cách nhúc nhích ngón thới. Một khi mũi cựa đã chỉnh xong, quấn đai da mặt trong chân, rồi quấn đai da mặt ngoài chân đè lên mặt trong. Nhờ trợ lý dùng ngón trỏ giữ đầu đai da giống như khi tròng cựa. Lấy một sợi dây cước sáp (waxed nylon) dài 24 inch, quấn đè lên đai da hai vòng bên trên cựa.

Cột nút đôi (double knot) rồi lại một nút đôi nữa bên trên (thay vì luồn dây một lần, luồn dây hai lần để tạo một nút đôi).

Bây giờ quấn một vòng quanh gốc cựa và cột hai nút đôi trong khi kéo vừa đủ chặt. Việc này sẽ làm sợi cước thêm chặt bên trên cựa vậy nên ghi nhớ điều này mỗi khi cột. Đừng bao giờ kéo quá chặt, sợi cước bên trên cựa chỉ vừa đủ chặt như tất cả các nút cột. Quấn hai vòng bên dưới cựa, cột hai nút đôi và cắt bỏ cước thừa. Lặp lại với chân bên kia.

Thả gà vào bội và quan sát nó bước đi. Nếu các ngón co quắp, sợi cước được cột quá chặt. Một cặp cựa 2 ¼ – 2 ½ (5.7 – 6.3 cm) nếu được lắp đúng cách sẽ giao nhau ở điểm giữa (nếu khoảng cách giữa hai chân gà là bình thường).

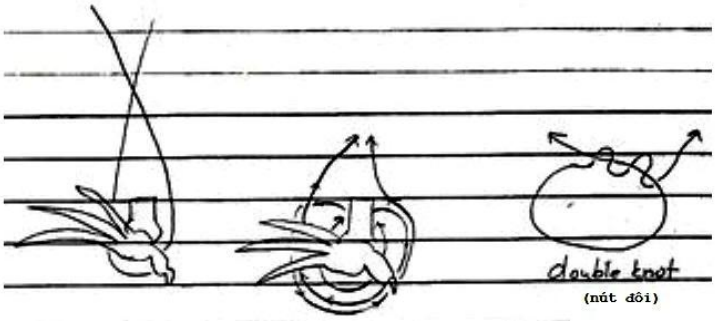

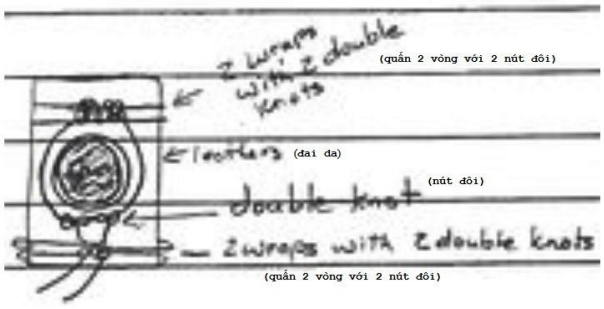

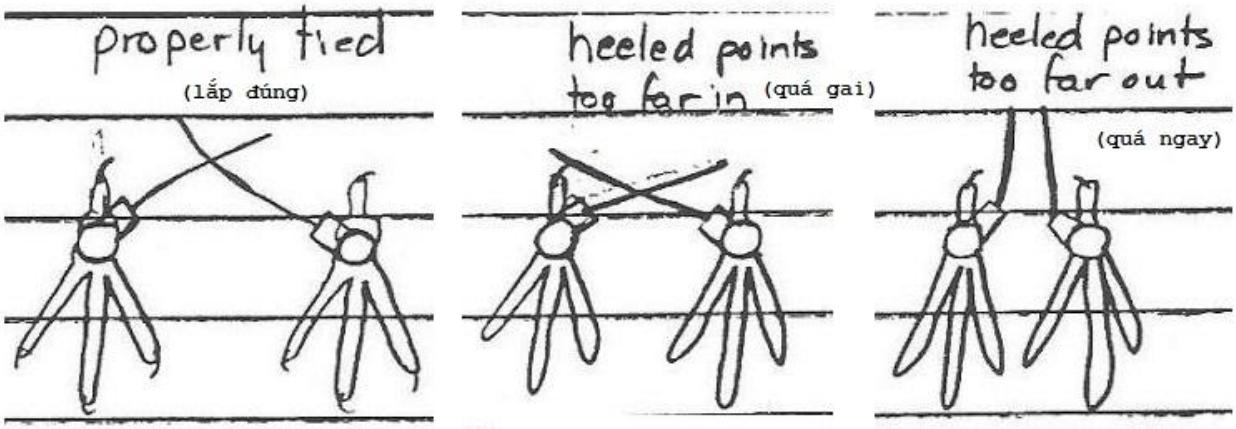

Gọng cựa và hai chân tạo thành một tam giác cân.

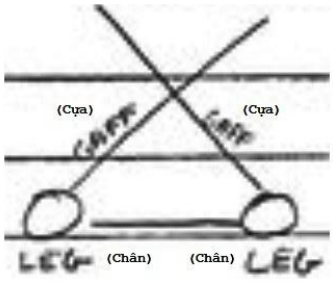

Cần thực hành cho thuần thục. Thực hành ***trước*** ngày thi đấu. Cột thật chặt và quan sát cách gà bước đi, tốt nhất nên nhận biết vào lúc này hơn là để đến ngày đá trường. Mua một con gà phở 10 đô và coi xem gà bạn đâm một con bịt cựa như thế nào. Hãy học cách thực hiện và nhận diện vấn đề trước khi đổ tiền và gà vào trường đấu. Bạn càng thực hành nhiều thì càng giỏi. Đừng tiết kiệm mà mua da chuột chũi và cước sáp kém chất lượng, đó chỉ là một khoản đầu tư nhỏ để thành công.

Về cựa và lối đá

Frank Shy – Trích "The Best of Narragansett" (1985)

Cựa và lối đá

Có một câu ngạn ngữ cổ như sau "khác biệt về quan điểm làm nên bộ môn đua ngựa".

Rất khó để phân loại những khác biệt về quan điểm này. Hầu hết mọi người đều dựa vào thành tích quá khứ. Họ nghiện theo dõi biểu đồ đua hàng ngày (daily racing chart). Số khác dựa vào huyết thống với hy vọng rằng lựa chọn của mình, dẫu thành tích quá khứ nghèo nàn, sẽ làm nên chuyện ngày hôm nay. Nhiều người mua các bản hướng dẫn (tipster's bulletin), hy vọng chộp được "vận may" vào đúng thời điểm. Về lâu dài, tất cả đều thua cuộc bởi phần trăm thuế của chính phủ mà nó luôn được áp ngay từ đầu. Xét theo mọi khả năng, nếu một con lừa tham gia vào một cuộc đua ngựa, thì bạn sẽ thấy có vài người đặt 2 đô vào nó dựa trên tỷ lệ cược cao (long price). Bất kể lựa chọn thế nào, những kẻ thắng cuộc sẽ thỏa mãn và càng thêm tin tưởng, trong khi những kẻ thua cuộc đành xé vé, hy vọng may mắn hơn lần sau và quên đi lần này.

Những thái độ và ý kiến tương tự cũng ít nhiều được áp dụng với loại cựa và lối đá. Dù bạn đi theo hướng nào, luôn tồn tại loại cựa và loại gà "xuất sắc nhất trên đời". Tất cả những thứ khác đều vô giá trị. Đấy là cách mà những tay đá cựa dài cảm nhận về những tay đá cựa ngắn và ngược lại. Có lẽ các tay đá cựa dao dài cũng cảm thấy như vậy về cả hai. Về mặt cá nhân, tôi không muốn thách thức bất cứ ai trong lãnh vực và luật chơi của họ. Họ hiểu rõ

về lối đá hiệu quả trong lãnh vực của mình hơn những kẻ ngoài cuộc, và dường như lại là cản trở ở những lãnh vực khác.

Nhiều năm trước, tôi chứng kiến Knotty Harris ở Memphis, Tennessee, một con bạc sừng sỏ trong thể loại cựa dài đến Saratoga, New York để cá độ trong một giải luân lưu [dành cho] cựa ngắn. Ông mang theo cả ngàn đô la nhưng bạn bè phải mua vé xe để ông về nhà. Nhận định của ông trong thể loại cựa dài đơn giản là không thể áp dụng trong thể loại cựa ngắn. Mặt khác, Solly O'Connell ở Albany, New York thua đến tụt quần ở Orlando khi theo gà [vốn đá] cựa ngắn của Jack McNerney trong giải đá cựa dài.

Gà chọi đá theo bản năng. Nó không hề biết loại vũ khí nào được gắn trên chân. Cũng con gà đó sẽ đá hoàn toàn khác tùy vào hoàn cảnh. Dẫu được cản kiểu gì, nếu nó phát hiện cựa bị dính trên mình đối thủ dẫu chỉ một phần tư inch [0.6cm] thì nó cũng giẫy đạp như thường. Bạn thử nắm một cái móng chân gà rồi xem nó có giẫy đạp như điên hay không. Cứ như là "bật quạt" vậy. Đó không phải là lối đá mà là bản năng thoát hiểm hình thành qua hàng triệu năm tiến hóa. Bạn cũng làm tương tự khi bị đẩy mất thăng bằng hay bị dồn vào góc tường. Nó tự vệ theo cách tốt nhất mà nó biết. Nếu nó hạ được địch thủ trong quá trình này thì quá tốt. Nhưng đó không phải là mục đích ban đầu của nó.

"Tôi chưa từng thấy con Whitehackle nào của mình ray (shuffle) trước đây" một tay đá cựa ngắn thốt lên. Vâng, ông chưa bao giờ đá nó bằng cựa dài khi mũi cựa cao thường xuyên bị dính dẫu đâm không hề sâu.

Tương tự, một tay đá cựa dài dòng Brown Red không hiểu nổi tại sao chiến kê của mình không tung ra cú "heo chà" (hog wallow) trứ danh khi đeo cựa ngắn 1 ½ inch. Nó không bị dính. Đó là nguyên nhân. Cựa ngắn đi vào và đi ra. Gà biết nhiều về đấm đá hơn chúng ta. Genne Tunney, một trong những nhà vô địch boxing hạng nặng của mọi thời, có lần nói rằng mấy tay đấm bốc khá nông cạn so với gà chọi xét về khía cạnh "am hiểu" (know how).

Vì vậy, trước khi chúng ta phê bình, chê bai hay lên án loại gà này so với loại gà khác, hãy cân nhắc đến thể loại vũ khí mà nó sử dụng. Hãy ghi nhớ những điều mà Gene Tunney nói. Cùng một con gà có thể đá hoàn toàn khác khi lắp loại cựa này so với loại cựa khác.

Cựa và lắp cựa

"Họ sử dụng cựa nhanh (fast) tối nay" một khán giả nhấn mạnh tại trường đá cựa ngắn Eastern danh tiếng. "Hãy xem những trận đấu mới nhanh chóng làm sao, mười hai trận kết thúc trong vòng một giờ đầu tiên". "Chúng vẫn là loại cựa mà chúng ta vẫn hay dùng" một giám trường nói "Tôi chẳng làm gì hết". "Đấy là vì thời tiết" người đàn ông ngồi cùng hàng ghế nói "Gà luôn đâm tốt hơn vào những tối mát mẻ như thế này".

Nhưng tôi bỗng nhớ lại cái đêm cũng ở trường đấu này vào hai tháng trước khi thời tiết thậm chí còn lạnh hơn và các trận dằng dai như thể không có hồi kết. Vậy câu trả lời là gì? Với tôi thì chỉ có một: gà đẳng cấp hướng mũi cựa và đâm hiệu quả hơn rất nhiều so với gà kém cỏi. Vào cái đêm đặc biệt này chúng ta được chứng kiến một giải derby đắt giá khi mọi người đều đổ dồn những chiến kê hàng đỉnh về. Hai tháng trước là một giải tào lao khi các nhà lai tạo lúc đó còn chưa cho ra lò những dòng gà ưng ý của mình.

Hãy xét đến vấn đề cựa nẻo này trên quan điểm thời gian. Ngày nay chúng ta thường nghe nói đến loại cựa nhanh hiện đại như là lời giải thích cho sự khác biệt giữa các trận đấu nhanh chóng ngày nay với các trận đấu dằng dai của 40 năm trước. Bạn sẽ thấy chẳng còn mấy các trận đấu kiểu sau nữa. Đúng là có thời ở vùng đông bắc nước Mỹ, các trận đấu được tiến hành bằng loại cựa thực sự chậm (slow). Loại cựa ngắn, nặng, cùn và gần như thẳng tắp từ

đế cho đến mũi. Những cú hạ sát cấp kỳ bằng loại cựa này rất hiếm. Hầu hết các trận đấu đều chậm chạp, kéo dài khi độ bền, thể lực và sức mạnh là ưu tiên hàng đầu. Đó là 40, 50, 60 năm trước hay hơn.

Nhưng vào những ngày đó người ta cũng có cựa nhanh. Có lẽ chúng không được gọi là cựa nhanh nhưng chúng cũng hạ sát nhanh tương đương. Tôi biết nhiều cây cựa đang sử dụng ngày nay được sản xuất từ 60 năm trước hay hơn, và chủ nhân không do dự khi dùng chúng để đá với những cây cựa nhanh nhất mới được gửi đến vào hôm qua, dẫu những cây cựa cũ được mài giũa quá nhiều đến nỗi chúng ngắn hơn đáng kể so với chiều dài ban đầu. Vâng, vào những ngày xưa ấy, thậm chí khi cựa nhanh được sử dụng thì hầu hết các trận đấu vẫn kéo dài.

Vậy lời giải thích là gì? Với tôi, dường như chỉ có một điều: trong vòng 25 năm qua, các sư kê ở Mỹ đặc biệt phát triển loại gà đâm nhanh và chính xác hơn so với trước đây. Quan điểm này được công nhận bởi một sư kê nổi tiếng, người từng tham gia những giải lớn vào 70 năm trước và hiện vẫn còn sống. Đề cập đến một sư kê huyền thoại vào thời mình, ông nói "Tại sao? cái lão lừa đảo đó, hắn từng lấy một con chạng 6-0 và ép xuống còn 4-8, thảy vào đó và nó sẽ đá cả ngày mà chẳng đâm được cú nào. Tại sao? nếu hắn tham dự các giải đấu ngày nay, hắn sẽ thắng không quá 30% số trận".

Điều đó khiến tôi nhớ đến thời trung học 50 năm trước và chúng tôi có một tay đua cự ly hai dặm người chạy nhanh nhất trong nước. Tôi nhớ rằng anh lập kỷ lục với thời gian 9:28 ở cự ly đó. Ngày nay chúng ta có những chàng trai có thể vượt kỷ lục đó cả một phần tư dặm. Vì vậy trong khi rất cần và nên tôn trọng quá khứ, chúng ta không nên tự che mắt mình trước sự tiến bộ trong hiện tại. Tôi tin rằng điều không thể chối cãi, nhất là trong 25 năm qua, chúng ta đã phát triển loại gà đâm tốt hơn hẳn so với những con từ một thế kỷ hay nửa thế kỷ trước.

Sự tiến bộ về lai tạo tương tự cũng tồn tại trong lãnh vực ngựa kéo (harness horse). Năm chục năm trước, 2 tuổi hầu như không được tính đến. Ngày nay hai tuổi trở thành độ tuổi tốt hơn để đua và đua mà chẳng có gì phải ầm ĩ. Tôi nhớ hồi còn nhỏ, có một bảng quảng cáo to về một con ngựa đực giống tơ với dòng chữ như sau: John C. Carlisle – Kỷ lục 2:40. Ngày nay mấy con như vậy không đáng kéo xe chở rác.

Thời gian vẫn trôi. Chọi gà cũng vậy. Bằng việc lai tuyển chọn, người ta có thể phát triển bất cứ đặc điểm nào: tốc độ, lối đâm, sức mạnh và mọi thứ. Không may, việc cải thiện phẩm chất này lại góp phần hủy hoại một phẩm chất khác, vốn quan trọng tương đương. Đấy là lúc khó khăn xuất hiện. Nhưng hiển nhiên, phẩm chất đâm chém của gà chọi Mỹ ngày nay tốt hơn nhiều so với trước đây.

Vậy [nguyên nhân] không phải là loại cựa ngày nay – mà là loại gà ngày nay!

Cựa

Có rất nhiều bí ẩn bao trùm lên mọi phương diện của trò chọi gà. Hầu như trong mỗi khía cạnh đều có bí mật và bùa phép (voodooism) riêng. Nhiều sư kê đồng đạo đi đến chỗ tin rằng chỉ họ mới có chìa khóa để mở ra những bí mật nhất định, thành công của họ được bảo đảm mãi mãi. Lai tạo, chăm sóc, biệt dưỡng, lắp cựa, tất cả họ đều có bí quyết riêng. Nhưng không lãnh vực nào mà bí mật lại vùi sâu và tăm tối hơn là vấn đề lắp cựa.

Ngoài giang hồ, các ẩn sĩ nào đó sẽ lánh vào mấy thung lũng bạt ngàn để thực hành nghi lễ lắp cựa [nghe cứ như chuyện chưởng]. Chẳng ai biết được nghi lễ hay bùa phép mà họ áp dụng trong quá trình lắp cựa điều giúp gà của họ giành thắng lợi. Nhưng nếu nỗ lực của họ mang đến thành công, mọi người đều đồng ý rằng đó là nhờ việc lắp cựa. Có một đội gồm cha và con, họ là thế hệ sư kê người Anh thứ tư và thứ năm [trong gia đình] luôn quỳ gối khi lắp cựa. Tôi chẳng biết bí mật của quy trình này, nhưng sau khi người cha mất, người con ngồi xổm trên hai chân

trong khi quấn cựa, và họ không bao giờ thành công bằng trước đây. Dường như người cha đã mang theo nghệ thuật này xuống mồ.

Bạn viếng thăm bất cứ vị sư kê lão thành nào, và sau vài chầu bia hay trong lúc cao hứng ông sẽ thọc tay vào ngăn kéo hay dưới nệm giường và lôi ra hộp đựng cựa của mình. Với sự cẩn trọng cao độ, ông sẽ cho bạn coi bộ cựa, được mài nhọn đến mức chỉ còn ¾ “, mà ông từng quất thế này thế nọ, hay chiến thắng ở đây ở đó. Và ông sẽ không rời dẫu có đưa một ngàn đô la, bởi chúng được uốn thế này thế nọ, hay có độ cong của gọng hay độ cao của mũi cựa. Và nếu bạn cũng uống chừng đó ly bia thì bạn ngồi sẽ đó với đôi mắt tròn xoe, và bấy giờ bạn rốt cuộc đã nắm được bí mật trong tất cả các chiến thắng của ông.

Và nhiều khả năng, toàn bộ cái đống hầm bà lằng (kit and kaboodle) đó chỉ là đồ phân heo mà thôi.

Có lần tôi tham dự một trận đấu biểu diễn vì mục đích từ thiện hay ít ra là sự kiện riêng. Theo thỏa thuận, một con nhất định phải thắng để xác định địa điểm tổ chức giải đấu thường niên năm sau. Vì vậy tôi bắt một con đẳng cấp hàng đầu và lắp cựa đàng hoàng, rồi bắt một con già chột mắt và cột cựa sai bét để đảm bảo kết quả sau cùng. Nhưng rồi con gà già chột mắt đâm địch thủ nằm chình ình và địa điểm kia được chọn tổ chức giải. Sau này, tôi bị thuyết phục rằng tội ác chẳng hề phải trả giá và rằng, lắp cựa chỉ là việc tào lao.

Nếu có bất kỳ chuyên gia thực sự nào về cựa và lắp cựa, thì tôi chưa hề gặp anh ta. Trên thực tế, những loại gà nhất định đá hiệu quả với những loại cựa nhất định hơn là số khác. Điều này được xác định theo lối đâm, cấu trúc và những thứ tương tự của từng cá thể. Nếu bạn có bầy gà đồng nhất về lối đâm, thì hãy xác định theo kinh nghiệm đâu là loại cựa và cách lắp cựa hiệu quả nhất với chúng. Đó có thể không phải là loại cựa hiệu quả nhất đối với gà của người khác, nhưng nếu nó hiệu quả đối với bạn, thì hãy gắn bó với nó cho đến khi những thất bại liên tiếp buộc bạn phải thay đổi.

Qua nhiều năm trời, gà của chính bạn có lẽ sẽ thay đổi. Có thời, tôi sở hữu một bầy gà lườn nhô, ngực lép mà chúng đâm như dao, sắc đến mức không tin nổi, mũi cựa được lắp thẳng hàng với mỏ bằng loại cựa 1 ¼ “ mũi thấp. Nếu lắp mũi cựa cao, nó sẽ tự đâm vào đầu mình và gần như gà nào cũng vậy với mũi cao và trung bình. Nhưng nhờ cách lắp mà những con gà ngực lép hầu như chân nào cũng đâm và hạ sát địch thủ. Nhiều lần để đạt được góc mũi cựa như ý mà tôi hoán đổi cựa, trái và phải. Bạn nên nhớ đây là cựa 1 ¼ “ và mũi thấp. Rồi sau một thời gian gà của tôi có ngực đầy đặn hơn và lối lắp cựa cũ không thể đâm tốt hơn được nữa. Nhất là với gà nằm. Chúng chẳng đủ hiểm để hạ được mấy con và chỉ làm xước lông địch thủ mà thôi. Sau cùng tôi nhận ra và đổi góc lắp cựa ngay hơn [wider, về phía ngón thới] và chúng đã làm tốt hơn. Lần cuối xuất trường với cựa 1 ½ “ chúng chém giết như thể không thuộc về thế giới này. Am hiểu cách lắp cựa? Thậm chí cả dây da, cũng như của những tay lắp cựa khác mà thôi!

Vậy bạn đang ở đó. Hãy tìm hiểu gà của chính mình, cấu trúc, lối đá và lối đâm của chúng. Qua quan sát, thử và sai, cố gắng xác định loại cựa hiệu quả nhất và cách thức lắp cựa cho gà của bạn. Một khi bạn đã thỏa mãn với thành tích đạt được, hãy gắn bó với nó bất chấp thành công của kẻ khác với thể loại và cách lắp cựa của họ. Họ có thể phù hợp hơn với chúng, nhưng bạn thì không. Nên nhớ rằng, gà của chính bạn có thể thay đổi từ năm này sang năm nọ, hay trong bầy gà của bạn, con này có thể đá khác với con nọ. Việc bạn cản hay sở hữu cả hai bầy gà không khiến chúng đá hay đâm giống nhau, nhất là khi chúng không có quan hệ họ hàng gần. Nó đòi hỏi việc quan sát tinh tường và tìm hiểu cặn kẽ, nhưng không hề có bí mật hay bùa phép nào trong chuyện này.

Thể loại đá cựa ngắn

Một vài độc giả gửi cho ban biên tập yêu cầu tôi viết gì đó về thể loại đá cựa ngắn, dường như họ có ấn tượng sai lầm rằng tôi am hiểu về chủ đề này. Tôi ước gì họ đúng. Việc đáp ứng yêu cầu của họ là rất nguy hiểm, bởi theo kinh nghiệm của tôi bất cứ khi nào có tay sư kê trở thành nhà văn là tự nhiên thành tích đá trường của hắn rớt xuống bét bảng, và bởi vì tôi là sư kê tích cực trong 35 năm qua và hy vọng sẽ tiếp tục trong nhiều năm sắp tới, tôi có thể luồn lách để khỏi bị thua quá nhiều. Tuy nhiên, tôi đã từng bét bảng trước đây và thoát ra khỏi đó, vì vậy tôi có thể thử vận may lần nữa.

Có lẽ nơi thích hợp để bắt đầu là lối đá, nhất là trong thể loại cựa ngắn và so sánh mức độ hiệu quả của lối đá với thể loại cựa dài.

Lối đá

Yêu cầu đầu tiên của gà đá cựa ngắn là nó phải biết hướng mũi cựa, tức là phải đá bằng mũi cựa thay vì cạnh bên hay sống lưng của gọng cựa. Phát biểu này là sự thật hiển nhiên – "thật đơn giản, Watson thân mến" như lời Sherlock Holmes thường nói, nhưng thật ngạc nhiên chẳng mấy con sở hữu khả năng này. Nếu gà biết hướng mũi cựa mỗi lần ra chân, thì chẳng mấy trận kéo dài quá lâu dù độ dài của cựa là gì. Một số con hướng mũi cựa tốt lúc khai cuộc, nhưng chẳng thể đâm tốt lúc đuối sức hay bị tang. Số khác thì ngược lại. Chúng dường như chẳng đâm mấy lúc khai trận loạn xạ, nhưng khi trận đấu lắng xuống, dẫu bị tang, chúng lại đâm trong từng chân. Khả năng hay bất lực trong việc hạ sát gà nằm phần lớn là do việc lắp cựa.

Cách thức cột hay lắp cựa có liên quan đến khả năng ra chân để đâm bằng mũi cựa. Cũng tương tự với thể loại cựa: mũi thấp hay mũi cao, góc cựa ngay (wide) hay gai. Gà khác nhau đòi hỏi cách lắp cựa khác nhau và thể loại cựa khác nhau để đạt được kết quả tốt nhất.

Nhìn chung, gà ngực nở đầy đặn cần lắp ngay hơn so với gà ngực nhô lép. Có lẽ một hay hai ví dụ sẽ minh họa vấn đề rõ hơn là vài từ. Vài năm trước đây, một người bạn vốn cực kỳ thành công trong các đấu trường lớn về cựa dài gửi cho tôi khoảng một chục trống tơ tốt nhất của anh để thử đá trong thể loại cựa ngắn. Chúng có ngực cực kỳ tròn trĩnh, đầy đặn. Tôi lắp cựa cho chúng tương tự cách vẫn làm cho gà nhà mà nó gai (narrow) nhưng đâm cực tốt khi cựa thật sắc, nghĩa là mũi cựa hướng theo sợi gân ở chân gà. Những con gà ngực nở của bạn tôi chẳng thể đâm chém gì được, và sau khi thử độ chục con tôi đành bỏ cuộc. Vào cuối mùa, tôi đã hết lấn cấn nhờ con đường đá trường, mà nó đôi khi có thể rất học thức và quyết định thử lắp cựa cho những con gà của bạn tôi thật ngay, mũi cựa hướng xa về phía sau gối. Kết quả thật choáng ngợp. Vài con trong chúng hạ gục từ hai đến ba địch thủ mà không hề rời khỏi sới [tức đá chồng độ].

Một ví dụ khác: vài năm trước đây tôi bổ sung một ít máu mới vào bầy gà mà nó gia tăng độ rộng và nở nang của ngực. Việc ghép máu mang lại thành công đáng kể, và thành tích đá trường của gà pha thật ấn tượng. Nhưng tôi để ý thấy nếu gà không hạ thủ ngay trong lượt thả đầu tiên hoặc thứ hai thì sẽ đi đến chỗ dằng dai bên sới phụ dẫu trên thực tế gà địch đã nằm và hết đá nổi [theo luật Mỹ, còn cắn mổ là còn đá] và gà của tôi đá mạnh và có chủ đích. Cuối cùng, sau khi bị hai trận như vậy bên sới phụ điều khiến tôi mất chức vô địch trong một giải derby lớn, tôi có cảm giác: đám gà mới pha đá hoàn toàn khác với những con gà đá gai của tôi trước đây, và cần lắp cựa ngay hơn, nhất là sau khi chúng trở nên mệt mỏi và kiệt sức [ông chỉnh cựa ngay hơn khi gà đuối sức].

Chỉ riêng cấu trúc không thể quyết định cách lắp cựa hiệu quả nhất, nhưng nếu gà không đâm, nghĩa là không đá bằng mũi cựa, thì hãy thử lắp cựa theo cách khác, hay thử nghiệm với độ cong của gọng cựa hay độ cao mũi cựa khác. Dĩ nhiên nếu gà đá bằng cán hay chậu thì chẳng giúp gì được, nhưng đôi khi cách thức lắp cựa có thể mang lại sự khác biệt, điều mà tôi tốn cả đống tiền để rút ra bài học.

Trước khi kết thúc về chủ đề hướng cựa, hay đâm bằng mũi cựa, hãy so sánh sơ lược giữa cựa dài và cựa ngắn về phương diện này. Dĩ nhiên việc đá bằng mũi cựa rất quan trọng bất kể thể loại và chiều dài vũ khí được sử dụng. Nhưng với cựa dài mũi cao và gọng cong, mỗi khi gà giao nạp và bật ra đều hầu như đâm mũi cựa vào đâu đó, vào lúc nó rút ra và chòi đạp (shuffle away) thì cựa càng vào sâu và sâu nữa. Nhưng với loại cựa ngắn thẳng tiêu chuẩn, đa số trò rút ra và chòi đạp chẳng có ý nghĩa gì bởi gọng cựa thay vì vào sâu hơn trong mình địch thủ, thì nhiều khả năng, chỉ quơ quào trong không khí hay cào xước lông mà thôi.

Nhiều năm trước đây, Knotty Harris quá cố, một sư kê nổi danh ở Memphis, tham dự một giải luân lưu cựa ngắn ở bang New York nơi tôi thi đấu. Bây giờ thì chẳng ai kết tội Knotty là ngu ngốc về khía cạnh cờ bạc cũng như chọi gà. Ông thấy và biết nhiều hơn hầu hết mọi người. Nhưng đây là kinh nghiệm đầu tiên của ông với thể loại cựa ngắn. Hết lần này đến lần khác, con gà đá chân mà theo Knotty là nạp chết (devastating shuffle) theo đó ông đặt hết tiền vào kèo trên. Nhưng ngay lập tức chúng về lại thế cân bằng. Điều sau cùng mà tôi thấy là Knotty mượn tiền của Solly O'Connell "để mua vé tàu về nhà". Vấn đề của Knotty ở chỗ ông không nhận ra sự khác biệt to lớn về hiệu quả giữa loạt chân đá bằng cựa ngắn thay vì bằng cựa dài.

Khả năng đâm sâu

Có lẽ yêu cầu quan trọng kế tiếp của thể loại cựa ngắn là nó phải đá chân sâu. Điều này có thể được thực hiện bằng cú đá vòng cầu [roundhouse swing, tức đá "cặp nách" với hai chân giang rộng sang hai bên trước khi đâm vào] nhưng sẽ tốt hơn nhiều nếu gà đâm lút cán bằng một cú chọc nhanh [quick snap, đá thẳng trực diện]. Bạn không cần phải giang rộng để đâm lút cán cựa 1 ¼ ". Một cú chọc nhanh với thăng bằng tốt và trọng lượng dồn lên chân đá sẽ thực hiện công việc tốt hay tốt hơn. Ngoài ra, cú chọc dường như tự nó có tác dụng làm tê liệt. Hơn nữa, gà đá chân rời [tức chọc hay bắn tỉa] ít bị mất thăng bằng khi tiếp đất lúc mà nó không thể tự vệ. Trên thực tế, gà đá chân rời thường rút chân về mà không bị dính cựa, cho dù nó tiếp đất thế nào và đâm sâu đến đâu. Nhiều lần, mọi người tưởng rằng gà đá lối này chẳng hề đâm, nhất là khi cú đá nhắm vào thân, và không hiểu ra "ccái dzì dzậy" khi một hay hai phút sau địch thủ chẳng nhấc chân lên nổi.

Nhưng cú đá phải đâm sâu bất kể cách ra chân như thế nào. Đâm nông không tốt, dẫu là ngoáy hay móc (hook). Chúng ta đã biết tại sao đá lùa lại là sự cản trở đối với cựa 1 ¼ " thay vì quý báu. Vô số lần tất cả các tay đá cựa ngắn đều chứng kiến có con tải hàng trăm cú đâm nông, thậm chí có thể bị mù và liệt một phần, trả đòn bằng một chân êm ái khiến địch thủ chết ngắc như con giòi. Trở lại đầu trận, gà kèo trên đá như thể 100 ăn 20 [mười ăn hai], nhưng bạn sẽ không bao giờ thấy kèo này ở thể loại cựa ngắn. Nếu gà kèo trên đâm nông, và gà kèo dưới từng chứng tỏ khả năng đâm sâu thì kèo sẽ không bao giờ vượt quá 100 ăn 80 [mười ăn tám] thậm chí còn không được như vậy.

Bây giờ, tất cả những điều này không có nghĩa rằng gà đá lùa, đâm nhanh, tương đối nông không thể thắng trong các trận đá cựa ngắn. Trên thực tế, có nhiều cách thức và lối đá để chiến thắng một độ gà so với "số cách lột da mèo". Tôi từng thấy gà với lối đá trên chiến thắng trong thể loại cựa ngắn và chúng trông như thể đáng giá hàng triệu đô la. Dồn ép địch thủ và không cho chúng chút cơ hội nào. Khiến bạn thèm rỏ dãi mong sở hữu một con. Nhưng đấy là những siêu chiến kê được biệt dưỡng siêu tốt và trong trạng thái tới độ. Chả mấy sư kê trong cả ngàn người từng sở hữu chiến kê như vậy hay có thể biệt dưỡng được như vậy. Có vô số bầy gà với lối đá tương tự, nhưng trình độ không bằng và biệt dưỡng bình thường, tràn qua các đấu trường cựa ngắn nhưng thường kết thúc trong đám gà chạy. Trong phần thảo luận về lối đá cựa ngắn này, chúng ta ưu tiên xem xét chất lượng gà và chất lượng biệt dưỡng được thực hiện bởi một sư kê bình thường. Cũng cần lưu ý rằng thậm chí số chiến kê xuất sắc này đã không thể chiến thắng giải derby đó. Trên thực tế, chúng kết thúc theo nhiều cách (7 hay 9 cách theo tôi nhớ) ở vị trí thứ ba, tất cả những điều đó chứng tỏ rằng thậm chí siêu chiến kê trong trạng thái tuyệt vời cũng không thể bù đắp cho những khiếm khuyết về đâm sâu khi đá trong thể loại cựa 1 ¼ ".

Nhiều sư kê đá cựa dài có ấn tượng rằng lối đâm thân không hiệu quả trong đá cựa ngắn. Điều này không đúng. Mà trái lại, nhiều sư kê vốn sở hữu gà đâm sâu lại chuộng đá thân, nhất là lúc khai trận. Những cơ quan trọng yếu trong cơ thể gà – phổi, tim, gan, mề – không nằm quá xa bề mặt da đến nỗi cựa 1 ¼ " không thể đâm tới. Cựa ngắn thẳng có thể ngoáy và đâm đến những chỗ đó nhưng dĩ nhiên gà phải có chân đá thích hợp. Đâm thân hết sức hiệu quả trong việc ngăn cản khả năng phản đòn của địch thủ. "Luôn nhắm bắn phát đầu tiên vào bụng" một cựu xạ thủ phương Tây từng nói "nó phá việc nhắm bắn của địch". Điều tương tự cũng xảy ra với cú đá mạnh bằng cựa ngắn vào thân. Không những gây tổn thương tính mạng mà khả năng trả đòn của địch thủ sẽ sút giảm một cách đáng kể.

Những cú đâm vào đầu và cổ, trừ phi đá trúng dây thần kinh chính hay cơ quan trọng yếu, không mang lại hiệu quả này. Trên thực tế, chúng thường khiến gà địch đá dữ dội và chính xác hơn so với trước. Nhưng cú đá mạnh vào "vựa lúa" [bread basket, tức bầu diều] khiến nó chậm lại sau đó, và sẽ chậm luôn. Hơn nữa, luôn có khả năng cú đá vào thân quá nghiệt trúng vào cơ quan trọng yếu. Số chân chết đá vào thân bằng cựa 1 ¼ " cũng tương đương với đá vào đầu và cổ. Vậy đừng bao giờ xem nhẹ hiệu quả của lối đâm thân bằng cựa ngắn, thẳng miễn là các cú đá đủ sâu theo yêu cầu.

Trước khi kết thúc đề tài đâm sâu, cần lưu ý đến lối đá móc hay "ngoáy" (pulling in). Lối đá này rất nghiệt trong thể loại cựa dài, mũi cao và gọng cong, nhưng trong cựa ngắn thẳng thì lại là bất lợi lớn. Những cựa này thay vì ngoáy vào sâu hơn lại dường như sượt vào không khí hay làm trầy xước đôi chút mà không gây nguy hiểm đến tính mạng. Nói cách khác, để củng cố cho quan điểm này, không gì có thể thay thế lối đâm sâu bằng một cú đá thẳng, mạnh xét trong thể loại cựa ngắn chuẩn 1 ¼ ".

Ngắm chính xác

Một vấn đề quan trọng nữa trong đá cựa ngắn đó là gà phải đá ngay chỗ ngắm, và ngắm ngay chỗ đá, tùy bạn hiểu cách nào cũng được.

Nói cách khác, nó phải ngắm mỗi lần đá. Đá tùy tiện, bất chủ đích là không tốt. Nó không gây tổn thương và làm mất sức. Trong thể loại cựa dài với gọng cong, mũi cao, khi mà chiến kê ở đó vung chân như máy hầu như đều dính cựa (hang) vào đâu đó, để rồi nó có thể tiếp tục ngoáy và đâm và đẩy cựa đến những bộ phận nguy hiểm. Không quá quan trọng nơi cựa bắt đầu đâm vào, bởi rồi nó cũng kết thúc bằng việc xoay và ngoáy, vốn chỉ mất độ một giây, nó thúc cặp cựa dài đến nơi mà chúng sẽ gây ra rất nhiều tổn thương. Nhưng trong đá cựa ngắn, thẳng nó không thể làm theo cách đó trong 90% thời gian, vì cựa không đi vào.

Để hoạt động hiệu quả, cựa phải được nhắm vào một điểm trọng yếu và đá vào đó bằng một chân.

Ví dụ tốt nhất về nhắm đá mà tôi từng thấy là con Roundhead của người bạn cũ M.J.Bowen ở Bellows Falls, Vermont gần ba mươi năm trước đây. Con gà này thắng bảy độ liên tiếp lúc còn tơ mà không bị một vết xước nào và đang chuẩn bị đá trận thứ tám mùa đó khi tôi hỏi mua để làm giống. Khi nhận gà trong tay tôi thất vọng cùng cực. Nó có thân hình tròn thấp, dài như con vịt. Tôi chưa quyết định có nên dùng nó hay không, nhưng trong khi đang phân vân, tôi thả nó như "nguyên trạng" vào chuồng giống nơi con trống giống yêu thích của tôi đang cai quản.

Để rồi sau đó tôi nhận được một ngạc nhiên trong đời. Chú vịt chẳng đá hụt chân nào! Bạn có thể thấy mắt của nó nhắm vào điểm dự định đá, và lần nào nó cũng đá vào đó một cách chính xác như thể thợ mộc đóng đinh. Đầu, cổ, lưng, ngực, bạn có thể thấy nó nắn nót trước mục tiêu như một xạ thủ súng trường và lần nào cũng bắn trúng

hồng tâm. Con vịt ngày xưa đó dạy cho tôi một bài học mà tôi không bao giờ quên, và từ đó tôi luôn tìm kiếm đặc điểm tương tự ở đám trống giống của mình.

Có lẽ những thứ sau đây không quan trọng bằng, nhưng là yếu tố chính để thành công trong thể loại cựa ngắn một cách ổn định. Theo đó, tôi ám chỉ đến khả năng đá liên tục không ngừng nghỉ hay xả hơi dù chỉ một giây. Trong đá cựa dài, gà giao nạp và làm gì đi nữa nó cũng thường kết thúc bằng việc dính cựa vào người đối thủ sau vài giây, khi mà nó được bắt lên, cho nghỉ 20 giây rồi đặt xuống cho đá lại. Nó đại loại giống như một nhân viên đường sắt (trackman) chạy từng quãng 50-yard [46m]. Nhưng trong đá cựa ngắn, sự việc lại khác. Cựa hiếm khi nào bị dính, kết quả là gà đá riết trong một, hai hay thậm chí là năm phút trước khi được bắt lên để nghỉ.

Bây giờ một con đá gấp gáp và kiệt sức trong ba mươi giây đầu tiên sẽ đuối và cần ngưng để thở. Nó đứng một chỗ (flat footed) để thở và pằng! Địch thủ dai sức đá chân nghiệt vào con gà không thể phòng thủ, và trận đấu sẽ kết thúc sau đó. Điều quan trọng hàng đầu trong đá cựa ngắn đó là gà phải liên tục di chuyển, từ đầu cho đến cuối trận, bất kể đã đá được năm giây hay năm phút. Ngưng đá lần thứ nhì vào bất cứ thời điểm nào đều có thể, và thường là như vậy, mất mạng. Một người bạn của tôi diễn tả điều này như sau "Tôi muốn thấy nó luôn làm gì đó, tôi không quan tâm đó là gì, nhưng tôi muốn thấy nó làm gì đó, thậm chí chỉ cần hụp hay chen lấn lòng vòng (shoving). Gì cũng được miễn đừng đứng yên và tự biến mình thành con vịt ngồi [cho địch nhắm bắn]".

Nhiều năm trước đây tôi có vài con với thành tích đáng kể mà chúng sẽ khiến một sư kê đá cựa dài phát khùng. Mỗi khi mệt mỏi hay bị tang, chúng có một cách là áp sát đối thủ và gác đầu lên cổ hay lưng hắn. Chẳng làm gì gây hại cho địch, bạn cũng thấy đó, mà chỉ áp sát để tự vệ và lấy hơi. Gà giỏi đá cựa dài sẽ nắm vào đâu đó, đá xéo vào thân, và kết thúc trận đấu. Nhưng điều này không xảy ra với cựa ngắn. Gà địch có thể cố làm cái việc tương tự, nhưng tất cả những gì mà nó đạt được là tự làm mất sức mà không gây ra tổn thương nào. Vậy chừng nào mà gà tôi còn áp sát, thì không nguy hiểm lắm. Một khi gà địch ngừng một chút trong tầm đá là nó bị ăn đòn. Việc xô đẩy, chen lấn và tự vệ trông rất tệ, nhưng trong đá cựa ngắn nó lại hiệu quả. Không ai coi trọng lối phòng thủ này, nhưng trong đá cựa ngắn tôi phải công nhận rằng nó hiệu quả. Điều quan trọng đó là nó phải "luôn làm gì đó", không ngừng để thở khi còn trong tầm đá và đứng yên cho địch đá.

Dĩ nhiên, nguyên tắc tương tự có thể áp dụng cho đá cựa dài, nhưng ở đó gà bị dính cựa quá thường xuyên nên chúng hiếm khi nào phải đá trong thời gian dài mà không phải bắt lên. Foxy Hewitt, một trọng tài và nhà tài trợ nổi tiếng, có lần nói với tôi "Điều mà tôi để ý nhất ở gà của anh đó là chúng luôn chiến đấu. Một số bầy gà đá như điên một lúc, nhưng chúng chậm lại và ngưng trong vài giây – nhưng gà của anh không bao giờ ngừng đá dù chỉ một giây và khi địch thủ ngừng lại thì đó là lúc chúng hạ thủ".

Những phẩm chất khác

Vâng, về những phẩm chất khác, đại sư Peter Horrocks có lần nói "Đặc điểm quan trọng nhất mà gà chọi cần phải có là gân lực tự nhiên (brute strength)". Đây là điều mà tất cả chúng ta cần ghi nhớ. Nó quan trọng trong đá cựa dài, trên thực tế tôi có bạn bè trong lãnh vực đá cựa dài vốn phụ thuộc nhiều vào đặc điểm này, nhưng nó thậm chí còn quan trọng hơn trong đá cựa ngắn. Gân lực để tranh đấu, gân lực để bộc phát. Dĩ nhiên, có ý kiến phản đối rằng gà đá bằng kiếm, không phải bằng nắm đấm hay gậy gộc. Dẫu vậy, gân lực bị tiêu hao nhiều hơn mức mà chúng ta vẫn nghĩ. Nó chẳng có vẻ là đặc biệt, nhưng giúp chiến thắng các độ gà.

Trong khi nỗ lực để đạt được tốc độ, lối đá và đẳng cấp tất cả chúng ta có xu hướng xem nhẹ đặc điểm cần thiết này. Chắc chắn rằng đó là thứ cần tìm kiếm và bảo tồn. Tôi nhớ lại 20 năm trước đây, khi làn sóng tốc độ và lối đá mới xâm chiếm vùng đá cựa ngắn, trong một giải derby ở Frederick, Maryland. Có cả chục đến mười lăm ứng viên hàng đầu mà từng con trong đó đều những chiến kê đẳng cấp như thế này, không con nào trong số chúng thực sự

biết đâm. Một ứng viên khác, anh em nhà Levine, có bầy gà với gân lực kiểu cũ và không gì khác nữa. Chúng càn lướt qua đám gà còn lại như thể dao cắt bơ.

Một ví dụ khác: các bạn đều nghe về trận đụng độ cựa ngắn nổi tiếng giữa Law-McNerney hồi 30 năm trước. Law và Madigin có nhiều gà đẳng cấp hơn bất cứ ai trong nước. McNerney có bầy gà Grey [xám] bóng bẩy, nhưng bạn có biết những con mang lại phần lớn chiến thắng cho ông trong các trận đối đầu là gì? Ngày nay, điều này không mấy người biết, nhưng đó không phải là dòng Grey bóng bẩy, xinh đẹp của ông, mà là những con Muff [râu] điều mật đầu mào thô kệch. Chúng trông xấu như quỷ so với đám gà xinh đẹp mà Errol Hamm thả dùm Law và lối đá của chúng cũng chẳng có gì là đặc biệt ngoại trừ việc chúng có gân lực và cho đến cuối trận, chúng vẫn nguyên như vậy. Trên thực tế, tôi không nhớ bất kỳ trận nào mà đám Muff thua cuộc. Vì vậy, tất cả chúng ta, nhất là những tay đá cựa ngắn, không bao giờ được quên lời khuyên của Peter Horrocks rằng gân lực là một thông số quan trọng nhất mà gà chọi cần phải có.

Khả năng duy trì chân đá

Một đặc điểm quan trọng khác với gà đá cựa ngắn là sở hữu khả năng duy trì chân đá cho đến cuối một trận đấu kéo dài, trả cheo. Dĩ nhiên điều này cũng quan trọng đối với gà đá cựa dài, nhưng với gọng cựa cong dài, tần suất bắt gà và bản chất của thương tổn không cần viện dẫn đến đặc điểm này một cách thường xuyên. Tuy nhiên, trong đá cựa ngắn, khả năng duy trì chân đá chính xác được dùng đến gần như mỗi trận đấu. Khi hai bên đi đến chỗ cùng cực mà vẫn ngang cơ như xảy ra ở hầu hết các trận đá cựa ngắn, thì con có khả năng duy trì chân đá tốt hơn thường giành chiến thắng.

Khả năng duy trì chân đá mạnh này, dẫu bị kiệt sức hay tang nặng, là một đặc điểm di truyền. Nó dường như không liên quan trực tiếp với cơ chân hay lực cánh. Bạn từng thấy những con đùi to như gà tây và cánh dài như đại bàng mà không thể nhấc chân khỏi mặt đất khi kiệt sức. Một khi bị "mất chân đá" thì chúng không bao giờ phục hồi dẫu được cho nghỉ nhiều đến đâu. Mặt khác bạn thấy một số con ngực lép, yếu ớt lại dường như đá mạnh hơn ở cuối một trận đấu kéo dài so với lúc mới được thả.

Phil Marsh là một ví dụ tiêu biểu về đặc điểm này và ông thường tuyển chọn gà chủ yếu dựa trên khả năng duy trì chân đá. Nghe nói đôi khi ông xổ gà trong nửa giờ để xác định con nào đá mạnh hơn vào thời điểm cuối. Tôi nhớ lại lời của ông về dòng gà Butcher Boy năm xưa "Chúng là những chiến kê nhỏ con trông yếu ớt vốn nằm gọn trong tay bạn như một chiếc accordian, nhưng chúng có chân đá dữ dội và có thể duy trì nó cả ngày".

Một nhà lai tạo mà tôi vô cùng tôn trọng tuyên bố rằng khả năng duy trì chân đá xuất phát từ cơ lưng. Ông cố dạy tôi cách xác định xem gà có cơ lưng phát triển hay không và chỉ ra một đặc điểm thể chất khác vốn là dấu hiệu của chúng. Nhưng tôi không có cảm quan của một bậc thầy hay nhãn quan đặc biệt như ông, điều dẫn đến kết cục rằng tôi vẫn còn lúng túng khi tuyển chọn đám mái giống vốn sở hữu phẩm chất tương tự.

Đòn đá

Sau cùng, chúng ta xét đến một nhóm đặc điểm mà chúng có thể được gom vào chủ đề chung về đòn đá (fighting form). Những đòn như cao đầu (high headness), nhanh, chân cao (high breaking), đá buông hay đá lông, cân bằng tuyệt đối vào mọi thời điểm, chân và ngón đưa ra trước khi đá, đá chọc [hay xạ, bắn tỉa], khả năng đâm gà nằm, đảo mình nhanh, đặc điểm đá bồi ngay sau một chân đá hiệu quả, và vô số đòn khác. Mỗi đòn trong số này đều xứng đáng có một chương riêng, nhưng bởi vì chúng được áp dụng cho cả hai thể loại cựa, nên không được thảo luận ở đây. Trên thực tế, tất cả chúng thậm chí còn cần thiết với thể loại cựa dài hơn là cựa ngắn và được phát triển thành cấp độ cao hơn nhiều bởi các sư kê đá cựa dài ở miền Nam so với các chiến hữu đồng đạo ở miền Bắc.

Gan lỳ

Sau cùng, chúng ta xét đến gan lỳ. Có lẽ nhều người trong số các bạn sẽ thắc mắc rằng phẩm chất sống còn này có bị bỏ qua hay không, nhưng tôi đặt nó sau cùng bởi vì nó áp dụng đồng thời cho cả cựa dài lẫn cựa ngắn. Có quá nhiều bài viết về chủ đề này nên bất kỳ ý kiến hay quan điểm nào của tôi đều trở nên thừa thãi.

Nội việc có bao nhiêu trận thắng chỉ nhờ phẩm chất gan lỳ đã đủ gây tranh cãi. Hiển nhiên là có một số, nhưng có lẽ chẳng mấy phần trăm. Tôi biết rằng tôi chẳng mấy khi gặp được đối thủ bỏ cuộc hay thậm chí chậm lại khi kiệt sức. Lần nào tôi cũng đụng phải trận dằng dai đến "cả dặm phía trước", tôi mà mong được gì tốt đẹp từ địch thủ thì phải nói đó là ngày đại hỷ nhưng chả mấy khi được vậy. Trên thực tế, nhiều lần tôi đụng phải địch thủ vốn gần như hết cửa, gượng dậy và quất sụm gà tôi bằng một chân sau khi bên tôi đâm nó tơi tả. Dường như hầu hết gà của tôi đều gan lỳ như nhau hoặc không gan lỳ như nhau tùy thuộc vào quan điểm của bạn, bởi theo quan điểm của tôi chẳng có mấy trận đấu được quyết định chỉ bằng gan lỳ. Trong đa số trường hợp, những yếu tố quan trọng khác quyết định vấn đề, nhất là ngày nay với việc sử dụng cựa nhanh (fast) và sự phát triển của loại chiến kê siêu đâm.

Dĩ nhiên, có một số sư kê, trong cả cựa dài lẫn cựa ngắn, cảm thấy rằng trận đấu không thực sự bắt đầu cho đến khi chúng đi đến chỗ dằng dai. Nhưng hầu hết những ai mà tôi biết trong thể loại này đều phụ thuộc nhiều vào sức mạnh siêu đẳng, biệt dưỡng và thể lực của gà nhà, kết hợp với kỹ năng trong việc thả gà, để chắt lọc chiến thắng thay vì họ mong đợi đối phương bỏ cuộc hay chạy. Tuy nhiên, trong chủ đề này, có một điểm mà tôi dám nêu lên ý kiến: với câu hỏi thường gặp rằng thể loại nào thử thách sự gan lỳ nhiều hơn, cựa dài hay cựa ngắn? Không hề do dự tôi sẽ bỏ phiếu cho cựa dài.

Kết luận

Vâng, đây là quan sát của tôi về đá cựa ngắn khi so sánh với đá cựa dài. Hiển nhiên, còn có những khác biệt nữa mà tôi không nhớ ra khi đang viết bài này. Đồng thời còn có những sư kê khác, hoàn toàn giỏi giang, với những ý kiến và quan sát khác với những gì được nêu lên ở đây. Những bài viết như vậy hết sức được mong đợi. Bạn có thể cân nhắc cả hai bên và tự chọn lựa.

Bây giờ là câu hỏi lớn: Theo bạn đâu là phẩm chất mà bạn muốn gà nhà sở hữu, làm thế nào để đạt được những phẩm chất đó? Đấy là câu hỏi "vĩnh hằng". Con người đấu tranh với nó trong hàng ngàn năm qua. Chưa có ai tìm ra câu trả lời. Nếu thỉnh thoảng những nỗ lực của bạn thành công, thì bạn hoàn toàn có thể tự hào. Tôi hy vọng phần thưởng đáng trân trọng này có thể đến với từng người trong số các bạn.

==========

Ghi chú

Nếu có điều gì trên đời khiến bạn thay đổi mãi mãi thì đó chính là những bài viết như thế này. Sau khi đọc xong bạn sẽ "không còn là em của ngày hôm qua" nữa. Rất nhiều người nhận thức một cách sai lầm rằng những gì được ghi ra bằng chữ, nhất là lại rất dài và chi tiết, là đống "lý thuyết suông". Không phải như vậy. Chẳng có gì trong cái thế giới chọi gà này mà không xuất phát từ kinh nghiệm và thực tế đá trường. Chẳng qua, thay vì bạn học từ mấy đại ca hay thầy gà trong xóm thì ở đây bạn học từ một đại sư kê lừng danh. Hy vọng rằng bạn sẽ lãnh hội được thứ công phu "vùi sâu và tăm tối" nhất trong bộ môn chọi gà: lắp cựa!

Thảo luận về lối đâm

Mike Allen – Trích "Gamecock Magazine" (1982)

Bởi vì đa số những sư kê hiểu biết đều xếp lối đâm (cutting ability) vào danh sách ưu tiên hàng đầu, tôi xin chia sẻ ý kiến riêng về các yếu tố làm nên một chiến kê đâm giỏi. Dẫu chiến kê đâm giỏi là sản phẩm của việc lai tạo, chúng ta phải công nhận rằng những phẩm chất như vậy cần được bảo vệ khỏi những ảnh hưởng khác. Tôi không thấy nhiều bài viết về đề tài này, và rất mong nhận được nhiều ý kiến đóng góp của bạn đọc.

Điều gì có thể phức tạp như một chức năng tự nhiên? Chúng ta có thể so sánh lối đâm tốt với những năng lực tương tự trong các bộ môn thể thao khác, chẳng hạn như đấm bốc. Để trở nên xuất sắc, bạn phải có nhãn quan thật sắc bén, thần kinh vững vàng, biết phối hợp đòn thế và cơ bắp phát triển. Nghệ thuật đâm của chiến kê có thể bị hạn chế hay tác động bởi sự phát triển không thích hợp của hệ cơ bắp, vốn điều khiển việc tung ra những cú đá.

Trong mọi trường hợp, chúng ta không nên quá thành kiến về lối đâm kém như là dấu hiệu của sự thất bại. Để mở ra khả năng phân tích và đánh giá, vậy tại sao chiến kê không đâm? Ngay từ đầu, chúng ta phải hiểu chiến kê của mình bằng cách nghiên cứu chúng một cách nghiêm túc dưới mọi tình thế. Sử dụng cảm quan chung trong mọi giải pháp, vốn phát sinh trong nhiều tình huống đâm kém, sau đó mới áp dụng những nguyên tắc khoa học.

Chúng ta phải có một công thức về lối đâm tốt. Điều kiện tiên quyết là chúng ta phải duy trì thành công một dòng gà thuần nhất và mạnh khỏe. Hãy nhìn vào băng Liza Galore, những người gắn liền với dòng Rubles từ rất lâu. Hiểu biết về lịch sử dòng gà của bạn, cả về mặt di truyền lẫn cá thể, là một lợi thế. Tầm quan trọng của việc gắn liền với một dòng gà trong nhiều năm trời là không thể chối cãi, bởi bạn có thể xác định xem con này có căng thẳng, hấp tấp, khôn lanh hay bẩm sinh có lối đâm hiệu quả hay không. Bằng việc duy trì một dòng gà như vậy bạn sẽ nhanh chóng nhận ra rằng việc đánh giá lối đâm tốt là một tập hợp của nhiều yếu tố, và cần những ảnh hưởng phù hợp để nó phát triển. Những ảnh hưởng này được thảo luận rất nhiều lần qua rất nhiều phương pháp nuôi hay biệt dưỡng (keep).

Hãy xem xét đến chức năng vận động của cơ, và quan trọng không kém, hệ thống xương khớp và sự phát triển của nó. Liên quan đến lối đâm, chúng ta phải xem xét đến cơ bắp, và sau đó đến cơ tim. Không mấy sư kê tăng cường cơ tim bằng "thuốc kích thích". Tuy nhiên, cơ bắp nói chung là vấn đề quan tâm hàng đầu bởi tác động điều chỉnh của chúng đối với môi trường bên ngoài.

Nhờ được trang bị thêm cả cánh lẫn chân, chiến kê của chúng ta cực kỳ nhanh nhẹn. Với đôi cánh giữ thăng bằng trong khi chân đang di chuyển, phải công nhận rằng hệ thống xương và cơ thể hiện sự tương đồng về chức năng đá. Tầm quan trọng của sự phát triển thích hợp về khung xương không thể bị xem nhẹ. Bởi vậy không có gì ngạc nhiên khi chức năng cơ bắp của cả cánh lẫn chân trong chiến đấu có tầm quan trọng tương đương. Chúng ta đều nhận thấy một chiến kê cố đâm mà không đập cánh là bất khả.

Phối hợp chức năng giữa não, cánh và chân đem lại sự cân bằng, điềm tĩnh và tốc độ cho chiến kê. Những chuyển động tinh tế như rung động lông sẽ được truyền đến tiểu não (cerebellum) để điều chỉnh vị trí của đầu vào mọi thời điểm nhằm đem lại sự cân bằng.

Về mặt lý thuyết, mỗi chiến kê đều tiềm tàng lối đâm chính xác, nhưng tiềm năng này phải được phát triển và nuôi dưỡng một cách cẩn trọng. Một số nhà lai tạo đổ ra gà có lối đâm kém ngay từ khi mới nở bởi quá trình tăng

trưởng và phát triển không thích hợp. Sự khôn ngoan đồng nghĩa với lối đâm, điều dẫn đến diễn giải rằng suy dinh dưỡng là ảnh hưởng khác nữa. Bất cứ khi nào ảnh hưởng bên ngoài tác động lên lối đâm là nghiêm trọng, sự thực thi của cơ chân khi đá sẽ bị thay đổi. Ảnh hưởng như vậy có thể do thiếu những vitamin và khoáng chất, riboflavin hay măng-gan nhất định. Sự tăng trưởng và phát triển hay tiềm năng của chiến kê phụ thuộc vào di truyền, môi trường và dinh dưỡng.

Trung tâm điều khiển cảm giác đói, khát, nhiệt độ, cân bằng nước, huyết áp, phản kháng và đau đớn nằm ở vùng hạ đồi (hypothalamus) trên vỏ não. Có một mối liên hệ rất khăng khít giữa bộ phận này với tuyến yên (pituitary gland). Sự tiết xuất hormon một cách thường xuyên bởi tuyến trọng yếu này lại được điều khiển bởi tế bào hạ đồi dưới điều kiện căng thẳng. Lưu ý rằng, hormon, vốn điều khiển sự tăng trưởng của chiến kê, được tiết xuất từ những bộ phận này. Chúng ta có thể coi rằng chúng điều khiển xương, cơ và những yếu tố tăng trưởng khác thông qua một nền tảng dinh dưỡng tốt? Liệu chúng ta có thể mong đợi chiến kê đâm tốt nếu chúng ta không nhận biết được những yếu tố làm nên một chiến kê đâm tốt?

Một số sư kê bè bạn của tôi đặc biệt quan tâm đến cơ ngực của chiến kê. Nếu họ nuôi gà thịt thì dĩ nhiên điều này là quan trọng. Chúng ta phải công nhận rằng một bộ ngực nở nang là dấu hiệu cho thấy chiến kê được nuôi dưỡng và phát triển thích hợp, và kéo theo những cơ khác cũng phát triển tương ứng.

Chức năng chuyên biệt của cơ chân nhằm giúp cơ thể và những phần cơ xương khác chuyển động trong khi tung đòn hạ thủ đối phương. Cơ cánh và những cơ khác tăng cường lực đẩy cho cú đá. Một khi dây thần kinh cơ bị gián đoạn, trong trường hợp giao nạp, cơ bắp sẽ trở nên bất động và không thể tái điều khiển trừ phi chức năng thần kinh được phục hồi.

Khi cơ bắp co thắt, lúc đá hay biệt dưỡng, các sản phẩm phụ như cac-bo-nic và a-xit lactic phát sinh. Chúng là chất thải năng lượng. Khi vận động, cơ bắp bị thúc ép vượt quá giới hạn, những chất thải này không được đào thải kịp thời. Hiện tượng mỏi cơ (fatigue) phát sinh khi a-xit lactic tích tụ trong cơ và tràn vào máu. Nếu có đủ thời gian giữa các đợt co thắt, hiệu ứng mỏi cơ sẽ nhẹ hơn bởi vì các chất thải được đào thải. Một ví dụ phổ biến trong các trận đá cựa sắt là quãng nghỉ 20 giây giữa các lần nạp cho phép chiến kê phục hồi sức lực.

Cơ chân là phần được nghiên cứu nhiều nhất. Bài tập và thực hành có thể giúp cơ bắp phát triển, nhưng không thể vượt quá giới hạn có thể phục hồi. Nên nhớ rằng, kỹ năng và sự khéo léo cần thiết cho sự phát triển của cơ bắp hơn là mức độ nở nang, bởi thể lực phải được sử dụng một cách hữu ích khi lâm trận.

Một số sư kê coi trọng cơ ngực một cách thái quá. Cơ ngực gà có màu đỏ hay trắng, gà chọi cũng vậy. Hai loại cơ này có cấu trúc và chức năng khác nhau. Cơ trắng không vận động nhiều bằng cơ đỏ. Những cá thể với cơ ngực màu trắng không thể chịu được các trận đá kéo dài. Đấy là vì chúng thiếu những hợp chất vận chuyển ô-xy gồm myoglobin và cytochrome. Cơ đỏ, như cơ đùi, có nhiều mao mạch và lượng trao đổi khí cao hơn, điều cho phép chúng liên tục duy trì quá trình ô-xy hóa trong các bài tập căng thẳng.

Đã có đủ các bài viết về những thuận lợi và ưu thế của việc chăn thả so với nuôi nhốt. Dẫu vậy, trong lãnh vực đá gà, bạn phải chăn thả và duy trì bầy gà tùy theo điều kiện “túi tiền”. Đến giờ vẫn chưa ai có thể thuyết phục được tôi rằng sự phát triển và tăng trưởng của gà chăn thả là không đáng kể. Bằng không thì hãy đưa ra bằng chứng! Thực tế cho thấy rằng cơ trắng không hề teo hay yếu như cơ đỏ phải gánh chịu trong điều kiện thiếu vận động vì nuôi nhốt. Điều này có nghĩa rằng, cơ chân có thể được cải thiện về mặt sức mạnh thông qua luyện tập bởi vì chúng có nhiều mao mạch. Hãy thử chăn thả gà tơ trong vòng 5 tháng và bạn sẽ hiểu điều này.

Ở trên đã nhắc đến ý nghĩa và tầm quan trọng của dinh dưỡng trong sự phát triển và tăng trưởng của gà và hệ thống cơ xương. Vitamin D cũng cần thiết cho sự tăng trưởng của xương. Cũng chính xương, vốn hỗ trợ và gắn kết các cơ với nhau, thực hiện việc đâm. Nhiều khả năng một khung xương phát triển lệch lạc sẽ ảnh hưởng bất lợi đến cơ bắp. Ngoài lợi ích của một hệ thống cơ xương tốt, chúng ta còn mong đợi điều gì để chiến kê đâm giỏi?

Có khả năng chiến kê phát triển hoàn hảo lại đâm cực kém. Nếu sự thực được tiết lộ thì lối đâm chính xác bị làm hỏng ngay tại kê phòng (cockhouse – nơi biệt dưỡng và luyện gà).

Chính cơ chân, vốn tạo ra sự chuyển động, giúp đâm tốt. Nếu sự co thắt được duy trì quá lâu thì cơ bắt đầu bị mỏi. Mỏi cơ liên quan đến việc tiêu hao năng lượng dự trữ và những phản ứng hóa học khác. Hiểu biết vấn đề mỏi cơ và phòng tránh sẽ giúp chúng ta không luyện gà quá sức khiến chúng bị đờ đẫn, đau đớn và không thể đâm khi lâm trận. Tôi xin chia sẻ ý kiến riêng, rằng một dòng gà vốn đâm tốt, nếu được đặt trong một chương trình nuôi và biệt dưỡng tốt, sẽ không làm bạn phải thất vọng. Nếu chúng không đâm như ý bạn muốn thì có lẽ những yếu tố bên ngoài đã tác động lên gà của bạn. Bạn có kiểm soát độ ẩm (moisture – độ ẩm gà, không phải độ ẩm không khí), luyện gà dưới ánh đèn (đá đêm), thay đổi khẩu phần ăn, vận chuyển gà quá xa, luyện gà quá nhiều và không cho nghỉ ngơi đúng mức?

Nhiều năm trước đây, một sư kê già nói với tôi rằng, vào một ngày hoặc thời điểm nhất định, không ai có thể địch lại gà của ông. Điều này khiến tôi phải suy nghĩ và tôi phát hiện thấy động vật không chỉ bị chi phối bởi cấu trúc cơ thể, thần kinh và cơ bắp, mà còn bị chi phối bởi thời gian nữa. Cơ thể động vật được biết có nhịp điệu, hay còn gọi là đồng hồ sinh học. Không mấy ai quan tâm đến sai lệch vài phần ngàn giây trong một năm, điều ảnh hưởng đến một hệ thời gian nhất định hay ý nghĩa của một sự kiện.

Nhiệt độ cơ thể, nhịp tim, hô hấp, huyết áp, năng lượng và chức năng gan thay đổi theo nhịp điệu sinh học. Khả năng đề kháng đối với một loại bệnh nhất định thay đổi theo ngày và mức độ nghiêm trọng tùy thuộc vào thời điểm lây nhiễm tính theo giờ. Đáp ứng thuốc thay đổi theo thời gian trong ngày tùy thời điểm áp dụng. Động vật ngủ theo chu kỳ 90 phút và cảm giác trở nên bén nhạy nhất vào khoảng 7 giờ tối. Gan đạt đỉnh điểm của hoạt động thể chất ngay trước khi thức dậy vào buổi sáng. Các hormon sinh dục hoạt động mạnh nhất vào sáng sớm.

Nếu bạn muốn loại bỏ nhịp điệu sinh học của cơ thể, chỉ cần vượt qua một số thời khắc nhất định và quan tâm đến triệu chứng “trì trệ”. Nó sẽ gây ra uể oải, mệt mỏi, cồn cào, vã mồ hôi, khả năng đánh giá và tập trung bị suy giảm.

Trong việc uống thuốc, nhịp điệu sinh học trong ngày cũng quan trọng như liều lượng. Trong một thí nghiệm áp dụng amphetamines trên chuột, 77.6% bị chết khi dùng thuốc vào giữa chu kỳ hoạt động. Nhưng chỉ 6% bị chết khi dùng thuốc vào cuối kỳ hoạt động. Điều trị bệnh nhân bằng hormon thượng thận vào lúc 1giờ đêm sẽ hiệu quả gấp nhiều lần so với các thời điểm khác.

Quan niệm về một nhịp điệu sinh học duy nhất chi phối toàn bộ cơ thể không được đồng tình. Trên thực tế, nhiều nhịp điệu chi phối nhiều hệ thống khác nhau. Bởi vậy, nếu lần sau mà Don Ramon Lacson có tuyên bố rằng, vào một ngày hoặc thời điểm nhất định, không ai có thể địch lại gà của ông, thì tốt nhất bạn nên cảnh giác.

Để tổng kết lý thuyết về lối đâm, nên nhớ rằng gà của bạn là một thực thể thống nhất. Lệch lạc trong bất kỳ phần nào cũng đều ảnh hưởng đến những phần khác. Bạn đã từng cố ôm vợ trong lúc đau răng chưa? Những yếu tố sau đây có thể ảnh hưởng đến lối đâm của gà bạn: di truyền, trọng lượng, chiều cao, cấu trúc cơ thể, bệnh tật, phát triển của cơ xương, độ tuổi, giun, rận, thời tiết, ánh sáng, thể chất, tiêu hóa, ngủ hay thư dãn, và các tật ở mắt, tai, mũi, miệng, lưỡi, họng, chân và móng.

Lý do mà chúng ta phải lưu ý đến chúng đó là, tôi tin rằng năng lực kết hợp của chúng vượt xa so với tổng năng lực từng phần.

==========

Ghi chú

*Đế cựa Mỹ có cấu tạo khác với cựa Việt nên cách cột cũng khác. Tuy nhiên, mục đích của tập sách này không nằm ở cách cột cựa, điều mà các bạn có thể nhanh chóng học hỏi ngoài thực tế, mà nhằm tìm hiểu về cách chỉnh cựa (heel alignment) của các thế hệ sư kê lão thành. Các tác giả dĩ nhiên đều là những sư kê có "số má" trong làng gà nên kinh nghiệm và kiến giải của họ luôn có điều gì đó để chúng ta học hỏi.

*Cấu trúc cẳng hay cán gà bao gồm những thành phần liên quan mật thiết với nhau về khía cạnh vận động. Nếu kéo ngón thới thì sợi gân chạy dọc cẳng gà nhấp nhô ngay tại gối. Sợi gân này tạo ra lực đá (như gân gót chân ở người) còn ngón thới hoạt động như bánh lái điều khiển hướng đâm của cựa. Theo logic thì con gà phải đâm theo hướng cựa, vũ khí tự nhiên của nó. Tuy nhiên có sư kê khẳng định gà đá theo ngón thới và những tranh cãi như thế này rất phổ biến trên mạng. Theo mình thì ý kiến sau đây là xác đáng: mỗi con đều đâm theo một lối riêng (khác biệt về góc đâm), khi đá nạp khai cuộc: góc đâm ngay hơn tức ngả về thới, khi đá lông hậu cuộc: góc đâm gai hơn tức ngả về cựa. "Ngả về" ám chỉ mức độ, xu hướng, không có nghĩa là chính hướng thới hoặc chính hướng cựa.

*Người ta tìm hiểu sự liên quan giữa lối đá và cấu trúc chân với góc đâm. Các tác giả Conderman, McIntyre và Flock đều ít nhiều đề cập đến khía cạnh này trong bài viết của mình. Ngày nay, các tay lắp cựa được hỗ trợ bằng camera xịn, có thể quay chậm clip xổ gà để phân tích đánh giá. Tuy nhiên, những sư kê nghiêm túc áp dụng thêm công đoạn kiểm tra như Countyline đề cập: lắp cựa và cho đá với gà phở để coi cách lắp có đúng không. Trên trang sabong có sư kê nói cho gà đá với trái bí đỏ để kiểm tra vết đâm nhưng khi mọi người hỏi làm sao dụ nó đá được thì anh không nói.

*Về chỉnh hướng cựa. Xét trên trục ngang: chỉnh "ngay" tức chỉnh ra ngoài, về hướng ngón thới, chỉnh "gai" tức chỉnh vào trong, về hướng cựa. Người ta lấy gân gối làm chuẩn, bởi trên thực tế, có trường hợp ngón thới và cựa bị lỗi tật (như chân vịt chẳng hạn). Cựa càng dài thì càng phải chỉnh ngay, bởi lắp gai gà dễ tự đâm. Các loại cựa ngày nay thường là loại lệch gọng tức đã "gai" sẵn, các bạn nên lưu ý. Xét trên trục đứng: chỉnh cao tức mũi trên gốc cựa, chỉnh thấp tức mũi dưới gốc cựa. Nếu gà bay cao thì chỉnh mũi cựa cao, gà nạp thấp thì chỉnh mũi cựa thấp. Thử tưởng tượng nếu gà nạp thấp mà chỉnh mũi cựa cao, thì khi đá ngang phần mũi cựa sẽ đâm chệch xuống dưới, thay vì phải vô trong mới gây sát thương. Roy Bingham căn cứ vào dáng gà để chỉnh cựa, dáng cao chỉnh cao, dáng thấp chỉnh thấp. Theo ông thì chỉnh cỡ nào cũng đâm nhưng nếu theo nguyên tắc này thì hiệu quả sẽ cao hơn.

*Về độ dài cựa, tiến sĩ Clarke đưa công thức: chiều dài tối đa (inch) bằng một nửa trọng lượng (pound). Ở trên đã tính lại cho trọng lượng gà Việt. Các bạn có thể tham khảo để biết nên dùng cựa dài tới đâu. Lưu ý rằng cựa càng dài thì lực đá phải càng mạnh.

*Không thấy sư kê nào bàn về độ cong. Theo mình, độ cong của cựa nên trùng với vòng cung với tâm ở gối, bán kính bằng độ dài cán tính đến gốc cựa. Với độ cong như vậy thì lực đâm là tốt nhất (các bạn đo rồi dùng compa vẽ vòng cung trên giấy, sau đó lấy cựa ướm vào coi xem cái nào vừa).

==========

Cập nhật

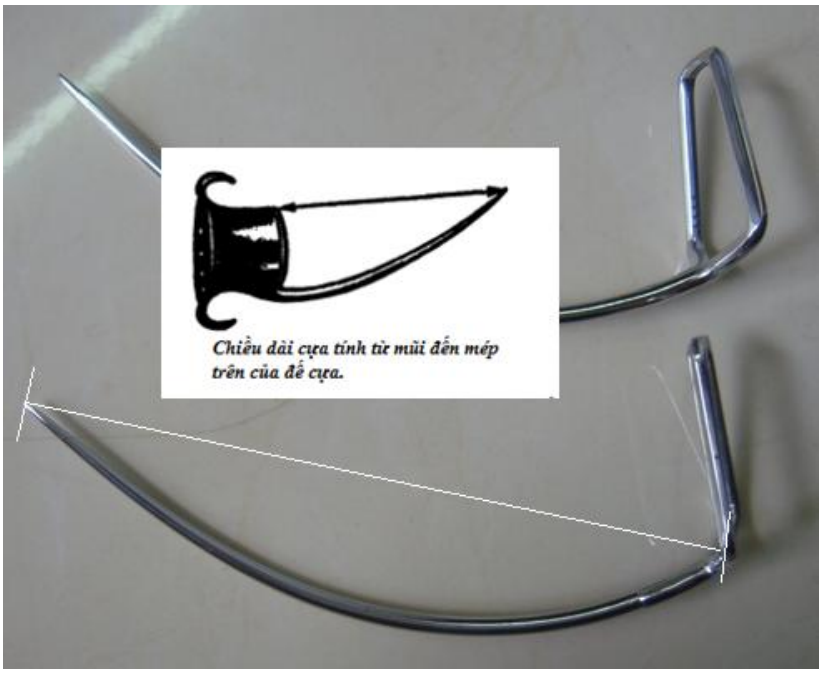

*Sau khi sách này được phổ biến, bạn **liathianambo** đã góp ý với chúng tôi về cách tính chiều dài cựa. Theo anh, vì cấu tạo khác nhau (xem hình) nên bảng tham khảo chiều dài cựa của tiến sĩ Clarke không thể áp dụng nguyên xi cho cựa Việt. Anh gợi ý nên tăng thêm khoảng 1 cm nữa cho độ dày đế ống (tuy không hoàn toàn chính xác về mặt hình học).

*Về độ cong của cựa, anh thấy chỉ những cú đá lông, cận chiến thì quỹ đạo mũi cựa mới đi theo vòng tròn bán kính cẳng chân. Còn những cú đá nạp, quỹ đạo mũi cựa sẽ bị chi phối bởi hai lực: lực quạt của cẳng chân và lực đẩy tới của thân (xuất phát từ cánh và đuôi). Quỹ đạo này không cố định bởi hướng và cường độ của lực đẩy khác nhau trong từng cú nạp. Chỉ biết rằng độ cong của cựa khi đó sẽ không bằng với trường hợp đầu (nhưng cũng không thể thẳng băng). Cứ theo như thuyết này thì độ cong của cựa là khá nhỏ, trong khi các loại cựa trên thực tế hầu như đều là loại cựa võng, gọng lệch!

*Lưu ý rằng đây là loại cựa tròn và bạn cần tính lực tối ưu để đâm sâu. Những lực vuông góc với gọng đều vô tác dụng trong khi nếu là cựa dao thì nó chuyển thành “lực cắt”!

*Tuy mỗi người mỗi ý nhưng đa số các sư kê đều lắp hai chân khác nhau: chân trái ngay và chân phải gai. Chân trái thường là chân đá gai hơn (tức là chân đá cận chiến, đâm thân hay nách) nên được lắp ngay! (Gray, Conderman & Flock theo lối này, Glover làm ngược lại. Riêng Anthony Greene, ông thảy gà và quan sát cách nó co chân để lắp cựa). Kết hợp với độ cong thì cựa trái sẽ cong nhiều theo vòng cung bán kính cẳng chân (và có thể ngắn hơn vì lực đâm không bằng chân đá nạp), cựa phải bớt cong hơn. Một cặp cựa như vậy không hề đối xứng và trông rất khác biệt. Bạn có dám thử?

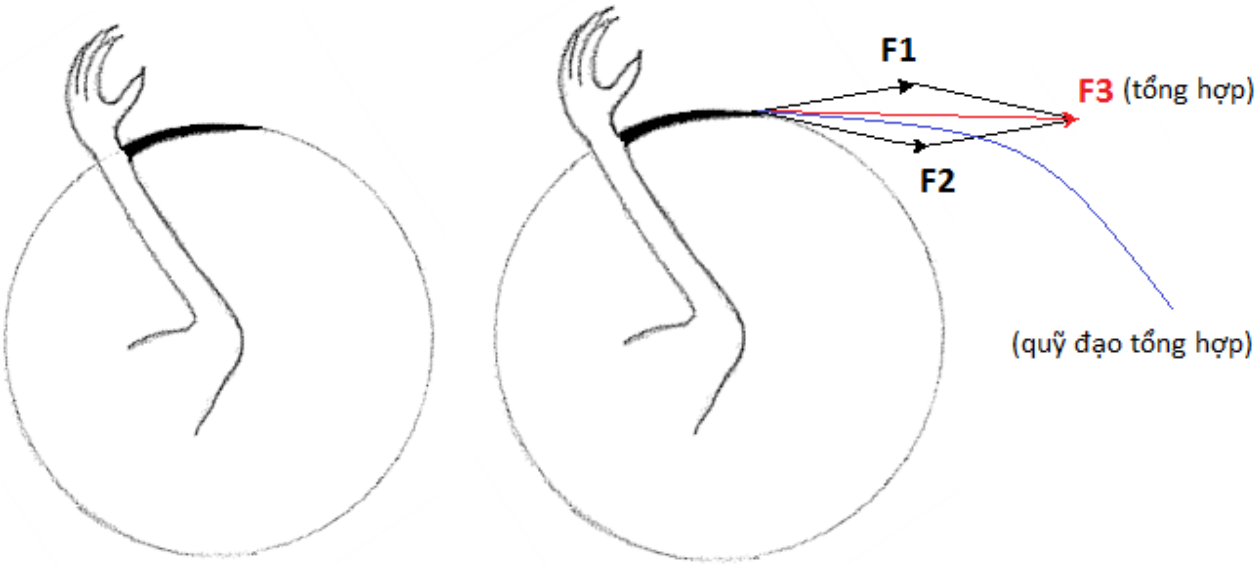

Hình mô tả các trường hợp đá lông và đá nạp. Quỹ đạo mũi cựa sẽ phức tạp hơn trong trường hợp sau do bị chi phối bởi lực đẩy.

Chọi gà – Jean-Léon Gérome (1846)